

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BİLİM DALI

AHMET DAVUTOĞLU'NUN *STRATEJİK DERİNLİK:
TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI KONUMU* KİTABININ
TEORİK BİR İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ferhat YALÇIN

İstanbul
Temmuz - 2023

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
BİLİM DALI

AHMET DAVUTOĞLU'NUN *STRATEJİK DERİNLİK:*
TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI KONUMU KİTABININ TEORİK
BİR İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ferhat YALÇIN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Hakan ERDAGÖZ

İstanbul
Temmuz - 2023

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak
kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hakan ERDAGÖZ

.....

Üye: Doç. Dr. Erhan İÇENER

.....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ömer TAŞGETİREN

.....

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Ahmet Davutoğlu’nun *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu* Kitabının Teorik Bir İncelemesi**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Ferhat YALÇIN

ÖN SÖZ

Araştırmamdaki her aşamada bana yardımcı olan değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hakan ERDAGÖZ'e, ders aşamasında vizyon katan kıymetli hocalarıma, tez yazım sürecinde çok değerli fikirleriyle katkı sağlayan Prof. Dr. Ramazan GÖZEN'e, Doç. Dr. Erhan İÇENER'e, Doç. Dr. Murat ARSLAN'a, Dr. Öğr. Üyesi Ömer TAŞGETİREN'e, Dr. Öğr. Üyesi Hasan AKSAKAL'a ve Dr. Öğr. Üyesi Ali GEMUHLUOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim. Yüksek lisans öğrenimim boyunca desteklerini hiç esirgemeyen sevgili ve pek kıymetli eşim Nesibe Nur YALÇIN'a, kızlarım Zümra ve Mihrimah'a, değerli annem ve babam Havva YALÇIN ve Ömer YALÇIN'a, kardeşlerim Bekir Yasin YALÇIN ve Zeki YALÇIN'a ve yönlendirmelerinden dolayı İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü çalışanlarına şükranlarımı sunarım.

Ferhat YALÇIN

İstanbul - 2023

ÖZET

AHMET DAVUTOĞLU'NUN *STRATEJİK DERİNLİK: TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI KONUMU* KİTABININ TEORİK BİR İNCELEMESİ

Ferhat YALÇIN

Yüksek Lisans, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hakan ERDAGÖZ

Temmuz - 2023, 102 + ix Sayfa

Bu tezde, Uluslararası İlişkilerde realist teorinin varsayımları ve bu çerçevede *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* kitabı incelenmiştir. Bu tez nitel bir araştırma olup birincil ve ikincil kaynakların sistematik bir analizine dayanmaktadır. Tez, temelde realist teorinin varsayımları çerçevesinde realizmin kavramsal, tarihsel ve teorik gelişimi üzerine inşa edilmiştir. Ahmet Davutoğlu'nun, Türkiye'de gözlenen teori eksikliğini giderme iddiasıyla kaleme aldığı *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* ile ilgili literatürde derinlemesine teorik bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Bu tezde, literatüre katkı sağlamak amacıyla bu eksikliğin giderilmesi hedeflenmiştir.

Bu temel amacın yanında, realist teorinin ve versiyonlarının teori geleneği olarak incelenmesi amaç edinilmiştir. Bununla birlikte, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* yekpare bir teorinin varlığı ile kapsamlı açıklamalar getirilerek değil, çoğulcu bir yaklaşım tarzında analiz düzeyinde incelenmeye çalışılmıştır.

Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu bağlamında; Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni uluslararası sistemde Türkiye'nin Avrupa Birliği, Balkanlar, Orta Asya ve Ortadoğu ile ilişkileri ve politikaları teorik çerçevede incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, Klasik Realizm, Neo-realizm, Neo-klasik Realizm, Stratejik Derinlik

ABSTRACT
A THEORETICAL ANALYSIS OF AHMET DAVUTOĞLU'S
BOOK *STRATEGIC DEPTH: TURKEY'S INTERNATIONAL*
POSITION

Ferhat YALÇIN

Master, Political Science And International Relations

Thesis Supervisor: Asst. Prof. Dr. Hakan ERDAGÖZ

July - 2023, 102 + ix Pages

In this thesis, the assumptions of the realist theory in International Relations and the book *Strategic Depth: Turkey's International Position* book is analyzed. This thesis is a qualitative research and is based on a systematic analysis of primary and secondary sources. The thesis is basically built on the conceptual, historical and theoretical development of realism within the framework of the assumptions of realist theory. Ahmet Davutoğlu's *Strategic Depth: Turkey's International Position*, which was written by Ahmet Davutoğlu with the claim of addressing the lack of theory observed in Turkey, has not been the subject of an in-depth theoretical study in the literature. This thesis aims to fill this gap in order to contribute to the literature.

In addition to this main objective, it is aimed to examine the realist theory and its versions as a theoretical tradition. In addition, *Strategic Depth: Turkey's International Position* has been analyzed at the level of analysis in a pluralistic approach rather than by providing comprehensive explanations with the existence of a monolithic theory. *Strategic Depth: Turkey's International Position*, Turkey's relations and policies with the European Union, the Balkans, Central Asia and the Middle East in the new international system that emerged after the Cold War are analyzed in a theoretical framework.

Keywords: International Relations, Classical Realism, Neo-realism, Neo-classical Realism, Strategic Depth

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	i
BİLİMSEL ETİK BEYAN SAYFASI	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Tezin Amacı ve Önemi	5
1.2. Araştırmanın Temel Soruları	12
1.3. Araştırmanın Modeli.....	13
1.4. Verilerin Toplanması.....	14
1.5. Verilerin Analizi.....	14

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE	15
2.1. Teorik - Kavramsal Açından Realizm ve ‘Stratejik Derinlik’	15
2.1.1. Klasik Realizm	15
2.1.2. Neo-realizm / Yapısal Realizm	16
2.1.3. Neo-Klasik Realizm	18
2.2. Güç Parametrelerinde Sabit ve Potansiyel Veriler, Stratejik Zihniyet, Stratejik Planlama, Siyasi İrade	20
2.3. Tarihi Miras ve Türkiye’nin Uluslararası Konumu	31
2.4. Türkiye İç Siyaseti Açısından Realizm ve ‘Stratejik Derinlik’	33
2.4.1. Türk Dış Politikasındaki Stratejik Teori Yetersizliği	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI	37
3.1. Genel Türk Dış Politikası açısından <i>Stratejik Derinlik</i>	37
3.1.1. Kademeli Strateji ve Havza Politikaları.....	37
3.2. Türk Dış Politikasının Bölgesel Yönelimleri açısından <i>Stratejik Derinlik</i> ..54	
3.2.1. Stratejik Araçlar Olarak Görülen Uluslararası Örgütler ve Projeler	54
3.2.2. Türkiye'nin Balkanlar Politikası Esasları	64
3.2.3. Ortadoğu'nun Uluslararası Konumu ve Türkiye'nin Ortadoğu Politikasının Dinamiklerine Karşı Geliştirdiği Politikalar	67
3.2.4. Orta Asya'nın Uluslararası Konumu ve Türk Dış Politikasının Orta Asya Politikası Esasları	74
3.2.5. Türkiye – Avrupa Birliği (AB) İlişkileri.....	77

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA ve SONUÇ	83
KAYNAKÇA	92
EKLER	98
ÖZGEÇMİŞ	100

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Realizm ve Neo-realizm.....	15
--	----



ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Waltz'un Neo-realist Teori Modeli.....	14
---	----



BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler, insanoğlunun farklı toplumlar olarak tezahür ettiği ilk çağlarda ortaya çıkıp modernleşme dönemine kadar farklı birikimlerle gelişimini devam ettirmiş bir olgudur. 1648 Vestfalya Barış Antlaşması ile 17.yüzyılda gelişen bu olgu, yüzlerce yıllık birikimi ile Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra müstakil bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte savaşların profesyonel askerler dışında herkesi etkilediği görülmüştür. Uluslararası siyasetin sadece diplomatlar ile yapılmasının artık güvenli olmadığı yönündeki eğilimler disiplinin ortaya çıkışındaki başlıca sebepler olmuştur (Carr, 1946: 2; Gözen, 2014: 69; Yalvaç, 2014: 34–35).

Uluslararası İlişkilerin tasvir edilebilmesi (betimlenebilmesi), açıklanabilmesi, anlaşılabilmesi, anlamlandırılabilmesi ve yönlendirebilmesi için çeşitli teoriler oluşturulmuştur. 'Tasvir' ile incelenen nesne beş duyu organıyla algılanır ve resmedilir. 'Açıklama' ile yaşanan bir süreç ya da gözlenen bir olgu sebep-sonuç ilişkisi çerçevesinde ele alınır (Davutoğlu, 2016:1). Açıklamanın neden olduğu algılama süreci sonunda anlama zuhur eder (Hobbes, 2007:41). İncelenen nesnelere hissedebilmek, gelişmeleri öngörebilmek ve bunları ahenkli bir biçimde değerlendirmek anlamlandırmak demektir. Tüm bunlar ile ortaya çıkan 'yönlendirme' ile anlatılmak istenen ise anlamlandırma kapsamında sonuçlara ulaşabilmek, bu sonuçlara göre olguları ve süreçleri etkileyebilmektir (Davutoğlu, 2016:2)

Uluslararası İlişkiler disiplinin ortaya çıkışı, dünyada gelişen olaylara açıklık getirmek amacıyla birçok teoriyi de beraberinde getirmiştir. *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu'nun* teorik olarak incelenebilmesi adına disiplinin başlıca teorilerinden realizm temel alınmış ve kitap hakkında getirilen diğer teorik yaklaşımlar ile irdelenmeye çalışılmıştır.

Realizm, uluslararası ilişkiler alanında kullanılan temel yaklaşımlardan biri veya bu ilişkilerin doğası üzerinde önemli bir etki unsuru olarak kabul edilir (Morgenthau, 1970:30). Temelini, güç dinamiklerine ve ulusal çıkarların peşinde koşmaya odaklanarak uluslararası ilişkileri analiz etmeyi ve aydınlatmayı amaçlayan, siyasi gerçekçiliğin jeopolitik teorisinden alır (Morgenthau, 1970:31). Realizm, genel bir

felsefe ekolü olmakla birlikte, siyasal teoride bulunan rolü açısından incelendiğinden siyasal realizm olarak adlandırılır (Gözen, 2013). Realizm, Uluslararası İlişkiler alanında Melian diyalogu ile anılan ‘Adalet güçlü olanın hakkıdır’ tezinden hareketle, idealizm ve onun reaksiyonlarına/eylemlerine karşı ortaya çıkmıştır (Carr, 1946:63). Carr’a (Carr, 1946:10) göre realizm, ‘düşüncenin dilek üzerinde etkili olmaya başladığı süreçtir’. Hans Morgenthau’ya göre realizm, insan doğası gerçekte nasıl oluşmaktaysa, tarihsel süreci de o şekilde ele alan kuramsal anlayışa verilen addır (Morgenthau, 1970:1-2). Morgenthau, siyasal realizmin altı ilkesinin yanlış anlaşıldığını düşünmektedir. Buna göre:

Toplumun geliştirmenin birincil şartı, o toplumun yaşantısındaki yasaları anlamayı gerekli kılmaktır. Siyasal realizm, siyasetin köklerinin insan doğasında bulunan tarafsız yasalarca yönetildiğine inanır. Bu yasaların işleyişleri kişisel tercih ve isteklerden bağımsız olduğundan, bu yasalara karşı çıkmak kişiye herhangi bir kazanım sağlamaz (Morgenthau, 1970:2-4).

Siyasal realizmin başlangıç noktası çıkar kavramıdır. Çıkar, siyaseti; ekonomi, ahlak, estetik ve din gibi konulardan ayrı ve bağımsız bir hareket sahası ve anlayış olarak değerlendirmektedir (Morgenthau, 1970:4).

Çıkar kavramı fikri/düşünsel olarak siyasetin özünü oluşturmakla birlikte, zaman ve mekandan bağımsızdır ve onlardan da etkilenmemektedir (Morgenthau, 1970:9).

Realizm, evrensel ahlak ilkelerinin, her devlete göre ayıklanarak belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır.

“Bireyler bireysel olarak, ‘Fiat justitia, pereat mundus’ yani ‘Dünya yıkılsa da bırak adalet yerini bulsun’ diyebilirler fakat devletler, geleceklerinden sorumlu olduğu insanlar adına böyle bir söz söyleme hakkına sahip değildir. Her siyasal ahlakilik, ahlaki görünen bir eylemin siyasal sonuçlarını düşünerek hareket etmek zorundadır”.

Realizme göre siyaset alanındaki en yüksek erdem, çeşitli siyasi eylemlerin olası sonuçlarını dikkate alarak ihtiyatlı ve tedbirli olmaktır (Morgenthau, 1970:11-12).

Siyasal realizm, belli bir ulusun ahlaki hareket edip etmediğini belirleyip anlamakta evrensel ahlak yasalarının ölçüt alınması görüşünü reddetmektedir. Uluslar, ahlaki kurallara uymak durumunda olduklarını bilir fakat uluslararası ilişkilerde hangi durumun iyi ya da kötü olduğuna kendileri karar vermektedir (Morgenthau, 1970:12-13).

Siyasal realistler, siyasal alanın başlı başına ve bağımsız bir hareket sahası olduğuna inanmaktadır. Siyasal realist, bu alanda güç şeklinde kavramsallaştırılan çıkar anlayışı üzerinden düşünmektedir. Siyasal olmayan diğer alanların ve fikirlerin de var olduğunu bilmekle birlikte, bunların getirilerini dışlamaz. Aksine, siyasal olmayan her ne var ise onları siyasal olana bağımlı hale getirmektedir (Morgenthau, 1970:13-14).

Uluslararası ilişkilerde realist teorik yaklaşımın, tarihin akışı içinde hem olaylara yaklaşım tarzı hem de olguları ele alış biçimi açısından benzer tarzda eğilimler göstermesi, teorinin farklı bakış açıları ile yeniden değerlendirilmesine yol açmış ve gelenek haline gelmesini sağlamıştır. Bu bağlamda, realist teorinin versiyonlarından klasik realizme göre, devletlerin güç peşinde koşmaları insan doğasından kaynaklanmaktadır. Yapısal realizme (neo-realizm) göre, uluslararası yapının anarşik doğası güç mücadelesine neden olmaktadır. Ulusal güvenlik, devletlerin öncelikli konusu olduğundan, güç, neo-realistler açısından bir amaç değil, devletin güvenliğinin sağlanmasında çok önemli bir araçtır. Neo-klasik realizm ise hem yapısal hem de devletlerin içyapısı kaynaklı faktörleri inceleyerek devletlerin dış politikalarını açıklamaya çalışmaktadır. Neo-klasik realizmde yapısal faktörler iç faktörlerin süzgecinden geçirilerek dış politika oluşumu sağlanmaktadır. Geleneksel olarak realist teori, uluslararası ilişkilerde başlıca aktör olarak ulus-devlete odaklanmaktadır ve düşmanca bir ortamda ulusal devletlerin amacının hayatta kalmak olduğu temel önermesidir. Gücün elde edilmesi, dış politikanın rasyonel ve kaçınılmaz hedefidir (Evans & Newnham, 1998). Klasik realistler, neo-realistler ve neo-klasik realistler uluslararası sistemde merkezi bir otorite olmaması sebebiyle uluslararası yapının anarşik olduğu konusunda hemfikirdir.

Devletlerin iç politikada kurdukları otoriteyi uluslararası arenada sağlayan bir üst kurum olmadığından, devletler kendi güvenliklerini kendileri sağlamaktadır. Bunun için de ulusal güçlerinden güç almaktadırlar. Realizme göre, uluslararası ilişkilerde birincil aktörler olarak kabul edilen egemen ulus-devletlerin güç kapasiteleri, güç dengesinin temel belirleyicisidir. Lebow'a göre, zayıf devletler genellikle dış kısıtlamalar nedeniyle dikkatli davranmalıdır. Çünkü güçlü devletler benzer şekilde kısıtlanmamıştır (Lebow, 2013).

Realizmin, savaş, ittifaklar, emperyalizm ve işbirlikçi engeller için basit ama güçlü açıklamalar getirmesi, Soğuk Savaş yıllarında egemen olmasına sebep olmuştur. Realizmi “radikal bir gelenek” olarak nitelendiren Stephen Walt, Uluslararası

İlişkilerde realizmin devletler arasındaki çatışmalar için kalıcı eğilimin; bu çatışmacı eğilimleri azaltmanın çeşitli yollarını tanımladığını belirtmektedir. Ayrıca, bu kuramın tüm devlet ilişkileri sisteminin nasıl dönüştüğünü anlattığından bahsetmektedir. Walt, realist kuramı, mutlak ve göreceli kazançların ortaya çıkardığı sorunlara dikkat çekmesi yönüyle önemli bulmaktadır. Genel itibariyle, bir devletin rakip devletlerden daha büyük kazançlar elde etmesi, giderek güçlenmeye başlaması rakiplerinin daha da savunmasız hale gelmesine sebep olmaktadır. Bu noktadan hareketle, realist kuramda iki yeni bakış açısı (saldırgan-savunmacı realizm) yeni kavramsal gelişmeleri beraberinde getirmiştir. (Walt, 1998:29-46).

1990'lı yıllara girilirken Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte devletler, uluslararası ilişkilerde yeni bir düzen kurma arayışı ve bu arayış içinde jeopolitik, jeostratejik, jeoekonomik ve jeokültürel olarak yeniden konumlanma sürecine girmiştir. Bu değişim sürecinde Türkiye de hem jeopolitik konumundan hem de jeostratejik ve jeokültürel sebeplerden yeterlikleri ve kendine özgü potansiyel nitelikleriyle bu sürece dahil olmuştur. Davutoğlu'na göre, bu sürecin, tasvir, açıklama, anlama, anlamlandırma ve yönlendirme boyutlarından hareketle, Türkiye'nin kendine has dinamiklerinin ve uluslararası ilişkilerdeki bölgesel, kıtasal ve küresel düzeyde dinamik faktörlerin akılcı stratejik bir planlamayla ele alınması hem Türkiye'nin uluslararası konumunun diğer ülkelerden farkını ortaya koymak hem de Türkiye'de ihtiyaç duyulan stratejik teori gerekliliğini ve farklı bakış açılarını görmek adına bir fırsattır. *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* kitabı, bu eksikliği giderme ve katkı sağlama iddiasıyla yazılmıştır (Davutoğlu, 2016:11).

Davutoğlu, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk dış politikası bağlamında dünya siyasi haritasını yeniden çizmeye çalışmakta ve Türkiye'nin, yaşadığı dış politika serencamına tarihi referanslar vererek, dünya sahnesinde etkin bir devlet olabilmesi için oluşturması gereken stratejik hedefleri ortaya koymaktadır. Davutoğlu'nun üç ana kısım halinde kaleme aldığı kitap, Türkiye'nin uluslararası konumunun belirlenmesinde küresel jeopolitik yapının ve Türkiye'nin jeopolitik yapısının öncelikli olarak ortaya çıkarılması amacıyla, Friedrich Ratzel'in (Davutoğlu, 2016:103) "hayat sahası" teorisinden hareketle tarihsel ve dönemselsel bir projeksiyon sunmaktadır.

1.1. Tezin Amacı ve Önemi

Yayınlandığı ilk tarih olan Nisan 2001'den Türk dış politikasının oluşumu üzerine teorik ve pratik yaklaşımlar getiren ve bu tezin yazıldığı döneme kadar onlarca baskısı yapılan (bu tezin yazımında kullanılan 115. baskı), 12 farklı dile çevrilen (Arnavutça, Bulgarca, Yunanca, Farsça, Arapça vd.) ve Türk dış politikasında ortaya çıkan yaklaşımların akademik olarak sistemli bir şekilde yazıldığı “*Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*” kitabı hakkında çok sayıda yazı, makale, kitap, karikatür vb. yayın yapılmıştır. Buna karşılık, Türk dış politikası üzerine teorik bir çerçeve ve yön çizen kitabın teorik olarak derinlemesine incelendiği bir eser yazılmamıştır. *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* bağlamında, çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar şu şekildedir.

Baskın Oran'ın editörü olduğu *Türk Dış Politikası* adlı kitapta, *Stratejik Derinlik*'in tipik bir uluslararası ilişkiler (Oran, 2013:134) kitabı olduğu yönünde bir tespit bulunmaktadır. Bununla birlikte Oran, *Türk Dış Politikası* kitabının üçüncü cildinde *Stratejik Derinlik* kitabını kısmen ele alarak eleştirel bir bakış açısı ile yorumlamıştır. Uluslararası ilişkilerde realizm, sadece gücü, bir başka deyişle devleti, devletin bekasını ve ulusal çıkarı merkeze alır ve bu gücün en önemli aracı olarak da coğrafyayı/jeopolitiği önemsemektedir. Bu noktadan hareketle Oran'a göre, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* kitabının ülke içinde çok fazla ilgi görmesinin başlıca nedenleri vardır. Bu ‘nedenler’e bakıldığında realizmin temel varsayımları ve güç unsurlarını oluşturan temel faktörler görülmektedir (Oran, 2013:134-136).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra Türkiye, Cumhuriyet tarihinde yapmadığı dış atılımlar gerçekleştirmeye başlamıştır. Oran, bu durumu, ‘Devlet’ faktörü olarak birinci sırada görmektedir.

Oran, Osmanlı Devleti'nin yükseliş günlerine atıf yaparak, günlük hayatla mücadele etmekten yorulan toplumun, kendisini iyi hissetmesi için ‘altın geçmiş’e özlem duyduğu görüşündedir. Toplum (insan) ve tarih faktörleri. Tarih, realizmin araçlarından olmamakla birlikte, burada Osmanlı İmparatorluğu mirasının yüceltilmesi şeklinde değerlendirilmiştir. Coğrafya ve jeopolitiğe ‘tarih’in de eklenmesiyle bu kitap, Oran'ın ifadesiyle “1950'lerden başlayan Osmanlı geçmişinin rehabilitasyonu sürecinin bir tür zirve noktası” sayılmaktadır.

1995 seçimlerinde birinci olan Refah Partisi (RP) ve 2002 sonunda iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ile birlikte Anadolu Sermayesi olarak adlandırılan bir sosyo-ekonomik yapı oluşmuştur.

Oran'a göre, *Stratejik Derinlik*'in ana fikri şöyledir: Türkiye, coğrafyadan beslenen çok kimlikli tarihsel geçmişiyle çok farklı bölgelere ulaşabilecek bir devlettir. Böylelikle Türkiye, 'Merkez Güç'lerden biri olacaktır. Türkiye, başka Merkez Güçlerin bu bölgedeki politikalarını uygulamak yerine, mirasçısı olduğu Osmanlı'dan gelen tarihi ve coğrafi derinliğe uygun biçimde kendi 'proaktif politika'sını geliştirmeli, bunu da Sert Güç yerine Yumuşak Güç kullanarak yapmalıdır. Fakat, bunu yapabilmek için ulusal ve uluslararası siyasette var olan önkoşulların gereklilikleri sağlanmalıdır. Ulusal olarak, Türkiye'nin, Kürt sorununu ve İslamcı-Laik çatışmasını bitirmesi gerekmektedir. Uluslararası düzeyde ise 'Komşularla Sıfır Sorun' politikası uygulaması hayata geçirilmeli ve bütün önemli ülkelerle yakın ilişkilere girip bu ilişkilerin sürdürülebilirliği sağlanmalıdır (Oran, 2013:138).

Özkan, *Turkey, Davutoglu and the Idea of Pan-Islamism* (Özkan, 2014:119-140) isimli makalesinde Davutoğlu'nun teorilerini realist yayılmacı politikalar etrafında temellendirdiğini savunmaktadır. Ona göre, Davutoğlu, yeni bir uluslararası ilişkiler görüşü ortaya koymak yerine, halihazırdaki Batılı güç siyasetini Türkiye'ye ve İslami bir dünya görüşüne uyarlamaya çalışmaktadır. Davutoğlu'nun fikir dünyasında değerler yerine, güç politikaları ve İslami bir odak olduğunu savunmaktadır.

Stratejik Derinlik mi Hegemonik Derinlik mi? Türkiye'nin Dünya Sistemindeki Konumunun Eleştirel Gerçekçi Bir Analizi isimli makalesinde Yalvaç, Davutoğlu'nun *Stratejik Derinliği*'nin, devleti merkeze alan realist anlayış ile inşacı anlayış arasında bölündüğünü ifade etmektedir. Realisttir, çünkü; 'stratejik derinlik' kavramsal olarak, olayların ortaya çıkmasına neden olan yapılar, güçler ve mekanizmaları da içeren herşeyi kapsayan ve bunları anlama amacı olan realist jeopolitik anlayışı temel alır (Yalvaç, 2012:175). Stratejik derinlik kavramı, jeopolitik sınır, havza, stratejik kuşak, çatışma kuşakları kavramlarını içeren fikirlere dayanmaktadır (Yalvaç, 2012:168). İnşacıdır, çünkü; Türkiye'nin tarihsel stratejik derinliğine daha uygun bir dış politika için Türkiye'nin coğrafyası, tarihi ve kültürüne ilişkin algıların dönüştürülmesi gerekmektedir. Davutoğlu'na göre strateji, devletler ne yaparsa odur. Yalvaç'ın, Davutoğlu'nun *Stratejik Derinliği*'nin, devleti merkeze alan realist anlayış ile inşacı anlayış arasında bölündüğünü ifade etmesi ve devletler ne yaparsa odur tespiti (Yalvaç,

2012:166), Alexander Wendt tarafından yazılan *Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics* (Wendt,1992:391-425) isimli makalede karşılık bulmaktadır. Wendt bu makalesinde, uluslararası sistemin konstrüktivist teori tarafından desteklenen alternatif bir süreç odaklı anlayış ortaya koymaktadır. Bu perspektif, uluslararası anarşi bağlamında kimliklerin ve çıkarların değişmez kaldığını iddia eden neo-realist ve neo-liberal teorilerde sunulan geleneksel kavramlara karşı çıkar. Bunun yerine Wendt'in önermesi, literatürdeki hakim söylemin aksine süreçlerin önemini vurgular.

Yalvaç, bu makalesinde *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* kitabı hakkında genel değerlendirmeler yapmakta ve bu değerlendirmeler çerçevesinde şu tespitlerde bulunmaktadır (Yalvaç, 2012:168-169). Davutoğlu, Türk dış politikasının uzun vadeli planlamaya dayanmadığını ve stratejik konumundan beklenen süreklilikten yoksun olduğunu savunmakta, stratejik bilincin -kitabın yazıldığı dönemin gerçeklerine bağlı olan stratejik planlamanın aksine- tarihe bağlı olduğunu ve bir ülkenin sabit kaynaklarının yorumlanması ile ilgili olduğunu ifade etmektedir. Türkiye'nin güç kaynaklarının bu şekilde (yeniden) yorumlanması için sadece stratejik bilinç gerekli değildir, aynı zamanda bu gerekli stratejik bilinci kolaylaştırmak için stratejik bir teori geliştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle Davutoğlu, Türkiye'nin tarihsel stratejik derinliğine daha uygun bir dış politika için Türkiye'nin coğrafyasına, tarihine ve kültürüne ilişkin algıların dönüştürülmesi gerektiğini savunmaktadır.

Mehmet Ali Tuğtan, *Kültürel Değişkenlerin Dış Politikadaki Yeri: İsmail Cem ve Ahmet Davutoğlu* (Tuğtan, 2016) isimli makalesinde, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* kitabı üzerinden yaptığı incelemede Davutoğlu'nun genel olarak dış politika fikriyatının E. H. Carr'ın ütopyacılık olarak tanımladığı idealizme daha yakın olduğunu iddia etmektedir. Tuğtan, Carr'ın "Yirmi Yıl Krizi" adlı çalışmasından yola çıkarak, ütopyacıların temel zayıflığının, mevcut durum ile tasavvur ettikleri ideal durum arasında ayırım yapamamalarında yattığını öne sürmektedir. Tuğtan'a göre, Davutoğlu'nun fikriyatındaki sorun, çıkar hesabı yapan özne ile adına çıkar hesabı yapılan ünitenin hal-i hazırda var olmamasıdır. Sonuç olarak, çıkarlar arasındaki uyum varsayımı ve tüm aktörlerin varsayılan çıkarlar doğrultusunda hareket edeceği beklentisi sorunlu hale gelmektedir.

Cohen, diğer uluslararası ilişkiler düşünürlerinin çoğunda olduğu gibi Davutoğlu'nun teorilerinin de tek bir paradigmaya dayanmadığını, bununla birlikte literatürde

uluslararası ilişkiler okulu düşüncelerinden hangisi ile açıklanabileceği üzerinde ortak bir karar da olmadığını belirtmektedir. *Ahmet Davutoğlu's Academic and Professional Articles: Understanding The World View Of Turkey's Former Prime Minister* (Cohen, 2016:527-539) isimli makalesinde Cohen, Davutoğlu'nun çalışmalarının uluslararası ilişkiler teorilerinden en çok konstrüktivist teoriye dayandığını ifade etmektedir. Çünkü Davutoğlu, hem dünyanın nasıl işlediğini hem de nasıl işlenmesi gerektiğine inandığını değerlendirirken değerlerin, normların ve uluslararası kurumların rolünü vurgulamaktadır. Bu çerçevede Cohen, Davutoğlu'nun yeni model yarattığı tespitinde bulunmakta ve bu tespitini 'medeniyet inşacılığı (civilizational constructivism)' kavramı ile desteklemektedir. Cohen'e göre, medeniyet inşacılığı, medeniyetler içinde ve arasında işbirliğine ve bu medeniyetlerin kendi çıkarlarını başkalarıyla uyum içinde geliştirme becerisine odaklanarak, medeniyetler içinde ve arasında bitmek bilmeyen şiddet döngülerinden kaçmak için bir yol göstermeye yardımcı olabilir.

Cohen, Davutoğlu'nun ideallerinin, İslami değerler, medeniyet teorileri ve inşacılığın yeni bir bileşimi olduğunu savunmaktadır. Ona göre Davutoğlu'nun yazıları, realizmin varsayımlarından eleştirel teorinin varsayımlarına kadar çeşitli uluslararası ilişkiler teorilerini geliştirmek için yararlanılabilir fakat temel katkıları konstrüktivizmle ilgilidir.

Cohen, Davutoğlu'nun uluslararası ilişkiler vizyonunun üç ana unsurdan oluştuğunu ifade etmektedir. Bunlar; medeniyet siyaseti, normların nasıl oluşturulduğu ve evrensel değerlerin rolü ile 'stratejik derinlik' ve 'komşularla sıfır sorun' teorisidir. Davutoğlu'nun bunların üçünde de İslami düşünce ve tarihin önemini vurgularken aynı zamanda farklı medeniyetler ve kültürler arasında dayanışma ve dostluk çağrısında bulunduğunu belirtmektedir. Ayrıca, onun dünya görüşünün merkezinde, ortak değerlerin belirlenip, karşılıklı anlayışı artırmaya yönelik çabalar yer almaktadır. Davutoğlu'nun, medeniyetler arasındaki etkileşimin olumlu olmasını sağlamanın en iyi yolunun uluslararası örgütler aracılığıyla iletişim kurmak olduğunu, tarih ve kültürün dış politika yapımında ve uluslar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde oynayabileceği rolü vurguladığını ifade etmektedir. Cohen, -Davutoğlu'nun coğrafya söylemlerinden hareketle- Davutoğlu'nun fikriyatında medeniyetin oluşumu için coğrafyanın önemli rol oynayabileceğini, bu durumun realist bir duruş gibi görünse de coğrafyanın asıl amacının medeniyetlerin oluşumuna katkıda bulunmak olduğunu belirtmektedir.

Cohen'e göre Davutoğlu, değerlerin, normların ve uluslararası örgütlerin gücüne güçlü bir şekilde inanmaktadır. Cohen, Davutoğlu'nun akademik ve profesyonel yayınlarında sunduğu vizyonun büyük ölçüde bir arada yaşamayı ve hoşgörüyü vurgulayan bir vizyon olduğunu söylemektedir.

Yeşiltaş, *Türkiye'yi Stratejileştirmek, Stratejik Derinlik'te Jeopolitik Muhayyile* (Yeşiltaş, 2014:89-122) isimli makalesinde, Davutoğlu'nun süper yapı olarak coğrafya ve merkez ülke anlayışını Türkiye'nin medeniyet kavramsallaştırması üzerinden değerlendirmektedir. Soğuk Savaş sonrası oluşan jeopolitik boşluk bölgelerinin birçoğunun stratejik olarak birbirine bağlı olduğu, İslam dünyasının önemli bir bölümünü oluşturduğu ve bu bölgeler üzerinde Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan tarihi ve coğrafi miras olarak görülen bu jeopolitik alanların küresel güç rekabetinin odağında yer aldığını belirtmektedir. Bununla birlikte, Davutoğlu'nun yeni dünya düzeni hususunun medeniyet eksenli bir okumadan beslendiğini ifade etmektedir. Yeşiltaş'a göre, Davutoğlu'nun tasavvuru Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin küresel sistemde jeopolitik yerini yeniden konumlandırabilmesi ve Türkiye'nin merkez ülke olabilmesi için tüm bu tarihi ve coğrafi unsurların bütünleşmesini gerekli kılmaktadır (Yeşiltaş, 2014:116-117). Bu çerçevede *Stratejik Derinlik* birbiri içine geçen üç halkadan oluşturulmaktadır. Birinci halkada sınırlar, ikinci halkada jeopolitik kuşakların birbirine bağlanması ve üçüncü halkada ise havza ve jeopolitik ön hatların bütünleştirilmesi yer almaktadır. Medeniyet anlayışı, Türkiye'nin jeopolitik kimliğinin yeniden belirlenebilmesi için *Stratejik Derinlik*'in Yeşiltaş'ın ifadesiyle 'dügümleyici' alanlarından bir tanesini oluşturmaktadır (Yeşiltaş, 2014:118). Türkiye'nin coğrafi konumundan kaynaklı çok kimlikli yapısı, jeopolitik kimlik karmaşası yaşanmasını da ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada Yeşiltaş, *Stratejik Derinlik*'e göre Türkiye'nin jeopolitik kimlik sorununun da aşıldığını ifade etmektedir. Davutoğlu'na göre medeniyet, coğrafi konumun getirdiği süreklilik olarak, kimlik ve kültür bağlamında Türkiye'yi bir yandan Doğu'nun diğer yandan ise Batı'nın bir parçası olarak kurgulamaktadır. Bu nedenle *Stratejik Derinlik*'te Müslüman, Avrupalı, Balkan ve Kafkas, Asyalı, Ortadoğulu kimlikleriyle barışmış bir Türkiye jeopolitiği tasarımı bulunmaktadır (Yeşiltaş, 2014:120) Davutoğlu'na göre, Türkiye'nin stratejik derinliğinin anlaşılabilmesi için İslam medeniyetinin öğelerini içeren yeni bir zaman-mekan idrakinin kurulması gerekmektedir (Yeşiltaş, 2014:122).

Okumuş, *Kavramların Stratejisi, Stratejinin Kavramları, Stratejik Derinlik'in Felsefi-Kavramsal Arka Planı* isimli makalesinde 'medeniyet' kavramından bahisle, Davutoğlu'nun uluslararası ilişkilere bakışı ve stratejik yaklaşım tarzından bahsetmektedir. Okumuş'a göre Davutoğlu, medeniyet kavramını, hakim dünya düzenine karşı bir çıkış stratejisinin odak noktasını oluşturmak, mevcut hakimiyete meydan okumak ve dünya düzenine karşı hegemonik ve giderek çoğulcu bir bakış açısı aramak için bir araç olarak kullanmaktadır (Okumuş, 2014:36). Jeopolitik, kıtasal düşünme sistemini geniş mekanlar üzerinden sağlamaktadır. Ulus-devlet sisteminde sınırlar çerçevesinde düşünmeksizin düşünmeyi mümkün kılmaktadır. Medeniyet, Davutoğlu'nun 'geniş mekan' (grossraum) siyasetine kültürel muhteva kazandırmaktadır. Okumuş, Davutoğlu'nun geniş zaman jeopolitiğinde medeniyetleri, geniş mekanları örgütleyip düzenleyen kültürel referanslar olarak görmektedir (Okumuş, 2014:41). Bu çerçevede, stratejik derinlik mülhazası geniş mekan siyaseti şeklinde değerlendirilebilir (Okumuş, 2014:42). Geniş mekanlar ise geniş kültürel kutupların birleşme sahası şeklinde tezahür etmektedir. Bununla birlikte medeniyet, geniş mekanlar için tasavvur edilen bir siyaset için motivasyonel-kültürel muhteva ve yön sunmaktadır (Okumuş, 2014:44).

Balcı ve Miş tarafından yazılan *Turkey's Role in the Alliance of Civilizations: A New Perspective in Turkish Foreign Policy?* (Balcı, 2008:387-406) isimli makalede medeniyet kavramından bahisle, Davutoğlu'nun medeniyetlerin çatışmaya dayalı doğası olduğunu reddettiğini, tam tersine birbirinden farklı medeniyet ve kültürlerin çoğulcu bir etkileşimle küreselleşme sürecinde işbirliği yapabileceklerini belirtmektedir. Cohen'e göre (Cohen, 2016:30) -Balcı'dan referansla- Davutoğlu, medeniyet çatışması argümanlarını Batı'nın stratejik çıkarlarını desteklemek için kurgulanmış olarak görmektedir. Davutoğlu'na göre Türkiye'nin medeniyetler kavşağındaki coğrafi, stratejik ve kültürel konumu bu görevi üstlenmek için önemli bir potansiyele sahiptir.

Aydınlı and Mathews tarafından yazılan *Periphery Theorising for a Truly Internationalised Discipline: Spinning IR Theory out of Anatolia* (Aydınlı, 2008:693-712) isimli makalede, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* kitabının odak noktasını geliştirmekte olan bir ülkenin yaşadığı ikilem oluşturmaktadır. Bu ikilem, bir ülkeden tarihine dayanarak beklenebilecekler ile mevcut küresel politikada gerçekte başardıkları arasındaki güç uyumsuzluğu sorunu şeklinde belirtilmektedir.

Davutoğlu, modernleşen dünyada bir ülkenin tarihinin genellikle gözardı edildiği veya bir sorumluluk olarak ortaya konduğu uygulamalar yerine, bir ülkenin tarihsel olarak biriktirdiği nüfuzunu ve değerleri, ekonomi, demokratik, nüfus, coğrafya, sistem gibi halihazırdaki stratejik unsurlarıyla birleştirerek daha fazla nüfuz elde etmesini savunmaktadır. Aydınlı and Mathews, Türkiye örneği çerçevesinde bu durumun demokratik Yeni-Osmanlılık olarak sunulduğunu ifade etmektedirler.

Erşen, *The Evolution of 'Eurasia' as a Geopolitical Concept in Post-Cold War Turkey* (Erşen, 2013:24-44) isimli makalesinde 'merkez ülke' kavramından bahisle, Davutoğlu'nun vizyonunun temel dayanakları arasında komşu ülkelerle yaşanan tüm sorunların çözülmesi ve Türkiye'nin bölgesel ve küresel meselelerdeki etkisinin güçlendirilmesi gerektiği yer almaktadır. Bu çerçevede Davutoğlu, Türkiye'nin sahip olduğu potansiyel ve sabit güçlerle bölgesinin lideri olarak hak ettiği konumda olması gerektiğini söylemektedir. Türkiye'nin karar alıcılarının Osmanlı bakiyesi ülkeler ve müslüman topluluklar ile barışık politikalar izlemesi gerekmektedir. Bu argümanlara göre Erşen, Davutoğlu'nun Türkiye'nin Müslüman/Osmanlı kimliğine atfettiği önem sebebiyle Türkiye'nin dış politikasında 'Yeni Osmanlıcı' tartışmalarının çıkmasına neden olduğu fakat onun bu iddiaları reddettiğini belirtmektedir. Bu vizyon eski Cumhurbaşkanı Özal ile ilişkilendirilmiş ve Türkiye'nin komşularına yönelik politikalarını şekillendirirken Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasının kullanılmasına vurgu yapılmıştır.

Tüm bu yaklaşımlardan yola çıkılarak bu tezde, Davutoğlu'nun Türkiye'de gözlenen teori eksikliğini giderme iddiasıyla kaleme aldığı kitap üzerine, literatürde henüz derinlemesine teorik bir çalışmanın yapılmamış olmasından kaynaklanan eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Ayrıca, literatürde kitap hakkında birbirinden farklı teorik yaklaşımlar içinde olunması ve Türk dış politikasına yön veren bir kitabın çeşitli teorilerle açıklanma çabası içinde olmasına karşılık ayrıntılı incelenmemesi bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur.

Bu sebeple, tezin en temel ve nihai amacı, kitabın kendisine yöneltilen teorik yaklaşımlar açısından incelenmesini sağlamak, teoriler ile kitap arasında bir ilişki olup olmadığı sorusunu yanıtlamak ve kitabın bu söylenen teorik yaklaşımlardan hangisiyle örtüştüğünü ya da örtüşmediğini ortaya koymaktır. Bu bilgiler ışığında bu tezde, Türkiye'nin dış politikası hakkında strateji oluşturan *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak realizm ve onun

versiyonları açısından incelenmiştir. Fakat Okumuş'un da (Okumuş, 2014:31) belirttiği üzere Davutoğlu'nun hiçbir meta teoriye gereğinden fazla ağırlık vererek inceleme ve değerlendirme yapmadığı görülmüştür.

Bu kapsamda, bu araştırmanın problem cümlesi “Realizmin muhtelif yaklaşımları ile *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* adlı kitap arasında bir ilişki var mıdır?” şeklinde ifade edilmiştir.

Tezin konusu “*Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* Kitabının İncelenmesi” olup, konunun temel hatları Uluslararası İlişkilerde realizmin tarihsel gelişimi, realist teori geleneğinin öne çıkan düşünürleri ve eserleri ile birlikte, klasik realizm, yapısal realizm ve neo-klasik realizm üzerinden şekillenecektir. Bu teorik temellendirmeden sonra kitap, teorik çerçevede derinlemesine irdelenecektir.

1.2. Araştırmanın Temel Soruları

Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu kitabının realist teori ile ilişkisinin olup olmadığı sorusunun incelenmesi, kitapla ilgili aşağıdaki soruların cevaplanmasını da gerekli kılmaktadır:

Davutoğlu'nun güç parametrelerinde sabit veriler (insan, tarih, coğrafya, nüfus) ve potansiyel veriler (ekonomik, teknolojik, askeri kapasite) olarak incelediği kavramlar ile stratejik zihniyet, stratejik planlama ve siyasi irade unsurlarının ve stratejik teori yetersizliğinin realist teorinin varsayımlarıyla ilişkisi var mıdır?

Türkiye'nin uluslararası konumunun belirlenmesinde ‘tarihi miras’ olarak tanımlanan tarihsel arka planının realist teori yaklaşımı açısından önemi nedir?

Kademeli strateji ve havza politikaları ile ulaşılması hedeflenen amaçlar realist teori yaklaşımı açısından neyi/neleri amaçlamaktadır?

Türkiye'nin -dış politika için stratejik araçlar olarak görülen- uluslararası örgütler ve projeler ile ilişkisinin realist teori yaklaşımı açısından önemi nedir?

Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin Avrupa Birliği, Orta Asya, Ortadoğu ve Balkanlar politikalarının esasları realist teori varsayımlarıyla ilişkili midir?

1.3. Araştırmanın Modeli

Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* kitabının, realist teori açısından incelenmesini sağlamak, teori ile kitap arasında bir ilişki olup olmadığı sorusunu yanıtlamak ve kitabın kendisine yöneltilen teorik yaklaşımlardan hangisiyle örtüştüğünü ya da örtüşmediğini ortaya koymak amacıyla nitel bir araştırma türü olan kaynak tarama modelinden yararlanılmıştır. Nitel araştırma, algıları ve olayları doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya çıkarmak için gözlem, görüşme ve doküman incelemesi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanılmasını içeren bir araştırma yaklaşımıdır. Bu araştırma yaklaşımı nitel bir süreci takip eder (Yıldırım & Şimşek, 2005). Karasar'a (2012) göre literatür tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu mevcut haliyle doğru bir şekilde betimlemeyi amaçlayan bir araştırma metodolojisidir. Tarama modelinde araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, olduğundan farklı ve kendi koşulları dışında bağımsız tanımlanmaya çalışılmaz. Ayrıca bunları, herhangi bir şekilde değiştirme ve etkileme çabası gösterilmez. Bu bilgilerden yola çıkarak, yerli ve yabancı, basılı ve basılı olmayan birincil kaynaklar incelenmiştir. Bu çalışmada ele alınan olaylar ve eser sahipleri kendi koşulları içinde, olduğundan farklı gösterilmeye çalışılmadan, hiçbir şekilde değiştirme çabası olmadan kaynaklarıyla birlikte ortaya konulmuştur.

Tezin ilk bölümünde, uluslararası ilişkileri analiz etmek için teorik açıdan realizmin varsayımları ve "*Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*" kitabı üzerinde durulmuştur. Bu noktada, realist teorik yaklaşımın oluşmasında temel felsefi fikirleri ortaya çıkaran düşünürler ve eserleri incelenmiştir. Burada, önce Uluslararası İlişkiler de realizmin temel varsayımları ve versiyonları olan klasik realizm, neo-realizm ve neo-klasik realizm, realist düşünürlerin fikirlerine atfen ele alınmıştır. Ardından, Davutoğlu'nun, i) dış politikada güç formülü, güç unsurları ve güç çarpanları, ii) güç çarpanı olarak stratejik zihniyet, stratejik planlama ve siyasi irade, iii) Türkiye'nin uluslararası konumu ve tarihi miras, iv) Türkiye iç siyaseti açısından Stratejik Derinlik, v) Türk dış politikasındaki stratejik teori yetersizliğine dair fikirlerine yer verilmiştir. Bu fikirler, realist teorinin varsayımları çerçevesinde incelenmiştir.

İkinci bölümde, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk dış politikası, teorik varsayımlar çerçevesinde derinlemesine incelenmiştir. Burada, Davutoğlu'nun i) kademeli strateji

ve havza politikaları ve ii) Türk dış politikasının bölgesel yönelimlerine dair tespitleri, varsayımları ve iddiaları yer almıştır.

Sonuç bölümünde, Davutoğlu'nun Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası konumunu ortaya koyma rolüne realist teorinin varsayımları bağlamında bakılarak öncelikle, Davutoğlu'nun Türkiye'nin sahip olduğu sabit ve potansiyel verileri bir güç unsuru olarak gördüğü ve bunun realist teorinin güçle ilgili genel varsayımlarıyla uyumlu olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Davutoğlu'nun, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* kitabı ile realist teorinin varsayımlarını içeren fakat sadece bu teorinin varsayımları çerçevesinde bir inceleme yapmadığı bir dış politika stratejisi ortaya koyduğu iddia edilmiştir.

1.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın analizi için toplanan veriler, Davutoğlu tarafından yazılan *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* kitabından doküman inceleme yoluyla araştırmacı tarafından elde edilmiştir. Özkan, doküman inceleme yöntemini, bir olgunun derinlemesine incelenildiği, kendi bağlamı içinde açıklanmaya çalışıldığı ve anlamlı ve gerçekçi veriler elde edilmesinin sağlandığı yöntem olarak ifade etmektedir (Özkan, 2019).

1.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın temel problemleri alanyazın çerçevesinde araştırmanın amacına uygun olarak *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* kitabından oluşturulmuştur. Araştırmanın temel problemlerine dayalı olarak bu kitaptan toplanan nitel verilerin analizinde, içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi yöntemi, farklı disiplinlerde birden çok araştırma sorusunu yanıtlamak üzere kullanılan, sistematik ve tarafsız bilgileri sunmayı amaçlayan temel bir araştırma aracı olarak tanımlanmaktadır (Koçak & Arun, 2006). Elde edilen sonuçlar, temel problemlere ilişkin bilgiler ortaya konulduktan sonra kuramsal yapı temelinde sunulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Teori nedir, neden bir teoriye ihtiyaç vardır? Yalvaç'a (2014), göre teori, karmaşık dünyayı basitleştiren bir araçtır. Kaotik bilgi topluluklarını anlatmaya çalışır (Yalvaç, 2014:34-35). Donnelly'e göre (Donnelly, 2005:36) teori, sanatsal soyutlamadır. Bir başka deyişle, kafa karıştırıcı detayların kaynağından uzaklaştırarak en önemli olan noktaya yönelir. Teori, dünyanın bir kısmını anlamak için gerekli olan şeylere yönlendiren işaretler, mercekler veya filtrelerdir. Waltz'a göre (Waltz, 2015:17-20) teori, bir alanın düzenlenmesinin ve bu alanın parçaları arasındaki bağlantıların bir tasviridir. Teori, bir alanı kavramsal tarzda incelemek için bu alanı diğerlerinden ayırır. Teoriler, bağlantısallığı ve bu bağlantısallığın nasıl kurulduğunu gösterir. Akademisyen Ramazan Gözen'e göre, teori öğrenmeksizin ve kullanmaksızın olaylara açıklık getirilemez (Gözen, 2014:17).

2.1. Teorik - Kavramsal Açından Realizm ve 'Stratejik Derinlik'

2.1.1. Klasik Realizm

Realizm, birçok düşünce ekolünün kendilerini ve katkılarını tanımladıkları bir dayanak noktasıdır. Realizm resimden çıkarıldığında, bu diğer ekollerin kimlikleri ve argümanlarının önemi çok daha az netleşir. Realizme göre, devletler ve insan doğası özellikleri bakımından benzerlik göstermektedir. Bu benzetme, devletlerin izlediği çıkarıcı ve egoist politikaları açıklamak için kullanılmaktadır (Rose, 1998; Wohlforth, 2009). Bu geleneğin başlıca düşünürleri, yerel, bölgesel ve uluslararası düzeylerde düzen, adalet ve değişim üzerine çalışma yapmaktadır (Lebow, 2013:60).

Klasik realizm, özellikle Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu güç dengesini, büyük devletlerin güvenlik politikalarını açıklamada etkili olmuştur. Geleneksel realizmin 20. yüzyılda gelişmesinde; Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, gelişen güç dengelerinin istikrarı sağlayıp sağlamadığı tartışması, liberalizmin barışın sağlanması ve sürdürülebilirliği konusundaki yaklaşımları etkili olmuştur. Klasik realistlere göre, bir devletin dış politikasının kapsamı ve amaçları, ağırlıklı olarak onun uluslararası sistem içindeki konumundan ve özellikle de göreceli maddi güç kapasitelerinden etkilenmektedir. Bu sebepten dolayı onlar 'realist' olarak adlandırılmaktadır (Rose, 1998:144-172).

Mearsheimer (Mearsheimer J. J., 2005:139-152), klasik realizmin, iki dünya savaşı arasındaki dönemde savaşları önlemenin yolunun idealist düşünceler yoluyla mümkün olabileceğini ifade eden akıma karşı bir tepki olarak ortaya çıktığını bildirmektedir. Uluslararası arenada devletler, genellikle bireysel ilişkileri yöneten etik ilkeleri hiçe sayarak ulusal çıkarlarını korumaya öncelik vermektedir. Bu bağlamda birincil amaç, daha fazla güç elde etmektir. Klasik realizmin özünü üç varsayım tanımlamaktadır (Keohane, 1986):

Devlet merkezli varsayım; devletler dünya siyasetinde en önemli aktördür.

Rasyonellik varsayımı; dünya siyasetinde devletler, alternatif eylemlerinin maliyetlerini hesaplamak ve beklenen faydalarını en üst düzeye çıkarmak için uğraşır.

Güç varsayımı; devletler iktidar arar ve çıkarlarını güç bakımından hesaplar.

Klasik realizmin en önemli temsilcileri Thucydides (m.ö. 471-m.ö.400) , Niccolò di Bernardo dei Machiavelli (d.1469–ö.1527), Thomas Hobbes (d.1588–ö.1679), Carl Philipp Gottlieb von Clausewitz (d.1780–ö.1831), Edward Hallett Carr (d.1892–ö.1982) ve Hans Joachim Morgenthau'dur (d.1904–ö.1980).

2.1.2. Neo-realizm / Yapısal Realizm

Yapısal realizm diye de adlandırılan neo-realizm, klasik realistlerin devletlerin güç elde etme sebebi olarak insan doğasını göstermelerine karşılık, uluslararası sistemin yapısından dolayı devletlerin güç elde etme eğiliminde olduklarını söyler (Mearsheimer J. J., 2013). Uluslararası sistemler adem-i merkezîyetçi ve anarşiktir. Uluslararası siyaset 'hükümet yokluğunda siyaset' olarak adlandırılmıştır (Waltz, 2015:112). Dolayısıyla, uluslararası politika her şeyi yapmanın serbest olduğu bir alana daha yakındır. Uluslararası politik sistemler, ekonomik piyasalar gibi, kendi çıkarını gözeten devletlerin birlikte hareketi tarafından oluşturulmaktadır. Yapılar, devletlerin birlikte var oluşundan doğmaktadır (Waltz, 2015:115-116).

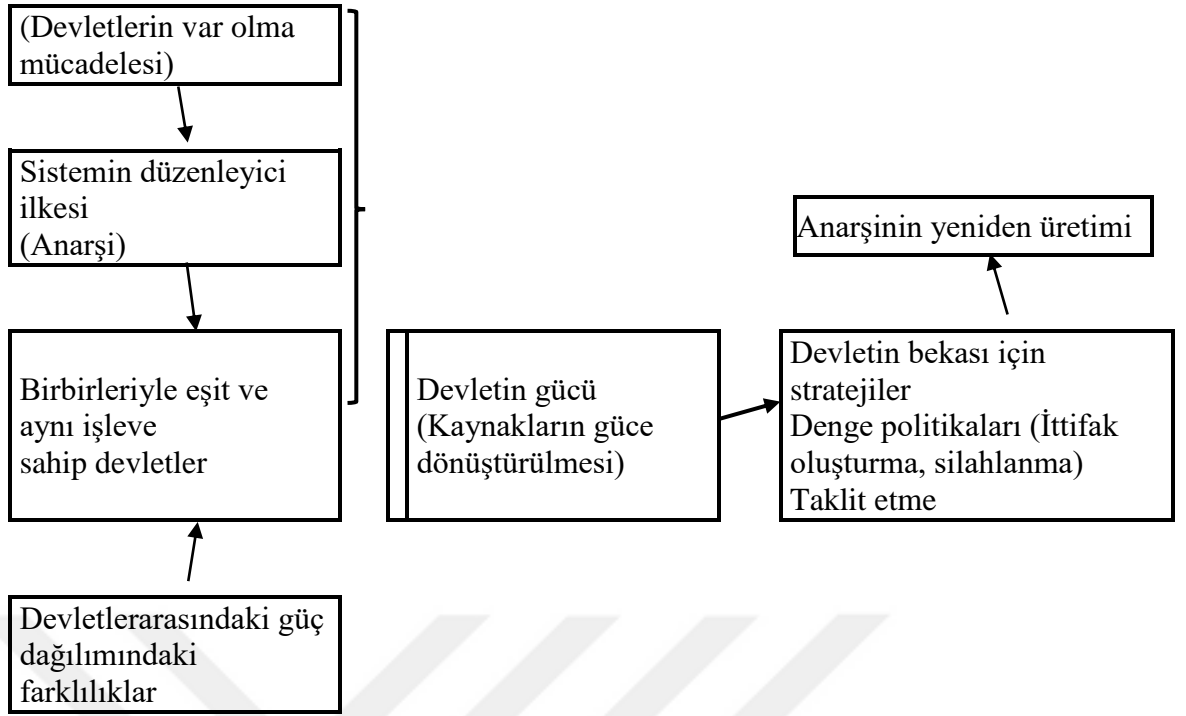
Neo-realizm, genellikle '*iç siyasetin dışına çıkmak*' olarak tanımlanmaktadır; ancak aslında savunmacı realizm karşıt yönde eğilime sahiptir (Zakaria, 1992: 177 - 198). Neo-realizm, devlet etkileşimlerinin sonuçlarını açıklamaya çalışmaktadır. Devletlerin niyetleri hakkında bazı genel varsayımları içermekte; ancak davranışlarını ayrıntılı olarak veya her durumda açıklamayı iddia etmemektedir (Rose, 1998). Neo-realistler, uluslararası sistem yapılarını, üye devletlerin gözlemlenebilir nitelikleri (yeteneklerin dağılımı) açısından tanımlar (Wendt, 1987: 335 - 370). Waltz'a (1990) göre, farklı

ideolojilere ve siyasi sistemlere sahip devletler arasındaki davranış ve politikadaki benzerlik, uluslararası sistem içindeki yapısal faktörlere dayanmaktadır.

Sistem, başka bir düzeyde birbiriyle etkileşen birimlerden (devletlerden) oluşur. Sistemler, teorileri farklı birimlerin benzer davranma nedenlerini ve farklılıklarına karşın beklenen aralıklarda kalan sonuçlar ortaya koyduklarını açıklar. Uluslararası siyasetin kesin olarak tanımlanmış bir yapıya sahip bir sistem olarak idrak edilebileceği düşüncesi, neo-realizmin klasik realizmden temel farkı olarak ortaya çıkmaktadır. Neo-realizm, uluslararası siyasetin ancak yapının etkilerinin klasik realizmin birim düzeyinde değerlendirmelerine eklendiğinde anlaşılabilirliğini iddia etmektedir (Waltz, 1990:21-37). Şekil 2.1' de Waltz'un Neo-realist Teori Modeli verilmiştir.

Neo-realist yaklaşım içinde iki ayrı tanımlama dikkat çekmektedir. Savunmacı realizm (defensive realism) ve saldırgan realizm (offensive realism). Savunmacı realistlere göre, devletin temel amacı güvenlidir. Saldırgan realistlere göre ise devletler güce vurgu yapmaktadır (Nye & Welch, 2015: 83). Yapısal realizmin en önemli temsilcileri Kenneth Neal Waltz (d.1924-ö.2013) ve John Joseph Mearsheimer'dır (d.1947- ...).

Yapısal uluslararası
sistem



Şekil 2.1: Waltz'un Neo-realist Teori Modeli

Kaynak: Hobson, 2000

2.1.3. Neo-Klasik Realizm

Uluslararası İlişkiler terminolojisinde neo-klasik realizm, kavramsal olarak ilk defa Rose'un 1998 yılında yayımlanan makalesiyle birlikte literatürde yerini almıştır (Rose, 1998). Rose'a göre devletlerin dış politika eylemlerini açıklamaya çalışan dört çeşit yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar, devletlerin içyapılarına göre dış politika oluşumunu inceleyen Innenpolitik teoriler ile realizmin ve neo-realizmin varsayımları üzerine inşa edilen saldırgan realizm, savunmacı realizm ve hem yapısal etkilerin hem de devletlerin içyapılarındaki etkilerin dış politika oluşumuna olan katkılarını inceleyen neo-klasik realizmdir (Rose, 1998:146).

Neo-klasik realizmde uluslararası sistem, anarşik ve belirsiz bir yapıdadır. Birimler olarak ele alınan ulus devletler, değerlendirmelerde önemli bir değişken olarak yer almaktadır. Neo-klasik realizmde hem yapısal hem de devletin içyapısından kaynaklanan faktörler dış politikayı açıklamaktadır. Yapısal faktörler, iç faktörlerin süzgecinden geçirilerek dış politikanın oluşumu sağlanmaktadır (Rose, 1998:154).

Bu doğrultuda, neo-klasik realist teori, dış politikayı iki aşamalı alan (ulusal-uluslararası) olmaktan çıkartarak klasik ve yapısal realizmin varsayımlarını kapsayıcı bir formatta ele almaktadır. Neo-klasik realizm ulusal siyaseti; güç dağılımı ve devletlerin uluslararası sistemdeki yeri ile dış politika davranışları arasında bir aracı değişken olarak kabul etmektedir (Walt, 2002:211). Neo-klasik realizm, realizm geleneğine, yeni bir varsayım olarak devletlerin iç siyasi yapılarını, özellikle sahip oldukları yapıları ve devlet liderlerinin ya da elitlerinin davranış biçimlerini eklemektedir (Tang, 2009: 799-803). Tablo 2.1’de Realist Teori ve versiyonlarının özellikleri yer almaktadır.

Tablo 2.1: Realizm ve Neo-realizm

Teori	Epistemoloji ve Metodoloji	Uluslararası Sistemin Görünümü	Birimlerin Görünümü	Bağımlı Değişken	Teorinin Açıklama Mantığı
Klasik Realizm	Tümevarım teorisidir. Siyasetin doğası veya tarihsel analiz üzerine ayrıntılı felsefi görüşler getirir.	Uluslararası sistem bazı durumlarda önem kazanır.	Birbirlerinden farklı birimler bulunmaktadır.	Devletlerin dış politikaları	Devletlerarasındaki güç veya çıkar dağılımı dış politikanın oluşumunu sağlamaktadır.
Neo-realizm	Tümdengelim teorisidir. Genellikle nitel, bazen de nicel yöntemler kullanır.	Uluslararası sistem çok önemlidir. Doğası gereği rekabetçidir.	Birbirlerinden farklı birimler bulunmamaktadır.	Uluslararası politika	Yapısal faktörler (görelî güç dağılımı) uluslararası politikayı açıklamaktadır. Hem yapısal hem de devletin içyapısından kaynaklanan faktörler dış politikayı açıklamaktadır.
Neo-klasik Realizm	Tümdengelim teorisidir. Nitel yöntemler kullanır.	Uluslararası sistem önemlidir.	Birbirlerinden farklı birimler bulunmaktadır.	Devletlerin dış politikaları	Yapısal faktörler iç faktörlerin süzgecinden geçirilerek dış politikanın oluşumu sağlamaktadır.

Kaynak: Taliaferro, Steven ve Ripsman, 2009

İtalya’da Floransa Cumhuriyeti’nin ikinci yüksek yargı ile Ten of Liberty and Peace (askeri meseleleri ve dış işleri yöneten bir komite) adlı devlet kurumlarında sekreterlik görevlerinde bulunan Niccolò di Bernardo dei Machiavelli (d.1469–ö.1527), sürgün edildiği süreçte ‘Muhteşem Lorenzo de’ Medici’ diye başladığı çalışmasında; kendi gözlemlerinden, deneyimlerinden ve okumalarından elde ettiği birikimlerini Floransalı yönetici Lorenzo di Medici’ye ithafen bir hediye timsali olarak *Prens* (Machiavelli, 2016) isimli kitabında yazmıştır (s. 5-6). Realizmin düşünsel temellerine 1651 yılında yayınlandığı ‘Leviathan’ (Hobbes, 2007) isimli kitabı ile önemli katkılar sağlamış İngiliz siyaset filozofu Thomas Hobbes (d.1588–ö.1679), ‘En iyi dostum Godolphinli Francis Godolphin’e ithafla’ diye başladığı kitabını, bağlılığının bir ifadesi olması ve ‘Devlet’ hakkındaki incelemelerini göstermek istemesi (Hobbes, 2007, s. 15) amacıyla o günün sorunlarından hareketle (Hobbes, 2007:523) yazmıştır. Yirminci yüzyılın önemli klasik realizmin temsilcilerinden Hans J. Morgenthau (d.1904 – ö.1980), 1948 yılında yayınladığı ‘Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi’ (Morgenthau, 1970) adlı kitabı ile uluslararası ilişkilerin güç ve iktidar temelli yaklaşımını kuramsal olarak detaylandırarak, bir devlet yönetiminde zamanının yönetimlerine ve yöneticilerine, olması gereken, yapılması ve yapılmaması gereken şeyleri ifade etmiştir. Ahmet Davutoğlu da (d.1959-...) Soğuk Savaş sonrasında Türkiye ve Türkiye’nin uluslararası konumu hakkında *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu* kitabı ile yeni söylemler getirmiştir.

2.2. Güç Parametrelerinde Sabit ve Potansiyel Veriler, Stratejik Zihniyet, Stratejik Planlama, Siyasi İrade

Davutoğlu’nun üç ana kısım olarak kaleme aldığı kitabın birinci kısım birinci bölümünde güç parametreleri ve stratejik planlama ile ilgili tanımlamalar yer almaktadır.

Davutoğlu, güce dair tarihsel çerçeveyi ortaya koyarken realist fikirleri ortaya çıkaran düşünürlerden Thucydides, Machiavelli ve Morgenthau’dan hareketle, antik dönemden bugüne güç-değer ilişkine dair çıkarımlarda bulunmakta ve Machiavelli ile birlikte reelpolitığın değer boyutundan soyutlandığı bir yaklaşımın ortaya çıktığını belirtmektedir (Davutoğlu, 2016:15).

Bu söylem bağlamında, Thucydides, Morgenthau ve Machiavelli’nin güç tanımı ve güce dair ifadeleri şu şekildedir: Thucydides, Helen dünyasında güç mücadelesi içinde olan Atina ve Sparta kent devletleri arasında Otuz Yıl Barış’ının bozulması olarak

gösterilen savaşın asıl sebebini, Atinalıların aşırı derecede güçlenmeleri ve Spartalıların onlardan çekinmeleri olarak açıklamıştır (Thucydides, 2000:12-17).

Morgenthau, uluslararası siyaseti, 'gücün' nihai hedef ve her koşulda sürekli bir arayış olarak görüldüğü, sürekli bir güç mücadelesi olarak incelemektedir (Morgenthau, 1970:30). 'Güç' der Morgenthau, insanın diğer insanların düşünce ve eylemleri üzerindeki gücüdür (Morgenthau, 1970:32). Gerek devlet adamlarının gerek sıradan insanların her zaman için özgürlük, güvenlik, esenlik ve bizzat güç sahibi olmak istediklerini belirten Morgenthau, onların bu amaçlarını dinsel, toplumsal, felsefi ve ekonomik idealler şeklinde tanımladıklarını belirtmektedir. Bu amaçların gerçekleşmesi için, uluslararası siyasetin bir araç veya yol olarak kullanılmasının sebebi güç ve iktidara sahip olmaktır (Morgenthau, 1970:33-36).

Güce sahip olma tutkusunun, uluslararası politikada güç siyaseti ihtiyacına dayandığını söyleyen siyaset bilimci, gücü uluslararası politikanın en belirgin ögesi olarak görmektedir. Morgenthau, bir dış politikanın amacını *'diğerlerinin düşünceleri üzerinde nüfuz kurarak onların eylemlerini kontrol altına almak'* olarak tanımlamaktadır (Morgenthau, 1970:33-36).

Machiavelli insanları; nankör, döneke, taklitçi ve ikiyüzlü, tehlike anında kaçan, açgözlü, iyi günde karşısındaki için mallarını, canlarını, kanlarını ve çocuklarını feda edebileceklerini söyleyen ancak kötü günde hepsine sırt çeviren canlılar olarak tanımlamaktadır (Machiavelli, 2016:93). Bu tanımlama çerçevesinde, devlet adamlarının güç mücadelesinde kendi güçlerine dayanmaya ve zor kullanacak kadar güçlü olmaya çalıştıklarını ve bu sayede nadiren tehlikede olduklarını savunmaktadır. Ona göre, başkalarının güçlerine güvenilerek yaşamak daima zor zamanları ve başarısızlıkları içinde barındırmaktadır (Machiavelli, 2016:37).

Devlet adamlarının güç mücadelesinde etik kaygılar taşımaması gerektiğine de vurgu yapan Machiavelli, bir prensin iktidarını sürdürebilmesi için, bireysel ahlak yerine sorumluluk ahlakına göre karar vermesi yani devletin çıkarlarını ön planda tutması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre yönetici, zorunlu olduğunda geleneksel ahlakı bir kenara bırakmaya hazır olmalıdır. Bir yönetici, yapabildiği zaman ahlakça doğru olanı korumalı fakat yapması gerektiği zaman da nasıl kötü olunacağını bilmelidir (Machiavelli, 2016:98-99).

Davutoğlu'nun Machiavelli için reelpolitğin değer boyutundan soyutlanması ile ne ifade etmek istediğini, Machiavelli'ye ait bu ifadeler açıklamaktadır. Fakat bunun daha iyi anlaşılabilmesi için kavramsal olarak reelpolitik ne demektir sorusuna yanıt vermek gerekir. Reelpolitik, güç hesapları ve ulusal çıkar üzerine kurulan dış politikayı ifade etmektedir (Kissinger, 2016). Dolayısıyla, güç hesapları ve ulusal çıkar üzerine siyaset yaparken uluslararası alanda değer olarak ahlakın önemi göz ardı edilmektedir. Bu durum Hobbes'un, egemen devletin kurulması öncesinde olduğu varsayılan doğa durumu tanımlaması ile açıklanabilir (Morgenthau, 1970:33-36).

Doğa durumu, herkesin herkese karşı savaş halinde olduğu korku, kuşku ve şiddet dolu bir ortam olarak tanımlanmaktadır. Hobbes'a göre, bütün insanlarda ortak olarak bulunan ve ancak ölümlle sona eren daha fazla güce sahip olma eğilimi bulunmaktadır. Hobbes bunun nedenini, "*insanın halen elde ettiğinden daha büyük bir hazza ulaşmayı istemesi veya ölçülü bir kudretle yetinmemesi değil; iyi yaşamak için halen sahip olduğu kudret ve imkânları, daha fazlasını elde etmeksizin, güvence altına alamayacağı*" gerçeği olarak görmektedir. Bu nedenle muazzam bir güce sahip olan krallar, güçlerini kanunlarla sınırları dışında ise savaşlar yolu ile garanti altına almaya çalışmaktadır. Bu isteklere ulaşmak, genellikle rakiplerini öldürme, boyun eğdirme, yerinden etme veya kovma gibi eylemlere başvurmayı içermektedir (Hobbes, 2007:81-82).

Güce dair tanımlamalar ve güç unsurlarının, değişik zaman dilimlerinde farklılık göstermesi, güç ve güç unsurlarının Uluslararası İlişkilerde incelenmesini temel bir konu haline getirmektedir. Davutoğlu da güç tanımlamasını ve güç parametrelerini incelemekte ve bu kapsamda devletlerin; jeostrateji, jeoekonomi, ekonomi-politik, jeokültür ve jeopolitik gibi kavramları Soğuk Savaş sonrasında daha sık ve baskın olarak kullanmaya başladığına dikkat çekmektedir (Davutoğlu, 2016, s. 16). Bu açıdan, Stratejik Derinlik kitabının genel olarak üzerine bina edildiği bu kavramların ne ifade ettiğinin bilinmesi önem arz etmektedir. Jeoekonomi, sürdürülebilir bir rekabet avantajı elde etmek amacıyla kaynakların coğrafi, kültürel ve stratejik yönlerinin incelenmesidir (Soilen, 2012). Edward Luttwak'a göre jeoekonomi, coğrafyanın ekonomik alana taşınması şeklinde ifade edilmektedir (Luttwak, 1993).

Jeopolitik, kavramsal olarak Yunanca geo (toprak) ve politeia (politika) kelimelerinin birleşmesinden oluşmakla birlikte, ulusal yada uluslararası düzeyde politika ve coğrafya arasındaki ilişkiyi tanımlamaktadır (Evans & Newnham, 1998). Karl

Haushofer'e (Haushofer, 1928) göre jeopolitik, içinde yaşadığı coğrafi bölgenin ve tarihî gelişmelerin etkisi altında siyasal devletin, üzerinde yaşadığı yer ile ilişkisini açıklamaktadır. Spykman'e göre (Spykman, 1942) jeopolitik, bir ülkenin güvenlik politikasının coğrafi durumlara göre planlanmasıdır. Dugin'e göre (Dugin, 2010) jeopolitik, insan-mekân faktörlerini karşılıklı ilişki içerisinde inceleyen bir disiplindir. Jeokültür, yeryüzünde bulunan kültür unsurlarının oluşturduğu kültür coğrafyalarını ve kültür çevrelerinin ilişkilerini araştırmaktadır (Yılmaz, 2020).

Devletlerin güç parametreleri -birbirlerine karşılıklı bağımlılıklarının bir sonucu olarak- birbirlerinden bağımsız ve statik olmadığından, bu parametrelerin dinamik unsurlar olarak değerlendirilerek insan unsurunu dikkate alan bir denklem ile ele alınması gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:17). Realist teori açısından Davutoğlu'nun zikredilen güç unsurlarına insan unsurunu da eklemesi önem arz etmektedir. Hobbes'un, Machiavelli'nin, Morgenthau'nun uluslararası ilişkilerde bir devletin güçlü olmasında insana atfettiği önem Türkiye'nin stratejik hedeflerine ulaşması açısından Davutoğlu'nda da yer almaktadır. Ona göre, *“nitelikli, iyi yetiştirilmiş ve milli strateji ile meşruiyet ilişkisi kurabilmiş insan unsuru”* bir devletin güçlü olmasında önemli etkilere sahiptir (Davutoğlu, 2016:36).

Devletleri dünya siyasetinde en önemli aktörler olarak kabul eden realist teorinin varsayımına göre, devletlerin uluslararası sistemde güçlü aktörler olabilmesi ve potansiyel güçlerini kinetik bir enerji haline getirebilmesi için gerekli olan insan unsuru, Davutoğlu'nun bu tespitleri ile Türkiye'nin stratejik hedefleri doğrultusunda ön plana çıkmaktadır. Realist varsayımların insanın doğası gereği kötü olduğu kabulüne karşılık, Uluslararası İlişkilerde insana duyulan güvenin ve insan doğasının iyi olduğuna dayanan idealist bir yaklaşım tarzının olduğu da bilinmektedir. Böylelikle, Davutoğlu tarafından insan unsuru üzerinden realist ve idealist bir sentez oluşturulduğu da söylenebilir. Davutoğlu'nun bu noktada, insan unsurunu merkeze alan insan merkezli bir yaklaşımdan farklı olarak, realist teorinin varsayımlarından olan devlet merkezli bir yaklaşımı öncelediği görülmektedir. Çünkü, uluslararası siyasette realist teori açısından devletler önemli görülmektedir ve Türkiye'nin de dünya siyasetinde etkin olabilmesi için Davutoğlu'nun tarifine uygun insan unsuruna ihtiyacı vardır.

Realizme göre, uluslararası ilişkilerde temel aktör devlettir ve devletler hedeflerine ulaşmak için güç kullanmaktadır. Devletler, en güçlü olmak için sahip oldukları kaynakları maksimum fayda elde edecek düzeye getirmek amacıyla çalışmaktadır. Davutoğlu da uluslararası ilişkilerde, devletlerin göreceli ağırlıkları ve güçlerinden hareketle güç tanımlamasını formülleştirerek bir devletin gücü hakkında denklem kurmaktadır. Bu denklemde, sabit ve potansiyel veriler olmak üzere iki tür veri bulunmaktadır. Sabit veriler, tarih (t), coğrafya (c), nüfus (n) ve kültür (k); potansiyel veriler, ekonomik kapasite (ek), teknolojik kapasite (tk) ve askerî kapasiteden (ak) oluşmaktadır. Davutoğlu bu denklemde, sabit ve potansiyel verileri toplamakta ve bu toplamı da stratejik zihniyet, stratejik planlama ve siyasi irade ile çarpmaktadır (Davutoğlu, 2016:17).

Bu denklemin özelliği, sabit ve potansiyel verilerin büyük ölçüde avantajları olsa da stratejik planlaması, stratejik zihniyeti ve siyasi iradesi tutarlı ve güçlü olmayan devletlerin güçlü olmalarının ve güç üretmelerinin imkansız olduğudur (Davutoğlu, 2016:34). Davutoğlu, sabit verilere çarpan etkisi yapan stratejik zihniyeti, bir toplumun, kültürel, psikolojik, dini ve sosyal değerlerini içeren tarihi birikim ve ortak bilincin, o toplumun dünya üzerindeki yerine bakış tarzını belirlemesinin bir ürünü şeklinde ifade etmektedir. Mekana ve zamana dayalı olarak farklı dünya tahayyülleri, değişik toplumların değişik dünya görüşüne sahip olmaları ile ilgilidir. (Davutoğlu, 2016:29) Stratejik planlama, ekonomik, teknolojik ve askeri kapasitenin rasyonel bir kurgu ile değerlendirilmesidir (Davutoğlu, 2016:31). Siyasi irade ise taktik ve strateji nitelikli adımları denetimi altına alabilen ve askeri-diplomatik birlikleri kanalize edebilen stratejik unsurdur (Davutoğlu, 2016:32).

Bu denklemde, klasik realist düşünür Morgenthau'nun ve kendisinden sonra gelen Waltz'un bir devletin dış politikası hakkında yaptığı çıkarımları görmek mümkündür. Morgenthau, bir devletin diğer devletler karşısında güçlü olduğunu gösteren faktörleri ve ulusal güç denin nehri (Morgenthau, 1970:198) oluşturan yeterlikleri; coğrafya, endüstriyel kapasite, ham maddeler, doğal kaynaklar, askeri hazırlık derecesi, liderlik, silahlı kuvvetlerin nicelik ve niteliği, nüfus, diplomasinin niteliği ve hükümetin niteliği diye sıralamaktadır (Morgenthau, 1970:141).

Bir dış politika, her ne kadar kusursuz planlanmış, yönetilmiş ve uygulanmış, maddi ve beşeri ne kadar zengin kaynaklara dayanmış olsa da temelinde iyi bir yönetim ve nitelikli bir hükümetin olmadığı devletler Morgenthau'nun söylemiyle 'sıfır' demektir.

Morgenthau'nun denklemi ise şu şekildedir: *“İyi, nitelikli yönetim ve hükümet = ulusal gücü yaratan maddi ve beşeri kaynakları ile izlenmekte olan dış politika arasında denge ve izlenecek olan dış politika konusunda halkın desteğini kazanmış olma”* (Morgenthau, 1970:186).

Uluslararası sistem, temel kurallar, kurucu birimlerin özellikleri ve bu birimler arasındaki yeteneklerin dağılımı gibi değişkenlere dayalı olarak ulusal sistemlerden ayrılmaktadır. Morgenthau'nun bir devletin güç formülasyonu şeklinde ele aldığı denklem Waltz'da da kendini göstermektedir. Waltz, güç formülasyonunu sistem düzeyinde getirdiği açıklamalar çerçevesinde incelemektedir. Uluslararası sistem bir kendine-yardım (self-help) sistemi olarak kabul edilmektedir. Bir kendine yardım sisteminde, uluslararası sistemdeki birimler, hem kendi refahını geliştirmeye hem de diğer birimlere karşı savunma yetenekleri kazanmak için kullanmaktadır. Bu sistemde, birimler hayatta kalma konusunda endişelidir ve bu endişe birimlerin davranışlarını etkilemektedir (Waltz, 2015:131-133).

Devletlerin bir kendine yardım sisteminde olmaları, kendi çıkarlarına hizmet etmek için bileşik yeteneklerini kullanmalarını zorunlu kılmaktadır. Waltz, devletler arasındaki sıralamanın, bu devletlerin ekonomik, askeri ve diğer yetenekleri ile bir bütün olarak ele alındıktan sonra ortaya çıkan sonuca göre yapıldığını ifade etmektedir. Buna göre, bir devletin; nüfus ve toprak büyüklüğü, kaynak donanımı, ekonomik yetenek, askeri güç, siyasi istikrar ve uzmanlık alanlarındaki toplam puanı o devletin uluslararası sistemdeki yerini belirler (Waltz, 2015:165). Morgenthau ve Waltz'un denklemlerinde de ortak olarak yer alan güç unsurlarının ayrıntılı olarak Davutoğlu'nun güç denkleminde ele alınması, realizmin varsayımları ile bu bölümün örtüşüğünü ortaya koyması adına önem arz etmektedir.

Davutoğlu'nun sabit veri olarak tanımladığı coğrafya, Morgenthau'nun ifadesiyle bir devletin gücünü gösteren en önemli ve en istikrarlı faktördür. Çünkü tarihin akışı içinde diğer birçok faktörlerin önemi değişse de, 2000 yıl önce önemli olan coğrafi etkenler bugün de önemini korumaktadır. Morgenthau buna örnek olarak; Manş deniz hattı ile Avrupa'dan ayrılan Büyük Britanya'nın bu konumundan dolayı Sezar'ın, 2.Philip'in, Napolyon'un ve Hitler'in adaya fazla göz dikememelerini göstermektedir (Morgenthau, 1970:144). Davutoğlu ise Hatay'ın Türkiye'ye katılması haricinde son 75 yıldır coğrafyasının değişmemesini örnek olarak göstermekte, sabit veri olan

coğrafyanın dinamik bir dış politika yapımında ne derece önemli olduğunu ifade etmektedir (Davutoğlu, 2016:18).

Güç elde etmek isteyen devletler için önemli bir yeri olan tarihi mirasın, geçmiş ile bugün arasında bir bağ kurarak köprü vazifesi görebileceği görüşünde olan Davutoğlu, bir devletin gücüne tarih derinliğinin de etki ettiğini ifade ederek, medeniyet aidiyeti, kurumlar, kültürel kimlik ve bunların yansıdığı tarihi süreci de sabit veri olarak kabul etmektedir. Örneğin, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye'nin Balkanlar ve Kafkaslar'da daha etkin bir dış politika yapımı sürecine girmesi, Osmanlı tarih mirasının yansımalarını göstermektedir (Davutoğlu, 2016:22).

Bir ülkenin sabit güç verileri ile potansiyel güç verileri arasında bağ olan kültür, sabit verilerin yaşanan süreçte ortaya çıkmasını sağlayan ve potansiyel verileri dinamikleştiren bir unsurdur. Kültür, toplumlara devamlı yenilenebilir stratejik yönelimlerin kapılarını açmaya fırsat sağlamaktadır. Kimlik sorunu yaşanan toplumlarda ise kültürel bunalımların ortaya çıkışı, bu toplumlarda psikolojik, sosyolojik, siyasi ve ekonomik sarsıntılara sebep olmaktadır (Davutoğlu, 2016:23).

Realist teoride yeri olmayan, inşacı teorinin temel kavramları olan tarih, kimlik ve kültür unsurları (Küçük, 2014), realist teorinin kabullerinde sadece araçsaldır ve önemsizdir. Soğuk Savaş döneminin bipolar yapısından kaynaklı kültür ve ulusal kimlik unsurlarının dış politika yapımında daha az öneme sahip olduğu fakat Soğuk Savaş sonrası dönemde bu unsurların dış politika yapımında ve uluslararası güç dengelerinde ulusal motivasyonları şekillendirdiği ifade edilmektedir (Hudson, 2014:117). Morgenthau'ya göre kimlikler ve normlar, toplumların oluşturulmasında ve sürdürülmesinde en önemli belirleyicilerdir (Lebow, 2013:62). Bu noktada inşacı teorinin unsurlarının, Davutoğlu'nun fikriyatında devletin güçlü olmak için strateji oluşturmada kullandığı araçlar olarak devreye sokulduğu görülmektedir.

Bir devletin nüfusunun ne kadar büyükse gücünün bu kadar fazla olacağını söylemenin de doğru olmadığını söyleyen Morgenthau, bunun yanında büyük bir nüfusa sahip olmadan modern savaş için gerekli olan geniş çapta endüstri kurmak ve işletmek, sayıca karada, havada ve denizde savaşacak büyük ordular tesis etmek ve askerî nüfustan çok daha büyük sayılara varan yiyecek, taşıma, ulaştırma, cephanesi, silah ve haberleşme gibi alanlardaki destekleyici kadroları meydana getirmenin de imkânsız olduğunu anlatmaktadır. Morgenthau, ulusal gücün maddi ihtiyaçlarını

gerçekleştirecek büyüklükte nüfusu olmayan devletlerin birinci sıradan bir devlet haline gelmelerinin imkânsız olduğu sonucuna varmaktadır (Morgenthau, 1970:157-160).

Davutoğlu, genç ve dinamik bir nüfusa sahip olan Türkiye için nüfus yapısını önemli bir güç parametresi olarak görmektedir. Ona göre, Soğuk Savaş sırasında Rusların sıcak denizlere inmesine engel olunmasında, Soğuk Savaş sonrasında ise Avrupa’da insan hareketliliklerini etkileyecek düzeyde gelişmelerin olması Türkiye’nin bu genç dinamik nüfus kaynağı ile ilgilidir (Davutoğlu, 2016:23).

Bir devletin sahip olduğu, Davutoğlu’nun potansiyel veriler olarak tanımladığı ekonomik, teknolojik ve askeri kapasite değişken yapıya sahip unsurlardır. Bu sebeple Davutoğlu, bu unsurların iyi bir plan ve program çerçevesinde etkili bir şekilde uygulanmadığı devletlerin uluslararası sisteme akseden güçlerinde ciddi zayıflıklar vücut bulmaya başlayacağını, aksine etkili ve koordineli bir şekilde uygulandığı devletlerin ise uluslararası sistemdeki ağırlığının artacağına dikkat çekmektedir (Davutoğlu, 2016:24).

II.Dünya Savaşı’ndan sonra Japonya’nın hem askeri hem diplomatik yönlerden zayıflaması, ekonomik kapasitesini bir strateji parametresi olarak dış politikasının odağına alıp hareket kabiliyetine bu şekilde yön vermesi önemli bir örnektir. Aynı şekilde De Gaulle’ün Fransız frangını dış politika oluşumunda ana parametre olarak kullanması ve Euro-Dolar finansal rekabetinin Avrupa Birliği (AB) ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasındaki stratejik ilişkileri belirlemede önemli payının olması ekonomik kapasitenin bir devletin ulusal ve uluslararası gücü üzerinde önemini gösteren örneklerdir (Davutoğlu, 2016:25). Morgenthau da coğrafya faktörü hariç bütün faktörleri devamlı bir değişim içinde görmekte ve bu faktörlerin sürekli birbirlerini etkilediklerini belirtmektedir. Ona göre bütün bu faktörlerin hepsi, ulusal güç denin nehri oluşturmaktadır (Morgenthau, 1970:198).

Davutoğlu, bir devletin ekonomik kapasitesinin önemi kadar bilimsel ve teknolojik üretiminin öneminin de büyük olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, üretimi sağlayacak en önemli unsur yine insan unsurudur. Çünkü, yetişmiş devletlerin savunma sanayi altyapılarında, ekonomik gelişme düzeylerinde ve sabit kaynakların en etkin şekilde değerlendirilmesi sürecinde insan unsurunun çarpan etkisinin önemi vardır. Nitekim ABD’nin hegemon güç olarak dünya sahnesine çıkışı, insan unsurunu

etkin bir şekilde kullanıp bilimsel ve teknolojik kapasitesini artırması sonucu olmuştur. Davutoğlu, dünya sisteminin merkezinde olan büyük güçlerin askeri ittifakların geçici, teknolojik üstünlüğün ise kalıcı olduğunu bildiğini belirtmektedir (Davutoğlu, 2016:26).

Hammadde kaynaklarını ve bu kaynakların işlenmesi için gerekli olan endüstri kuruluşlarını ulusal gücü belirleyen temel faktörler olarak değerlendiren Morgenthau ise hammadde kaynaklarının endüstriyel üretim için ve asıl önemlisi savaşabilecek güce sahip olmak için önemli olduğuna değinmektedir. Bununla birlikte çalışan işçi sınıfının bilgi ve yetenekleri, endüstri kuruluşlarının kalitesi ve üretim kapasitesi, alimlerin yaratıcı düşünceleri ve endüstrideki yönetsel verimlilik ve mühendislerin yetkinlikleri bir ulusun endüstriyel kapasitesini olduğu kadar ulusal gücünü de belirleyen temel faktörlerdir (Morgenthau, 1970:149-152).

Endüstriyel kapasitenin gelişmişliği ile birlikte askeri alanda hazır olmak ve hali hazırda devam eden dış politikayı destekleyecek kapasite askeri gücü gerekli kılmaktadır. Teknolojik yenilikler ve teknolojik yeniliklerin zamanında ve gecikmeksizin kullanılmasının sağlanması için yetkin askeri liderler de ulusal gücün üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir (Morgenthau, 1970:152-155).

Ekonomik ve teknolojik unsurların fiziki güç haline geldiği unsur ise askeri unsurdur. Davutoğlu, devletlerin güç parametrelerinin ekonomik kaynakların kullanımı ve iletimlerinin diplomatik ve politik ilişkilerin gidişatlarına önemli etkiler yaptığını vurgulamaktadır. Bismark için gücün kaynağı olan askeri kapasite, siyasi olarak Alman birliğinin, ekonomik olarak ise Alman hamlesinin yansımaları olarak ortaya çıkmaktadır. Buna göre, ABD'nin askeri gücünün, ekonomisi ve diplomasisi arasında yakın ilişki bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:28).

Morgenthau ise bir devletin askeri açıdan sahip olduğu gücü; o devletin insan ve silahlarının nicelik ve niteliğine, bunların askeri kurumun çeşitli dallarındaki dağılımına bağlı olduğunu belirtmektedir. Ona göre, bir devletin, teknolojik savaş yeniliklerini çok iyi biliyor olması ve askeri liderlerinin bu teknolojik yeniliklerden taktik ve stratejik alanda nasıl yararlanılması gerektiğini biliyor olmaları hem askeri hem de siyasi yönden başarılı olacağı anlamına gelmemektedir. Bunlarla birlikte, aynı devletin bütünüyle veya bölümleriyle üzerine düşen görevi ifa edecek güce sahip bir

ordu kurumundan yoksun olmaması gerekmektedir. Aksi halde böyle devletler hem askeri hem de siyasi yönden zayıf kalmaktadır (Morgenthau, 1970:156).

Strateji ve zihniyet arasındaki bağ, coğrafi ve tarihi birikimi olan zamanın kesiştiği noktada açığa çıkmaktadır. Davutoğlu'na göre, farklı coğrafyalarda yaşayan insanların farklı stratejik zihniyete sahip dünya algılamalarının sebebi budur (Davutoğlu, 2016:29). Tarihi ile bugün arasında bağ kurabilen – örneğin Alman stratejik zihniyetinin Roma - Germen İmparatorluğu kökenli olması ya da Osmanlı Devleti'nin konar göçer Türkmenlerin oluşturduğu küçük bir beylik kökeninden gelmesi, varoluş iddiasına dayalı devletlerin, stratejik zihniyet oluşturma, üretme, bu zihniyeti değişen koşullara göre yeniden şekillendirebilme gücüne sahip olmaları, uluslararası alanda güç parametrelerinde aktif olma ve ağırlık koyma yeteneklerini de önemli ölçüde etkilemektedir. Stratejik zihniyet, kimlik, mekan ve tarih bilincinin tarihi birikim ve devam eden hayat şartlarının gerçekliklerinin dikkate alınarak yeniden oluşturulması sonucu açığa çıkmaktadır. Tarih içinde varolmak ve insanlık birikimine katkı sağlamak için bu oluşum olmazsa olmazdır (Davutoğlu, 2016:30).

Stratejik planlama ile potansiyel verilerin akılcı bir şekilde kullanılması sonucu somut ve algılanabilir stratejik zihniyet oluşumu elde edilmektedir. Davutoğlu, realist düşünür Carl von Clausewitz'den hareketle, taktik ve strateji vurgusu yapmaktadır. Bireysel taktik hareketlerini stratejik hedefler olarak görenler, stratejik hedefin yönünü ve alanını da etkilemektedir (Davutoğlu, 2016:31). Clausewitz'e göre strateji, çatışmanın savaş amacıyla kullanılmasıdır. Stratejik teori, planlama ile ilgilenmektedir. Bu çerçevede stratejist, yaptığı planı baştan sona kontrol ederek sürdürür ve savaş planını hazırlayarak hedefini gerçekleştirmek için bir dizi eylem belirler (Clausewitz, 1976:177). Taktik ise askeri birliklerin savaşlar için kullanılmasıdır (Clausewitz, 1976:128).

Davutoğlu, stratejik hedeflerini kısa ve anlık taktiklere evirme kabiliyetine sahip devletlerin, güç dengesi sisteminde büyük ataklar yaptıklarını belirtmektedir. Böylelikle hareket sahasını genişleten devletler, uzun vadede güç dengesi sisteminde birkaç adım önde başlamaktadır. Ancak, taktiksel manevraları denetim altında tutabilecek, askeri ve diplomatik alanları yönetebilecek strateji üretebilen siyasi iradenin yokluğu ise başarının önüne geçmektedir (Davutoğlu, 2016:32). Siyasi irade yapımında rol alan kişilerin, kritik zamanlarda öne çıkmaları, sorumluluk almaktan

kaçınmamaları, uluslararası alanda etkin ve gündemi belirleyen olmaları ve kaypak psikoloji yapısına sahip olmamaları gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:33).

Bir devlet güç denkleminde kefenin ağır basan tarafında olmak istiyorsa, bu devletin sabit ve potansiyel verilerinin siyasi irade ve stratejik planlama çarpanları ile uyum içinde olması gerekmektedir. Bu noktada insan unsuru stratejik güç oluşturma açısından çok büyük önem arz etmektedir. Davutoğlu'na göre, coğrafya ve tarihi değiştirmek nasıl mümkün olmuyorsa, insan unsurunu değiştirmek de o kadar mümkündür. Davutoğlu, Türkiye'nin stratejik hedefleri doğrultusunda, 'dış politika yapımı' sürecinin temellerine insan unsurunu çarpan faktör olarak ekleyerek binayı yapmaya devam etmektedir. Ona göre, insan unsurunun kaliteli ve etkin olması hem coğrafyaya hem de tarihe farklı bakış açıları ile bakabilmeyi mümkün kılabilir (Davutoğlu, 2016, s. 35).

Bir devlet etkin ve yetkin insan unsuruna sahip olabilir fakat bu devlette siyasi sistemin stratejik tercihleri ile insan unsuru arasında uyumluluk yok ise etkin ve yetkin insan unsurunun etkisiz ve yetkisiz olduğu verimsiz alanlarda düşük profil ile çalışması kaçınılmaz olmaktadır (Davutoğlu, 2016:36). Bu noktada insan unsuru ile başka bir boyut daha ortaya çıkmaktadır. Bir devletin karar yapıcılarının kendi milletine karşı güven duygusuna sahip olması o devletin stratejik güç elde etmesini sağlayan en önemli araçtır. Kendi insan unsuruna güvenen ve devlet ile millet arasında ahenkli bir uyumun olduğu devletlerin, stratejik hedefler ortaya koyma ve bu hedeflere ulaşma noktasında zorluk çekmedikleri görülmektedir.

Davutoğlu'na göre, stratejik gücü gerçek kimliğine büründürecek olan unsur, bu gücü uygulamaya geçirecek millete güvenmektir (Davutoğlu, 2016:37). Kösebalaban'a göre Davutoğlu, millet kavramını yekpare bir bütün olarak varsaymaktadır. Kösebalaban, bu varsayımın, farklı bakış açılarını ve bunların Türkiye'nin dış politika yönelimlerini nasıl etkilediği meselesini ihmal ettiği görüşündedir (Kösebalaban, 2003). Bu görüşe göre, Türk dış politikasında insan unsurunun bu yönünün ihmal edilmesi, uzun vadeli oluşturulacak politikalarda da aksaklıkların yaşanmasına sebebiyet verebilir.

Bununla birlikte, realistlerin insan doğasını kötümser olarak göstermesine karşılık, Davutoğlu'nun fikriyatında idealist bir tavır ile insana güvenmek olmazlar arasındadır. Bu durum, yani Türkiye'nin uluslararası konumunun ortaya konabilmesi için insan unsurunun stratejik hedefler doğrultusunda değerlendirilmesi, Uluslararası

İlişkilerde realist teorinin varsayımları ile örtüşmektedir. Realist teoriye göre, güce sahip olmak, dış politikanın rasyonel ve kaçınılmaz hedefidir. İnsan faktörü de hedefe ulaşmak adına kullanılan araçlardan bir tanesidir.

2.3. Tarihi Miras ve Türkiye'nin Uluslararası Konumu

Davutoğlu'nun üç ana kısım olarak kaleme aldığı kitabın birinci kısım üçüncü bölümünde, Türkiye'nin gelecek yüzyılda uluslararası konumunun teorik bir çerçevede tarih, coğrafya, kültür, siyaset, ekonomi ve güvenlik unsurlarını da içine alan derinlemesine bir inceleme olmasının gerekliliğine dair tespitler yapılmaktadır.

Potansiyel ve sabit güç unsurlarının aktif ve etkili bir şekilde kullanımının uluslararası alanda güç oluşturmada önemli yerinin olduğuna dair vurgu yapan Davutoğlu, burada güç oluşturmak için realist argümanlar arasında kullanılmayan tarih unsurunu devreye sokmaktadır. Davutoğlu, tarihsel birikimi ve bilinci, Türkiye'nin hem uluslararası alanda yaşadığı strateji oluşturma sıkıntısını giderebilme hem iç siyasette güçlü bir siyasi irade oluşturabilme hem de yeniden dünya siyasetinde aktif bir devlet olarak rol alabilmesi açısından önemli bir ulusal güç argümanı olarak görmektedir. Fakat bu durum Aydınli and Mathews (Aydınli, 2008:705) tarafından daha önce de ifade edildiği üzere, Türkiye'nin Osmanlı'dan referansla yeniden imparatorluk kurma fikirlerine giriştiği demokratik Yeni-Osmanlılık olarak lanse edilmiştir. Klasik realist teori bakış açısına göre, bir devletin dış politikasının kapsamının ve ihtiraslarının, öncelikle uluslararası sistemdeki yeri ve özellikle de onun göreceli maddi güç yetenekleri tarafından ön plana çıktığı savunulduğundan -tarih unsuru realist teorinin kullandığı bir argüman olmamasına rağmen- bu unsurun buradaki kullanımında özünde güç elde etme amacı taşıdığını ve yapılan bu değerlendirmelerin klasik realist teorinin varsayımları ile ele alındığını söylemek mümkündür. Bu kapsamda Davutoğlu, tarihi referanslar vererek yaptığı çıkarımları şu şekilde incelemektedir:

Davutoğlu, tarihi birikimin devletlerin stratejik zihniyet oluşturma ve stratejik planlama yapabilmede değiştirilemez ve göz ardı edilemez bir unsur olduğunu belirtmektedir (Davutoğlu, 2016:65). Dolayısıyla, Osmanlı Devleti'nin dünya üzerinde hakim devlet olarak varlığını sürdürmesinin birikiminden kaynaklı bir devlet olarak ortaya çıkan Türkiye'nin, tarihi mirasın bir eseri olarak, uluslararası konumunun belirlenmesinde artı ve eksi yönlerinin ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Davutoğlu, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da hakim bir gc konumundan savunma stratejisine dayalı bir konuma geçiş sürecini tarihsel bir projeksiyon ile kaleme aldığı bu bölümde, Osmanlı Devleti'nin hakimiyet, gc, toprak kaybetme (Davutoğlu, 2016:66), iç siyaset ile dış siyasetin ilişkisi (Davutoğlu, 2016:67), denge politikası (Davutoğlu, 2016:68) ve en sonunda yeni bir devlet olan Türkiye'nin tarihi miras olarak uluslararası sistemde yeniden ortaya çıkış sürecini (Davutoğlu, 2016:69) ve yeni devletin kurulması ile birlikte yeni durumlara intibak etme süreçlerini (Davutoğlu, 2016:70) anlatmaktadır.

II.Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan yeni dengeler, Türkiye'nin jeopolitik konumundan kaynaklı Sovyet tehdidine karşılık güvenliğini koruması açısından NATO ile ortak hareket etme sürecini başlatmıştır. Türkiye, Soğuk Savaş süresince iki kutuplu uluslararası sistemde, yükselen gücün yanında evre ülke olarak varlığını sürdürmek durumunda kalmış, bunun sonucu olarak da Türkiye'nin alternatif strateji, taktik ve manevra kabiliyet alanlarının geliştirilmesi olumsuz etkilenmiştir (Davutoğlu, 2016:71).

Davutoğlu, Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemi süresince güvenlik gerekçeleriyle sınırlarını koruduğunu ve bu doğrultuda askeri taktik ve stratejiler oluşturduğunu, Soğuk Savaş dönemi sonrasında ise devletlerin ölçek büyüterek uluslararası sistemde daha dinamik bir tarzda konumlanma arayışı içine girdiklerini belirtmekte; Türkiye'nin bu yeni dönemde stratejik ve psikolojik yönlerden hazırlıksız bir Şekilde hem bölgesel hem de küresel ölçekli sistemin içinde kaldığını ifade etmektedir (Davutoğlu, 2016:73). Böyle bir alan içinde Türkiye'nin uluslararası sistemde aktif ve etkin olabilmesi için uluslararası konumunu yeniden belirlemek, sabit ve potansiyel verilerini stratejik planlama, stratejik zihniyet ve siyasi irade unsurlarıyla yeniden değerlendirmeye almak gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:74).

Davutoğlu'na göre Türkiye'nin gelecek yüzyılda, uluslararası konumunu güçlendirme ve kendi etki alanını oluşturma fırsatına ulaşabilmesinin yegane yolu, sahip olduğu tarihi birikim, jeopolitik ve jeoekonomik avantajlarını etkin ve istikrarlı yeni bir iç siyasi yapılanmayla birlikte hareket ettirmesine bağlıdır (Davutoğlu, 2016:78). Çünkü, iç siyasi kültürün tek yönlü bir yapıda olmasından kaynaklanan bariyer, Türkiye'nin çok yönlü tarihi birikiminin dış politikada uygulanmasının önüne geçmekte ve bu birikimin değerlendirilemediği bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu Şekilde tek eksenli siyasi bir bakış açısı hem uluslararası ilişkilerde gerçekleşen eksen değerişimlerinin

zamanında farkedilmesinin önüne geçmekte hem de Türkiye’yi edilgen bir duruma getirmektedir (Davutoğlu, 2016:91). Bu noktada iç ve dış politika çerçevesinde yapılan değerlendirmelerin, neo-klasik realistlerin varsayımları çerçevesinde – yani bir devletin iç yapısından kaynaklı faktörlerin ele alınması- incelendiği görülmektedir.

Uluslararası konum arayışı bağlamında Davutoğlu, Türkiye’nin hem Avrupa hem Asya hem Balkanlar hem Kafkasya hem Ortadoğu hem de Akdeniz ülkesi olduğunu ve Türkiye’nin bu konumundan dolayı çok yönlü aktif bir dış politika takip etmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Davutoğlu, 2016:92). Bu sebeple Davutoğlu, Türkiye’nin, uluslararası alanda içine kapanık, basit bir birim olarak varlığını devam ettirmesinin de mümkün olmadığı, böyle bir durumda bulunmanın ise iki sonucunun olacağı tespitinde bulunmaktadır: Dinamik bir medeniyet eksenini oluşturma çabasını başlatmak veya kendisi dışında oluşturulmuş medeniyet ekseninin edilgen bir unsuru haline gelmek. Sabit güç unsurları olan tarih ve coğrafyanın, Türkiye’nin uluslararası sistemdeki güç siyasetinde kendi güç siyasetini çizmesi yönüyle realist teorinin varsayımlarında dikkate değer bir nokta olarak görülmektedir. Çünkü, Davutoğlu’nun iddiasına göre çok yönlü tarihi mirasa sahip Türkiye’nin, bu avantajını kullanarak çok yönlü bir yenilenme ve stratejik yönelişi sağlaması mümkündür (Davutoğlu, 2016:93).

2.4. Türkiye İç Siyaseti Açısından Realizm ve ‘Stratejik Derinlik’

2.4.1. Türk Dış Politikasındaki Stratejik Teori Yetersizliği

Davutoğlu’nun üç ana kısım olarak kaleme aldığı kitabın birinci kısım ikinci bölümünde, Türk Dış Politikası’ndaki stratejik teori yetersizliğinin tespiti yapılmakta, Türkiye’nin güç unsurları yeniden yorumlanmaktadır (Davutoğlu, 2016:45). Davutoğlu’na göre, Türkiye’nin strateji eksikliğinin temel sebebi, Türkiye’nin güç unsurlarının uygulanmasında yaşanan eksikliklerdir. Sabit ve potansiyel verilerin çelişkili şekillerde ele alınması ve stratejik zihniyet, siyasi irade ve stratejik planlama unsurlarının dış politikada dengeli bir şekilde işletilememesi, tutarlı ve sürekli stratejik teori oluşturmaya engel olmaktadır (Davutoğlu, 2016:46). Bu sebeple, Türkiye’nin doksanlı yıllardaki dış politikasının belli bir düzen ve ahenk içinde seyretmemesinin sebebi de budur. Özellikle iç siyasette siyasi iradenin ve dışişleri bakanlarının sürekli değişim içinde olması, dış politikada tutarlı politikalarının izlenmesinin önüne geçmiş, ayrıca devletin dış dünyada itibar ve prestij kaybına yol açmıştır (Davutoğlu, 2016:47).

Davutoğlu'na göre, stratejik teoninin yetersiz olmasının kurumsal, tarihi ve kültürel, psikolojik sebepleri vardır (Davutoğlu, 2016:48). Davutoğlu'nun stratejik teoninin yetersiz olmasının sebepleri olarak ortaya koyduğu faktörler, neo-klasik realist teoninin getirdiği varsayımlar ile açıklanabilir. Neo-klasik realizme göre devletlerin iç yapıları dış politika oluşumunda önemlidir. Davutoğlu, uluslararası sistemin anarşik yapısının farkında olarak, öncelikle i faktörleri ele alan bir temel üzerinde dış politika oluşum sürecine başlamaktadır. Bu bağlamda devlet kurumlarını, devlet yöneticilerini ve bu yöneticilerin davranış biçimlerini, bir başka deyişle, Türkiye'nin i ve siyasi yapısını kurumsal, tarihi ve kültürel, psikolojik yönlerden şu şekilde incelemektedir:

Kurumsal açıdan, stratejik teori eksikliği ve analiz yetersizliğinin önüne geçmenin temel şartı, resmi kurumların (Dışışleri Bakanlığı, TBMM, MGK, Genelkurmay Başkanlığı, Bakanlıklar, niversiteler, Siyasi Partiler vs.) bu eksikliklere cevap verebilecek nitelikte araçlara sahip olmasını sağlamak ve bu kurumlar arasında koordineli bir şekilde uyum içinde çalışmayı mümkün kılmaktır (Davutoğlu, 2016:49). Davutoğlu'na göre, bu koordinasyon ve uyumun sağlandığı devletler, uluslararası g sistemindeki ağrılıklarında önemli ivme kazanmaktadır. Örneğin, Fukuyama ve Huntington ya da Kissinger ve Brzezinski gibi stratejisyenlerin Amerikan stratejisine hem teorik hem de pratik anlamda katkılar sunmaları bu koordinasyon ve uyumun önemini ortaya koymaktadır (Davutoğlu, 2016:51).

Davutoğlu'na göre, tarihi ve kültürel açıdan, stratejik teori eksikliği ve analiz yetersizliğinin sebebini tarihsel tecrübe birikiminde aramak gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:52). Türkiye'nin tarihsel arka planında Osmanlı Devleti '*ya mutlak hakimiyet ya da mutlak terk*' şeklinde stratejik plan izlemesinin sonucunda egemenliğin kaybedildiği toprakları terketmiş ve sahip olunan yerleri koruma çabası içine düşmüştür. Bu sebeple, Osmanlı Devleti'nin büyük güç olma konusunda elinde olan Balkanlar ve Ortadoğu coğrafyası İttihat ve Terakki döneminde bu stratejik plan çerçevesinde kaybedilmiştir (Davutoğlu, 2016:53).

Davutoğlu, Balkanlarda Osmanlı bakiyesi olarak grdğu Arnavutlar ve Boşnaklar ile ortak kültür ve tarih bağlarının desteklenmesi gerektiğini ve artık Türkiye'nin yeniden Balkan coğrafyasında varolma iddiasının somutlaştırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Böyle stratejik bir hamlenin yapılmaması durumunda, büyük güçler bu bölgede bölgesel etkinliklerini artırırken, statik ve atıl kalan bir devlet olmak kaçınılmaz olacaktır. Bu durum Kafkaslar ve Ortadoğu için de aynen geçerlidir

(Davutoğlu, 2016:55). Zamanında ve şartlar olgunlaştığında basiretli bir politika ile kazanımların elde edilmesi, Doğu Anadolu bölgesinin savunulması için hayati ve maddi önem taşımaktadır. Davutoğlu, Rusların, Konya ovasına inme niyetlerinin sona erdiği düşüncesinin ilelebed devam edeceği şeklinde düşüncelere girilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu sebeple, İstanbul ve Doğu Trakya'nın savunması Saraybosna ve Adriyatik'ten, Erzurum ve Doğu Anadolu'nun ise Grozni ve Kuzey Kafkasya'dan başlamaktadır (Davutoğlu, 2016:56). Aynı şekilde Türkiye'nin Ortadoğu bölgesine de yabancılaşmasının sadece bölge üzerinde etkinliğinin kaybedilmesi değil aynı zamanda Güneydoğu bölgesini savunma sorunu ile karşı karşıya kalması gerçeğini de doğurmaktadır.

Davutoğlu, Türkiye'nin, Ortadoğu ile beşyüz yıllık bir tarihi birikime sahip olmasına rağmen, bölgesel politika yapımında etkin olunmamasından kaynaklı olarak İsrail'in stratejilerine bağlı hareket ediyor gibi göründüğünü belirtmektedir. Bu nedenle Türkiye Ortadoğu bölgesine, bölgesel devletler de Türkiye'ye yabancılaşmaktadır (Davutoğlu, 2016:57). Davutoğlu'na göre, psikolojik hazırlığın hem sınırların ötesinde olan gelişmelere karşı hazırlık hem de iç kamuoyu üzerinde sosyo-psikolojik hazırlık şeklinde olması gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:58).

Psikolojik açıdan, stratejik teori eksikliği ve analiz yetersizliğinin sebebi ise tarih ve kimlik bilinci ile ilgili yaşanan paradoks ve bu paradoksların stratejik zihniyete yaptığı etkilerdir. Davutoğlu, toplumların kendi tarih ve coğrafyasına yabancılaşmasını, bir insanın kendisine yabancılaşması şeklindeki benzetme ile anlatmaya çalışmaktadır (Davutoğlu, 2016:59). Ona göre, kendisine yabancılaşmış bir kişi gibi, kendi tarihine ve coğrafyasına yabancılaşan toplumların, tarihe kendi varoluş damgasını vurabilmesi çok zordur. Çünkü tarih farkındalığı ve algılayışı derin olmayan toplumlar, eskilerin ya da o günün getirdiği küçük başarılar ile zafer sarhoşluğuna, küçük yenilgiler ile yenilmişlik psikolojisine kapılıp gitmektedir (Davutoğlu, 2016:60). Bu nedenle, stratejik bilinç oluşturabilmek için tarihten, stratejik planlama için bugünün realitelerinden hareketle değerlendirmeler yapılmalıdır (Davutoğlu, 2016:61).

Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde, kurumsal, psikolojik ve tarihi ve kültürel unsurlar ile kendi içinde çelişkiler yaşaması stratejik zihniyetin oluşturulmasının önündeki engelleri oluşturmaktadır (Davutoğlu, 2016:62). Davutoğlu, bir ülkenin stratejisinin tek-eksenli iç tehdide göre tanımlanmasının stratejik uluslararası alanda yer alan rakiplere koz veren ve kaynak sağlayan bir zaaf olabileceğine vurgu

yapmaktadır. Ona göre, iç siyasetinden kaynaklı engellere hapsedilen bir Türkiye toplumunun stratejik zihniyet geliştirmesi de çok zordur (Davutoğlu, 2016:63).

Davutoğlu, Türkiye'nin iç politik faktörlerini kurumsal, tarihi ve kültürel ve psikolojik faktörler ile ortaya koymakta olup, genel ilkeleri ortaya koyan bir uslub benimsemektedir. Bu durum, neo-klasik realist teorinin varsayımları ile örtüşmektedir. Çünkü neo-klasik realist teori, dış politikayı iki aşamalı alan (ulusal-uluslararası) olmaktan çıkartmakta ve iç siyaseti; güç dağılımı ve devletlerin uluslararası sistemdeki yeri ile dış politika davranışları arasında bir aracı değişken olarak kabul etmektedir (Walt, 2002:211). Bununla birlikte, yapısal faktörler, iç faktörlerin süzgecinden geçirilerek dış politikanın oluşumu sağlanmaktadır (Rose, 1998:154).



ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASI

İnsan yapısı, devlet ve coğrafya arasında benzerlik kurarak hayat sahası teorisinin kurucusu olan Friedrich Ratzel, bu teorisi ile devlet yapısının da insan organizması gibi beslenme ihtiyacı olduğunu, bu ihtiyacın karşılanabilir ve sürdürülebilir olması için yeni alanların elde edilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Bu amaçla yayılcı politik stratejiler oluşturulmuş ve kara, deniz ve hava jeopolitiği stratejilerinin teorik zeminleri hazırlanmıştır. Böylelikle devletlerin güçlü olduklarını yeni coğrafyalar üzerindeki egemenlikleri belirleyecektir. Bir devletin diğer devletler karşısındaki görece üstün olduğunu hâkim olduğu bölgelerin özellikleri göstermektedir. Bu sebeple, bu bölgeler üzerinde hakimiyetin nasıl kurulacağı ve kurulan hakimiyetin nasıl korunup devam ettirileceği soruları kara, deniz ve hava jeopolitiğinin bir devlet için önemini ortaya çıkarmaktadır (Davutoğlu, 2016:103).

Bu amaçla devletler, -özellikle büyük güç olarak varlık gösteren devletler- kara, deniz ve hava jeopolitiğini jeostratejilerine uyarlayarak uluslararası alanda üstünlük sağlamaya çalışmışlardır. Fakat Soğuk Savaşın sona ermesi ile jeopolitik stratejik dengelerin ortadan kalkması küresel düzeyde bir deprem etkisi yaratmış ve stratejik boşluk alanları oluşmuştur (Davutoğlu, 2016:110). Yer stratejisi olarak ifade edilen jeostrateji, coğrafi unsurların ülkelerin askeri stratejileri üzerindeki etkilerinin (Özey, 1998) ve coğrafyanın askeri amaçlarla incelenmesi ve askerî harekâtların coğrafyanın şartlarını gözetererek planlanması ve uygulanması bilimidir (Tarakçı, 2003).

3.1. Genel Türk Dış Politikası açısından *Stratejik Derinlik*

3.1.1. Kademeli Strateji ve Havza Politikaları

Kafkaslar, Balkanlar, Orta Asya ve Ortadoğu'da oluşan jeopolitik boşluk alanları, Türkiye'yi de yakından ilgilendirmekte ve Türkiye'nin küresel ve bölgesel stratejik yapılanmasında önemli etkiler yapmaktadır (Davutoğlu, 2016:115). Davutoğlu'na göre, bu boşluğun Türkiye'nin jeopolitiğinin Türk dış politika stratejisi çerçevesinde yeniden değerlendirilerek ve uluslararası çevre içinde yeni bir anlam kazandırılarak doldurulması, Türkiye'nin kademeli olarak bölgesel ve küresel ölçekte etkin bir şekilde yer almasını mümkün kılacaktır (Davutoğlu, 2016:117).

Bu açıdan, Türkiye'nin etki alanlarının aşamalı olarak genişleyen bir yapıda olabildiği, dış politika stratejisinin jeopolitik temelini oluşturan havza politikalarının devreye sokulması ile mümkündür. Havza, reelpolitik açıdan stratejik manevra alanını belirlemek için kullanılan bir kavramdır (Davutoğlu, 2016:22). Davutoğlu'nun, Ratzel'den (Davutoğlu, 2016:103) ve coğrafi tanımlamaları ile Morgenthau'dan (1970:141-144) bahisle, kara jeopolitiği açısından Mackinder ve Haushofer (Davutoğlu, 2016:104) ve Spykman (Davutoğlu, 2016:105), deniz jeopolitiği açısından Mahan (Davutoğlu, 2016:106) ve hava jeopolitiği açısından Seversky'nin görüşlerini (Davutoğlu, 2016:107) dikkate alan bir yaklaşım içinde olduğu ve kademeli strateji ve havza politikaları ile ne anlatmak istediğini açıklığa kavuşturduğu görülmektedir. Bu noktada, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* kitabının entelektüel temellerinde, bahsedilen bu realist düşünürlerin yaklaşımlarının yorumlanarak Türkiye'nin uluslararası konumunun yeniden belirlendiği anlaşılmaktadır.

Bu havzalar şu şekildedir (Davutoğlu, 2016:118):

Yakın kara havzası: Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu,

Yakın deniz havzası: Karadeniz, Adriyatik, Doğu Akdeniz, Kızıldeniz, Körfez, Hazar Denizi,

Yakın kıta havzası: Avrupa, Kuzey Afrika, Güney Asya, Orta ve Doğu Asya.

Davutoğlu'nun, Türkiye'nin uluslararası konumunun güçlendirilebilmesi için iç içe geçen dairevi kuşaklardan oluşan bu havza politikalarını oluşturarak yeni dış politika stratejisinin jeopolitik temellerini atmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Davutoğlu, bu bölümde Türkiye'nin uluslararası etkinliğinin ve konumunun ortaya konabilmesi için havza politikaları ile Türkiye'ye ilmek ilmek stratejik bir çerçeve çizmektedir. Ona göre, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin yeni jeopolitikası;

Realizm ve Yakın Kara Havzası,

Realizm ve Yakın Deniz Havzası,

Realizm ve Yakın Kıta Havzası,

alt başlıklarında incelenmektedir.

3.1.1.1. Realizm ve Yakın Kara Havzası

Yakın kara havzası bağlamında Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu bölgeleri Davutoğlu'na göre, Türkiye'nin doğu-batı-kuzey-güney sınır güvenliği açısından önemli görülmektedir. Bu bölgelerin küresel, bölgesel, kıtasal olarak etkin bir konuma sahip olması, bu bölgelerden uluslararası sistemde jeostratejik ve jeoekonomik güç elde edilmesini amaç haline getirmiştir. Klasik realistlerin gücü ulusal güvenliğin temel unsuru olarak, neorealistlerin ise gücü bir amaç değil, devletin güvenliğinin sağlamlasında önemli bir araç olarak görmesi bu bağlamda Davutoğlu'nun realist kuramın varsayımlarından Türkiye özelinde bir yaklaşım oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu çıkarımları destekleyecek argümanlar ise Davutoğlu'nun şu ifade ve değerlendirmelerinde bulunmaktadır: Türkiye'nin yakın kara havzasını Ortadoğu Balkanlar ve Kafkaslar kapsamaktadır ve Türkiye, hem tarihi birikim hem de coğrafi olarak bu alanın vazgeçilmez bir parçasıdır. Ona göre, bu yakın havzada yaşanan gelişmeler üzerinde etkin olamayan bir devletin bu bölgeler üzerindeki bütünlüğünü koruması ve dünyaya açılması mümkün değildir. Türkiye'nin uluslararası konumdaki siyasi, kültürel ve ekonomik ağırlığı da bu havza üzerindeki etkinliği ile paralellik gösterecektir (Davutoğlu, 2016:119).

Balkanlar'ın hem kavramsal olarak tanımlanma sürecinin (Davutoğlu, 2016:121) hem de tarihsel arka planının (Davutoğlu, 2016:120) anlaşılması Türkiye'nin dış politikada izlemesi ve atması gereken adımlar açısından önem taşımaktadır. Kavramsal olarak bu bölgenin Balkanlar ya da Balkan yarımadası olarak tanımlanması ile Türk ve Müslüman kimliklerinden arındırılmış bir bölge oluşturulması amaçlanmıştır. Davutoğlu'na göre tarihsel olarak, tarihi mirasın (Osmanlı Devleti) üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bu avantajını kullanarak, bölgede yaşayan Türk ve Müslüman topluluklar üzerinden siyasi üstünlük sağlaması mümkündür (Davutoğlu, 2016:122).

Bu amaçla müslüman nüfusun fazla olduğu Bosna ve Arnavutluk, fakat genel olarak Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Sancak, Kosova ve Romanya'da yaşayan Türk ve Müslüman azınlıklar Türkiye'nin Balkan politikasında önem taşımaktadır. Davutoğlu, Türkiye'nin Balkanlar'da hak sahibi olabilmesini, Türkiye'nin kültürel ve tarihi unsurları da dikkate alan aktif bir Balkan siyaseti izlemesi ve bölge içi-bölge dışı dengelerin takip edilmesi ile mümkün olabileceğini iddia etmektedir (Davutoğlu,

2016:123). Çünkü, Türkiye'nin batı sınır güvenliği Balkanlar'ın güvenliğinden geçmektedir (Davutoğlu, 2016:124).

Devletlerin iç politikada kurdukları otoriteyi uluslararası arenada sağlayan bir üst kurum olmadığından devletler kendi güvenliklerini kendileri sağlamak durumunda kalmaktadır (Lebow, 2013). Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramına açıklık getirebilmek için realist düşünür Hobbes'un ve neo-realist düşünür Mearsheimer'in güçlü fikirleri ön plana çıkmaktadır. Mearsheimer, her ne kadar hegemon güçlere odaklansa da getirmiş olduğu açıklamalar, devletlerin güvenlik kavramını açıklaması yönüyle önem arz etmektedir.

Hobbes, insanların doğuştan eşit olduğunu, bu eşitlikten de güvensizliğin doğduğunu ve güvensizlikten ise savaşların doğacağını ileri sürmektedir. Bu yetenek eşitliğinden, amaçlara ulaşma umudunun eşitliğinin doğacağı, bu nedenle, iki kişinin aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi arzu etmesi durumunda, birbirlerine düşman olacakları ve esas olarak varlığını korumak ve bazen de sadece zevk almak adına, birbirlerini yok etmeye veya egemenlik altına almaya çalışacakları sonucuna varmaktadır. İnsan doğasında üç temel kavga nedeni olduğunu belirten Hobbes, bunları; rekabet, güvensizlik, şan ve şeref diye sıralamaktadır. İnsanlar, kazanmak için rekabet etme, güvenliklerini sağlamak için güvensizlik ortamını kaldırma, şöhret elde etmek için ise şan ve şeref elde etme uğruna mücadele eder. Rekabet, diğer insanların kişiliklerine, eşlerine, çocuklarına, mal ve mülklerine sahip olmak için; güvensizlik, kişinin kendisini korumak için; şan ve şeref ise farklı bir görüş ve başka bir aşağılama işareti gibi küçük düşürmelere karşı şiddet kullanır. (Hobbes, 2007:17). Böylesi bir gücün yokluğu, herkesin, bütün diğer insanlara karşı korunmak için meşru olarak yapabileceği kendi gücüne ve kurnazlığına dayanmayı beraberinde getirmektedir.

Hobbes, -kendi yaşadığı dönem itibariyle yaptığı çıkarımlar çerçevesinde- insanların küçük aileler halinde birlikte yaşadıkları, birbirlerinin mallarını gasp etmenin, yağmalamanın geçim kaynağı olduğu, üstelik daha büyük yağma ve gasp yapanların büyük bir ün ve şeref kazandığı yerler olduğundan bahisle, küçük ailelerin yerlerini, daha büyük ailelerden ibaret olan şehir devletlerinin ve krallıkların aldığı tespitinde bulunmaktadır. Davutoğlu'nun kitabının yazıldığı dönemde ise ulus-devletler uluslararası sahnede yer almaktadır. Tıpkı küçük ailelerin kendi güvenliklerini sağlamak için istila edilecekleri veya istilacılara yardım edilmesi korkularından dolayı tehlike bahaneleri uydurmaları gibi şehirler ve krallıklar da kendi güvenlikleri için

sınırlarını genişletmek ve kendilerinden başka tedbirleri olmaması sebebiyle her yolu deneyerek diğer şehirleri ve krallıkları cebren ve hileyle ya da gönüllü olarak kendilerine tabii kılmaktadır ve hatta yüzyıllar sonra dahi şerefle yad edilmektedir (Hobbes, 2007:133-137).

Dünyanın sürekli büyük güç yarışına mahkum olduğuna işaret eden Mearsheimer ise bu güç arayışının, büyük güçlerin, dünya gücünün dağılımını kendi lehlerine değiştirmek için fırsatlar aramaya meyilli olduğu anlamına geldiğini savunmaktadır. Ona göre, bunun temelinde yatan sebep; uluslararası sistemin yapısıdır. Uluslararası sistemde güç dengesinin (balance of power) getirdiği maliyetlerin ve risklerin çok olması, kendi güvenliklerini sağlamak isteyen büyük devletleri hegemon güç olmaya zorlamaktadır. Mearsheimer'a göre, devletlerin bu şekilde davranmasının sebebi olarak uluslararası sistemin yapısı ile ilgili beş varsayım bulunmaktadır. Birincisi; devletlerin üzerinde devletler-üstü ve onları birbirlerinden koruyabilecek merkezi bir otoritenin olmaması, ikincisi; devletlerin her zaman saldırgan askeri yetenekleri olduğu gerçeği, üçüncüsü; devletlerin diğer devletlerin intikamlarından asla emin olamayacağı gerçeği, dördüncüsü; büyük güçlerin öncelikli amacının hayatta kalma, toprak bütünlüklerini ve kendi iç siyasi düzenlerinin özerkliklerini koruma çabaları, beşincisi; büyük güçler rasyonel aktörler yani dış dünyanın farkında olan güçlerdir ve nasıl hayatta kalabilecekleri konusunda stratejik düşünmektedir (Mearsheimer J., 2001:30-31).

Soğuk Savaş döneminden sonra oluşan yeni uluslararası sistem, Kafkasya'nın konumunda da değişiklikleri beraberinde getirmiştir (Davutoğlu, 2016:125). Bölge, uluslararası anlamda küresel, bölgesel güçlerin ve çok-uluslu şirketlerin müdahil olduğu; diplomatik, jeopolitik manevra alanı haline geldiği; bölge içi denge ve çelişkilerin yaşandığı ve bu durumda bölge dışındaki diğer aktörlerin de devreye girerek sıcak çatışmaları tetiklediği rekabet temelli yeni bir nitelik kazanmıştır (Davutoğlu, 2016:126). Tüm bu durumlar dikkate alındığında Davutoğlu, Kafkaslar'ın jeopolitik olarak Doğu Anadolu ile Körfez-Doğu Akdeniz arasında bağ kurması; jeoekonomik olarak ise Azerbaycan petrolünü, Doğu Anadolu'nun su kaynaklarını ve Kuzey Irak petrolünü barındıran bir havzada yer alması sebebiyle jeopolitik ve jeoekonomik hat üzerinde yer alan bu bölgede olan olaylar arasında soyutlama yapılarak değerlendirmelerin yapılmasının mümkün olmayacağı tespitlerinde bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:127). Ona göre, bu bölgede çok yönlü bir Kafkaslar

politikası izlenmesi, Türkiye'nin iç ve dış güvenlik değişkenleri arasındaki bağlantıları görebilmesini ve ekonomik güç elde etmesini sağlayacak alandan maksimum fayda etmesini sağlayacaktır (Davutoğlu, 2016:128).

Bu bilgiler ışığında, Türkiye'nin Kafkaslar politikasını savunmacı realizm ve saldırgan realizm varsayımları çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Çünkü, Davutoğlu bir taraftan Türkiye'nin güvenlik endişelerini dikkate alan bir yol çizmekteyken (Azerbaycan'ın Kafkaslarda istikrarlı ve güçlü bir yapı kazanması sağlanması gerekmektedir), diğer taraftan da ekonomik güç alanı oluşturacak kaynaklara ulaşılması amacıyla bir başka yol göstermektedir. Savunmacı realistlere göre devletin temel amacı güvenlik iken, saldırgan realistlere göre devletlerin güç elde etmesine vurgu yapılmaktadır (Nye & Welch, 2015).

Saldırgan realizm, büyük güçlerin birbirlerine nasıl davrandıklarını ve diğerleri pahasına güç kazanmak için fırsatlar aradıklarına vurgu yapmaktadır (Mearsheimer J.,2001:10-12). Davutoğlu da Türkiye'nin güvenlik gerekçelerini, Kafkasya'nın jeopolitik ve jeoekonomik zenginliklerine bağımlı kılarak savunmacı-saldırgan tarzı birleştiren bir sentez ortaya çıkarmaktadır. Böylelikle, Türkiye'nin uluslararası konumunda Kafkasya özelinde hem güvenlik sorunlarının minimize edilmesi hem de jeoekonomik kazançlar elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Davutoğlu'na göre, Ortadoğu ile ilgili değerlendirmeler yapılabilmesi için de Balkanlar'da olduğu gibi kavramsal olarak tanımlanma süreçlerinin ve tarihsel arka planının anlaşılması zaruridir (Davutoğlu, 2016:129) ve batılı siyaset yapıcılarının ya da teorisyenlerinin strateji üretme amaçlı tanımladıkları bu kavramın, jeokültürel, jeopolitik, jeostratejik ve jeoekonomik unsurlar dahilinde incelenmesi gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:130).

Davutoğlu, Ortadoğu temelli medeniyet aidiyeti hususunun kültür alanında giderek artan bir öneme sahip olmasının sonucu olarak bölgenin jeokültürel yapısının tümüyle etkileneceği öngörüsünde bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:136). Bu açıdan, Türkiye'nin -köklü tarihi birikimi ile- bu süreci yönetebilme ve yönlendirebilme kabiliyeti göstermesi hem kendi içinde hem de bölgesinde önemli bir güç haline gelmesini sağlayacaktır. Böyle bir durumun başarılı olması halinde ise kendi medeniyet tecrübesinden hareketle, evrensel kültüre katkı sağlayarak jeokültürel ötekileştirme tuzağının önüne geçecek yeni bir medeniyet açılımı oluşturulacaktır

(Davutoğlu, 2016:137). Medeniyet ve kültür -daha önce de ifade edildiği üzere- realist teorinin varsayımlarında kabul görmeyen fakat realist teorinin varsayımları için kullanılabilir araçlar olduğundan bu noktada da devletin güç elde edebilmesi adına kritik önemde grldği söylenbilir. Bu noktada Okumuş'un (Okumuş, 2014:36-44) Davutoğlu'nun medeniyet tasavvuru ile ilgili ve Cohen'in (Cohen, 2016:531) 'medeniyet inşacılığı' görüşlerine de başvurulabilir. Bu argümanlara göre Davutoğlu, medeniyet kavramsallaştırması ile Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda bir yönüyle geniş zaman siyasetine dayalı bir strateji izleyerek motivasyonel ve kültürel bir yol takip edilmesini önemli bir güç unsuru olarak görmektedir. Bir başka açıdan ise Türkiye'nin sahip olduğu medeniyet birikimi ile Ortadoğu medeniyetinin çıkarlarının uyum içinde gelişmesine odaklanarak medeniyetler içinde ve arasında yaşanan gerilim ve şiddet olaylarının önüne geçmeye çalıştığı ve evrensel katkı sunmayı amaçladığı söylenbilir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Ortadoğu'nun jeoekonomik unsurları olan petrol, su kaynakları, tarım alanları ve enerji kaynaklarının aktarımı ile ilgili önemli değişiklikler olması, büyük ve bölgesel güçler arasındaki dengelerin değişmesine de sebep olmuştur (Davutoğlu, 2016:138). Davutoğlu'na göre bu durum, coğrafi olarak avantajlı, kara ve deniz bağlantıları olan Türkiye'nin stratejik önemini daha da arttırmıştır. Bu durumda Türkiye'nin jeoekonomik kaynaklar üzerinde etkin olabilmesi ve bölgenin değişken jeopolitik yapısına uyum sağlayabilmesi için hem uzun dönemli stratejik planlamalarını yapması (Davutoğlu, 2016:139) hem de bölge devletleri ile arasındaki ilişkilerini tekrar gözden geçirip etkili ve derinlikli bir zemine oturtması gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:142).

Diplomasi, devletlerarası ilişkilerde önemli bir faktör olarak alanyazında yerini almaktadır. Bir ulusun gücünü meydana getiren faktörler arasında istikrarsız da olsa en önemlisinin diplomasi olduğunu söyleyen klasik realist düşünür Morgenthau'ya göre diplomasi, *"ulusal gücü meydana getiren farklı öğelerin, ulusal çıkarları en yakından ve dolaysız bir biçimde ilgilendiren uluslararası konular ve olaylar üzerinde en yüksek etkide bulunabilecek bir yapıya kavuşturma sanatı"* dır. Ona göre, ulusal gücü meydana getiren tüm öğelere sahip olan bir devletin diplomasi kanadının zayıf olması demek, bu devletlerin bu ulusal glere sahip olsalar da geçici başarılardan başka kazanımları olmayacağı anlamı taşımaktadır. Morgenthau, yüksek nitelikte bir diplomasinin, izlenmekte olan dış politikanın hedef ve araçları ile sahip olunan ulusal

güç kaynakları arasında bir denge görevi göreceğini ve böylelikle ulusal gücün gizli kaynaklarının ortaya çıkıp bu kaynakların bir bütün ve güvenli olarak siyasal gerçeklikler haline dönüşeceğini belirtmektedir (Morgenthau, 1970:181-186).

Davutoğlu'na göre, Soğuk Savaş döneminin sonunda yaşanan bu gelişmeler, Türkiye'nin coğrafi ve jeopolitik konumunu yeniden avantajlı bir duruma getirip bölgesel ölçekli bir güç haline gelmesi açısından önemli görülmektedir. Davutoğlu'nun, tarihi mirasın getirdiği avantajlar olarak görülmesi gerektiğini ifade ettiği; örneğin, Balkanlar'dan gelen kitlesel göçlerden, İran-İrak savaşından veya Saddam'ın baskılarından kaçıp gelen insan unsuru, Türkiye'nin yakın kara havzasında olan komşu ülkelerle ilişkilerinde yeni bir döneme girmesi gerektiğinin somut örneklerinden bazılarıdır. Bu örnekler, Davutoğlu'nun fikriyatında tarih unsurunun Türkiye'ye yön verdiği yeni bölgesel görevlerle karşı karşıya kalması şeklinde karşılık bulmaktadır. Çünkü ona göre, Osmanlı'dan gelen tarihi bir mirasın sonucu olarak Türkiye, yakın kara havzasındaki insan unsuru tarafından bir sığınak, koruması altına girilebilecek bir güç ve dayanak noktası şeklinde görülmektedir (Davutoğlu, 2016:143).

Bu cihetle sınırlar ötesi, bölgesel ve küresel politikalar oluşturmak isteyen bir devletin komşuları ile iyi ilişkiler içinde olması gerekmektedir. Türkiye'nin yakın kara havzası ile bağlantı durumunda olan komşu ülkeleri Bulgaristan, Yunanistan, Gürcistan, Ermenistan, İran, Irak ve Suriye ile gerilimli ilişkiler içinde olması, Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu politikalarının geliştirilmesini, dolayısıyla da bölgesel ve küresel siyasette etkin bir devlet konumunda olmasını imkansızlaştırmaktadır. Davutoğlu, Türkiye ile komşu ülkeler arasında olan gergin ilişkilerin aşılabilmesini, bu ülkelerin rejim ve bürokratları ile değil, toplumları kültürel ve ekonomik unsurların birbirine bağladığı bir zeminin kurulması ile mümkün olacağını savunmaktadır (Davutoğlu, 2016:144-145). Ona göre, Türkiye'nin bölgede etkin olabilmesi komşuları ile arasında var olan gerginlikleri aşabilecek politikalar üretmesine bağlıdır. Sınır ticaretinin yaygınlaştırılması, karşılıklı kültürel değişim programlarının ve ulaşım imkanlarının artırılması, iş, emek ve sermaye geçişlerinin kolaylaştırılması gibi faaliyetler devletler arasında karşılıklı bağımlılık oluşturmaktadır. Devletlerin birbirine karşılıklı bağımlılığı, bölgesel sorunların çözüme kavuşturulmasında önemlidir (Davutoğlu, 2016:146).

Büyük ölçekli stratejiler geliştirerek cihan hakimiyeti kuran Osmanlı Devleti'nin bakiyesi bir devlet olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, küçük ölçekli stratejiler oluşturması ve küçük düşünerek kendi yağında kavrulan bir devlet halinde olması düşünülemez (Davutoğlu, 2016:147). Bu yüzden Türkiye'nin bir an önce komşu ülkeleri ile sorunlarını, siyasi kurumlarını güncelleyerek ve kültürel zenginliklerinin de farkına vararak, çözüme kavuşturması gerekmektedir. Davutoğlu'na göre, Türkiye'nin dış politika yapımında yakın kara havzasındaki politikalarını rasyonel ve stratejik bir planlama ile yapması, gelecek yüzyılda Türkiye'nin yükselen bir güç olabilmesini sağlayacaktır (Davutoğlu, 2016:149).

3.1.1.2. Realizm ve Yakın Deniz Havzası

Uluslararası sistemin şartlarını ve bu şartların ortaya çıkardığı yeni konjonktürde, Davutoğlu'nun Türkiye'nin yakın deniz havzası kapsamında yaptığı çıkarımları ve değerlendirmeleri neorealist teoride yer alan saldırgan realizmin varsayımları ile açıklamak mümkündür. Saldırgan realizm, yirmi birinci yüzyılda büyük güç politikaları hakkında tahminler yapmayı sağlamakta ve dünyada ortaya çıkan olayları anlamlandırmaya yardımcı olmaktadır. Saldırgan realizm esas olarak tanımlayıcı bir teoridir. Çünkü geçmişte büyük güçlerin nasıl davrandıklarını ve gelecekte nasıl davranacaklarını açıklar. Saldırgan realizmi aynı zamanda kuralcı bir teori olarak gören Mearsheimer'a göre teori, tehlikeli bir dünyada hayatta kalabilmek için en iyi yolu özetlemektedir. Bu nedenle hayatta kalmak isteyen her büyük güç devletin, daima iyi saldırgan realist gibi davranması yani saldırgan realizmin emirlerine göre davranması gerekmektedir (Mearsheimer, 2001:5-8).

Mearsheimer, realistlerin barışçıl bir dünya yaratmanın arzu edilebilir olduğu konusunda hemfikir olsalar da güvenlik rekabeti ve savaşın acımasız dünyasından kaçmanın kolay bir yolu olmadığını gördüklerini ifade etmektedir. Realistlere göre devletler, dünya siyasetinde baş aktördürler. Realistler, büyük güçlerin davranışlarının temel olarak, kendilerinin ulusal karakterlerinin değil, uluslararası sistemin yapısının büyük ölçüde dış politikalarını şekillendirdiğini belirtmektedir (Mearsheimer, 2001:17-18).

Uluslararası İlişkiler literatüründe John Herz'in ilk olarak 1950'de kullandığı 'güvenlik ikilemi' (Herz, 1950) kavramının saldırgan gerçekçiliğin temel mantığını yansıttığını söyleyen Mearsheimer, bununla anlatılmak istenenin devletin anarşide hayatta

kalabilmesinin en iyi yolunun, diğer devletlerden faydalanmak ve gücüne güç katarak en iyi savunmanın saldırmak olduğu sonucuna varmaktadır (Mearsheimer J., 2001:36). Bu bilgiler ışığında, Davutoğlu da tarihi refleks ile Türkiye'nin yakın kara ve kıta havzası olarak tanımladığı bölgelerde sağlam ilişkilerinin olabilmelerini, yakın deniz havzasındaki etkinliğine ve gücüne bağlı kılmaktadır. Bu amaçla Davutoğlu, aktif ve saldırgan bir tarzda hareket ile Türkiye'nin deniz ve su yolları üzerindeki etkinliğinin artırılması, bölgesel olarak devletler ile ikili işbirlikleri içine girilmesi, konumu gereği sahip olduğu boğazlar ve su yolları üzerindeki avantajlı konumunun uluslararası alana yansıtılması, Türkiye'nin Ege ve Kıbrıs konularında hem Ege hem de Doğu Akdeniz ülkesi olarak değerlendirilmesi ve Hazar havzasında büyük güç Rusya'ya karşı bölge ülkeleri ile iş birliği oluşturulması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Davutoğlu, en önemli dış politika önceliklerinden birisi olarak gördüğü yakın deniz havzası kapsamında strateji oluşumunda Türkiye'nin, yakın kara ve kıta havzası olarak tanımlanan bölgeler ile sağlıklı ve verimli ilişkiler içinde bulunabilmesinin yegane yolunun, uzun vadeli ve sistemli bir deniz stratejisi oluşturmasına (Davutoğlu, 2016:182) ve Anadolu-Balkan ekseninde olan Türkiye'nin güçlü bir yapıya sahip olmasının ise bu eksen çerçevesindeki deniz ve su yollarındaki hakimiyetine bağlı olduğunu ifade etmektedir (Davutoğlu, 2016:151).

Deniz hakimiyetine sahip olmanın avantajı olarak, Bizans Devleti'nin altıncı yüzyılda en parlak döneminin Doğu Akdeniz'de sağladığı deniz hakimiyeti üzerinden yükselmesi, deniz hakimiyetinin kaybedilmesi sonucu ise Osmanlı Devleti'nin gerileme sürecinin hızlanması önemli stratejik tespitler olarak Davutoğlu'nun bu çıkarımda bulunmasının dayanak noktalarını oluşturmaktadır (Davutoğlu, 2016:151-154).

Osmanlı Devleti'nin gücünü kaybettiği dönemden Soğuk Savaş dönemine kadar geçen süreçte ve Soğuk Savaş döneminde, Türkiye'nin etrafında bulunan deniz havzaları ve su yolları ile ilgili sistemli ve kapsayıcı bir strateji geliştirememiş olması uluslararası alanda güçlü bir devlet konumuna gelmesinin önünde engel olmuştur (Davutoğlu, 2016:155-157). Davutoğlu'na göre Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte uluslararası yapıda meydana gelen değişiklikler, Türkiye'nin su ve deniz yolları politikalarının yeni bir bakış açısı ile yeniden değerlendirilmeye alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Davutoğlu, 2016:158). Bu durumda tavır olarak Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi savunmacı tarzda bir hareket ile değil aktif ve saldırgan bir tarzda hareket

ile Türkiye'nin deniz ve su yolları üzerindeki etkinliği arttırılmalıdır (Davutoğlu, 2016:159).

Bu noktadan hareketle birinci olarak, Türkiye'nin Sovyetler tehdidine karşılık savunma stratejisi şeklinde koz olarak gördüğü Karadeniz'i yüklediği bu rolden kurtarması gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:160). Karadeniz'in coğrafi konumunu aktif bir politika ile yeniden, Kafkaslar, Doğu ve Kuzey Avrupa ve Orta Asya'ya açılan bir deniz yolu olarak tanımlanmalıdır. Karadeniz'in coğrafi konumunun avantajından yararlanılarak ekonomik açılıma gidilmeli ve bu doğrultuda deniz ve su yolları ulaşımı ile ilgili projeler geliştirilmelidir. Davutoğlu, uluslararası kuruluşların (Karadeniz Ekonomik İşbirliği rgt ve Ekonomik İşbirliği rgt) da bu havzada ekonomik açılım amacıyla aktif olarak kullanılarak Doğu Avrupa-Batı ve Güney Asya bağlantılarının gclendirilmesi ve Türkiye'nin Karadeniz'in kuzeyindeki ülkelerle ikili işbirliklerini geliştirmesi gerektiği yönünde tespitlerde bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:161).

İkinci olarak, Boğazlar ve su yollarına hakim konumda olmanın avantajlarından maksimum seviyede yararlanmak gerekmektedir. Bu konuda da Davutoğlu öncelikle tarihi bir analiz yapmakta ve bu tespiti yapmasına dayanak noktası oluşturmaktadır. Bu amaçla bir yandan Bizans'ın aşamalı olarak çöküşünün sebebi olarak Boğazlar'a sahip olma konumunu kaybetmesini gösterirken (Davutoğlu, 2016:162), bir yandan da Osmanlı Devleti'nin kader çizgisi olarak tanımladığı boğazlar ve su yolları üzerinde - özellikle 1453-1484 yılları arasında- tek taraflı tasarrufta bulunabilecek kadar gcl bir devlet olmasıyla, yine Bizans'ın Boğazlar hakimiyetini kaybetmesine benzer şekilde, 1774 Küçük Kaynarca Anlaşmasından sonra Rus ticaret gemilerine taviz verilerek geçiş serbestliğinin tanınmasıyla süper gücü devlet statüsünün kaybedilmesi arasında paralellik olduğuna dair çıkarımda bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:163). Ayrıca, Boğazlar zerindeki hakimiyetin kaybedilmesinin hem Osmanlı Devleti'nin uluslararası konumunu değiştirdiğini hem de uluslararası ilişkilerdeki gücü dengelerinin yeniden şekillenmesine yol açtığını belirtmektedir (Davutoğlu, 2016:164).

Davutoğlu'nun küresel ve bölgesel gcl bir aktör olmanın önemli bir unsuru olarak gördüğü Boğazlar ve su yolları üzerinde, Soğuk Savaş döneminin ardından oluşan yeni küresel ve bölgesel dengeler, Türkiye'nin de yeniden stratejik plan yapmasını mecbur kılmaktadır (Davutoğlu, 2016:168). Bu doğrultuda Davutoğlu'na göre Türkiye'nin Boğazlar ile ilgili genel stratejik çizgiler içinde tutarlı ve riskleri en aza indirgeyen,

bunlarla birlikte maksimum fayda elde edilmesini sağlayan, rasyonel ve esnek bir diplomatik yol izlemesi gerekmektedir. Davutoğlu, böyle bir istikamette yol alınmasını, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında oluşan yeni küresel düzene intibak etme ve uzun vadeli stratejik durumu açısından çok önemli görmektedir (Davutoğlu, 2016:169).

nc olarak, Soğuk Savaş sonrası dönemde Kıbrıs ve Ege gibi Doğu Akdeniz havzası içinde yer alan konular bölgesel olmasının yanında bölgelerarası etkileşim açısından da önem kazanmaktadır. Ege ve Kıbrıs, Balkanlar ve Ortadoğu bölgelerinin etkileşiminde önemli iki bölgedir. Davutoğlu'na göre Türkiye sadece Ege Bölgesi'nde bir ülke olarak görülmemektedir, Adriyatik'ten İskenderun Körfezi'ne ve Süveyş Kanalı'na kadar uzanan bir Doğu Akdeniz lkesi konumundadır. Bu sebeple Akdeniz ve Doğu Akdeniz üzerinde oluşturulacak strateji ile yakın kara ve yakın kıta havzalarına dönük politikalar da koordineli olarak planlanmalıdır. Aksi halde Ege ve Kıbrıs meselelerinin stratejik çerçevede bir bütün olarak incelenmesi mümkün değildir (Davutoğlu, 2016:170). Bu bağlamda  kıtayı birbirine bağlayan Ege Denizi konumu itibariyle ulaşım ve ticaret bağı oluşturması yönüyle küresel ve bölgesel güçler için de son derece stratejik önem arz etmektedir (Davutoğlu, 2016:171).

Türkiye'nin bölgesel g olmasının Ege Denizi'nin diğer deniz havzaları ile olan bağlantısallığının kurulması ile mümkün olacağını savunan Davutoğlu'na göre Türkiye, Süveyş Kanalından Kızıldeniz'e ve Körfez deniz yollarına ve Ege'den Adriyatik'e siyasi ve ekonomik olarak etkili olmak zorundadır (Davutoğlu, 2016:173). Kıbrıs ve Ege, kara bağlantısı olarak Doğu Avrupa-Ortadoğu, deniz bağlantısı olarak Adriyatik-Doğu Akdeniz-Körfez hattı için iki kritik ayağı oluşurmaktadır (Davutoğlu, 2016:172). Bu sebeple Türkiye'nin Adriyatik-Doğu Akdeniz-Körfez ve Balkanlar-Ortadoğu hatlarında oluşan ve ortaya çıkan stratejik hesaplaşmaları orta ve uzun vadede oluşacak sonuçları dikkatle izlemesi gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:175).

Dördüncü olarak, Davutoğlu'nun Türkiye'nin kördüğümü olarak nitelendirdiği Kıbrıs da stratejik konumundan dolayı küresel ve bölgesel güçler tarafından ihmal edilemez bir yerdir (Davutoğlu, 2016:175). Davutoğlu'na göre, Asya-Avrupa, Avrupa-Asya ve Avrupa-Afrika arasında oluşan stratejik bağlantıları doğrudan etkileyen, ayrıca doğu ucuyla Ortadoğu'yu ve batı sırtıyla Doğu Akdeniz, Balkanlar ve Kuzey Afrika'da oluşan stratejik dengelerin temel taşı Kıbrıs'ı ihmal eden bir devletin küresel ve bölgesel politikalarda etkin olması söz konusu değildir (Davutoğlu, 2016:176). Soğuk

savaş döneminin ardından küresel ve bölgesel dengeler yönünden birbirlerinden bağımsız Ortadoğu ve Balkanlar politikaları yapılamaz ve merkezinde Doğu Akdeniz'in yer aldığı Ortadoğu-Balkanlar politikasında en temel araçlardan birisi Kıbrıs'tır (Davutoğlu, 2016:177). Bu noktada Davutoğlu'nun Kıbrıs'ın çok yönlü stratejik konumu bağlamında yaptığı iki tespit dikkat çekmektedir.

Birincisi, tarihi sorumluluk olarak Kıbrıs'ta bulunan Müslüman Türk toplumunun güvenliğinin sağlanması, ikincisi ise Kıbrıs'ın coğrafi olarak jeostratejik önemi (Davutoğlu, 2016:178). Davutoğlu'na göre birinci durumda Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğinin sağlanması aynı zamanda Batı Trakya, Bulgaristan, Azerbaycan ve Bosna'nın da güvenliğinin sağlanması anlamına gelmektedir.

İkinci durumda ise insan unsuru olmasa bile Kıbrıs'ın jeostratejik öneminden dolayı, Türkiye stratejik olarak Kıbrıs ile ilgilenmek zorundadır (Davutoğlu, 2016:179). Bu çerçevede, Karadeniz – Hazar – Ege Denizi - Boğazlar – Süveyş ve Basra Körfezi ve Doğu Akdeniz yakın deniz havzası hattında Türkiye defansif politikalar değil, ofansif diplomatik nitelikli Kıbrıs stratejisi oluşturmalıdır (Davutoğlu, 2016:180).

Beşinci olarak, Türkiye, Orta Asya politikalarında kilit deniz havzası olarak gördüğü Hazar havzası ile Türkmenistan, Azerbaycan, Özbekistan ve Kazakistan arasında Rusya'ya karşı bir iş birliği oluşturmalıdır. Bu zorunluluğun yerine getirilmemesi Türkiye'nin Hazar deniz havzasından uzaklaşması anlamını taşımaktadır (Davutoğlu, 2016:181). Türkiye'nin, Hazar deniz havzasına doğrudan müdahil olmasının zorluğunu gözdardı etmeyen Davutoğlu'na göre, diğer deniz havzaları ile Hazar deniz havzası arasında ulaşım hatları aracılığıyla bağlantılar kurularak havza üzerinde etkinlik kazanması mümkündür. Örneğin, Orta Asya ülkelerinin Hazar denizinin güneyinden Akdeniz'e, oradan dünyaya açılabilmek için Türkiye ve İran üzerinden de alternatif bir güzergahı bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:182).

3.1.1.3. Realizm ve Yakın Kıta Havzası

Davutoğlu, Türkiye'ye küresel ve bölgesel etkinlik ve uluslararası alanda yaşanan güç rekabetinde avantajlı bir konum sağlamak amacıyla; yakın kıta havzası çerçevesinde tarihsel bir dayanak noktası oluşturarak, kavramsal tanımlama yaparak ve coğrafi olarak Türkiye'nin dünya üzerindeki etki sınırlarını çizmektedir. Bu havza kapsamında uluslararası sistemde genel olarak takip edilmesi gereken strateji için çok yönlü politika tanımlamasıyla stratejik derinlik kazanılmasını hedeflemiştir.

Davutoğlu, Soğuk Savaş sonrası dđnemin getirdiği konjonktđr çerçevesinde Tđrkiye'nin, yakın kıta havzası tanımı ile bđlgesel ve kđresel dđzeydeki politikalar arasında geçişkenliğin tespit edilebileceğini hedeflemektedir (Davutoğlu, 2016:184). Bu bağlamda, kıtalar ve kıta eksenli havzalar üzerinde stratejik yđnlerden kđresel strateji uretebilme ve uygulama kapasite ve kabiliyetine sahip birçok kıta eksenli havzadaki dengeleri aynı anda değerlendirme zorunluluğu olan đlkeler (ABD, Almanya, Çin, Fransa, İngiltere, Japonya, Rusya) (Davutoğlu, 2016:189) ve tarihi ve coğrafi parametrelerden dolayı birçok kıta eksenli havza ile aynı dđzeyde ilgilenmek mecburiyetinde olan bđlgesel gđçlerden (Tđrkiye, Mısır, İnan, Hindistan, Ukrayna) oluşan iki grup bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:190).

Birinci grupta yer alan devletler kđresel politikalar ile kıtasal politikalar arasında denge gđzeterek uluslararası alanda etkinliklerini artırmaya çalışırken, ikinci grupta yer alan devletler kđresel politikardan ziyade kıta eksenli politikalar üzerinden bđlgesel etkinliklerini artırmaya çalışmaktadırlar. Bđyle bir tabloda Tđrkiye'nin uluslararası konumunun ortaya konması, kđresel ve bđlgesel etkinlik alanlarının belirlenmesi açasından önem taşımaktadır.

Neorealist teorinin varsayımlarına gđre, anarşi sđrdđđi mđddetçe devletler birbirine benzeyen birimler olmaya devam etmektedir (Waltz, 2015:118). Devletlerden "benzer birimler" olarak bahsetmek, her devletin ozerk bir siyasi varlık olmakla birlikte diğer devletlerle ortak ozellikleri paylaştığı anlamına gelmektedir. Ozunde bu, devletlerin egemen olduğunu gđstermektedir (Waltz, 2015:121). Waltz, devletlerin hem benzerliklere hem de farklılıklara sahip olduğunu ifade etmektedir. İşlev yđnunden benzerlikler bulunurken, farklılıklar öncelikle farklı yeteneklerinden kaynaklanmaktadır. Uluslararası politika alanında, birbirlerinin eylemlerini yansıtan benzer birimler bulunmaktadır (Waltz, 2015:123).

Uluslararası politika; gđç, mđcadele ve uyuşma alanıdır. Uluslararası alan genellikle anarşik, yatay bir yapı, merkezi olmayan ve karşılıklı uyum sağlama kapasitesine sahip olarak tasvir edilmektedir. Devletler, bđyüklük, zenginlik, gđç ve biçim bakımından bđyüklükte çeşitlilik gđstermektedir. Devletler, uluslararası alanda benzer gđrevlere sahiptir. Farklılıkları temel işlevlerinden çok kapasitelerindeki farklılıklardan kaynaklanır (Waltz, 2015:142).

Neorealist teorinin bu varsayımlarına göre, Davutoğlu da diğer benzer devletler gibi Türkiye'nin, jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik yeterlikleri ile yakın kıta havzası kapsamında Türk dış politikasının stratejik hedeflerinin ne ve nasıl olması gerektiğini incelemektedir. Egemen devletler kendi stratejilerini geliştirme, kendi yollarında ilerleme ve gelişen ihtiyaç ve isteklerini nasıl ele alacaklarına bağımsız olarak karar verme yetkisine sahiptir (Waltz, 2015:121-122).

Davutoğlu'na göre Türkiye, yakın deniz ve yakın kara bağlantıları ile Trakya bölgesi üzerinden Balkan, Ortadoğu ve güney şeridi ve İskenderun körfezi üzerinden Doğu Akdeniz, Harran üzerinden Mezopotamya ve Karadeniz ve Erzurum üzerinden Kafkas ülkesidir (Davutoğlu, 2016:194). Davutoğlu, Osmanlı Devleti'nin kıta ölçekli çok yönlü dünya hakimiyetini tarihi referans olarak almaktadır. Bu referansın, Türkiye'nin coğrafi konumunun yeniden belirlenmesinin ve kıtalararası jeostratejik ve jeokültürel etkinliğini yeniden artırması açısından önemli olduğu kabul edilmektedir (Davutoğlu, 2016:195-196).

Soğuk Savaş sonrası döneminin getirdiği yeni konjoktürde, Türkiye'nin de kendi kıta bağlantılarını yeniden değerlendirme zorunluluğu bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:197). Davutoğlu'na göre, jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik yönlerden avantaj ve imkanlara sahip olan Türkiye'nin, hesapsız ve hayalci dış politika uygulama ve söylemleriyle ya da sahip olunan avantajların getirebileceği riskleri gözönünde tutarak atıl ve edilgen bir duruş sergilemesi değil, stratejik ve bütüncül dış politika anlayışı ile tutarlı ve vizyoner, stratejik ve taktik yönelimli adımlar atması ve tanımlar geliştirmesi gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:198). Bu yüzden Türkiye'nin, yakın kıta havzasında bulunan Avrupa, Asya derinliği, Atlantik, Afrika ve kıtalararası etkileşim bölgeleri ile ilgili stratejik tanımlama ve planlama ihtiyacının karşılanması gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:199).

Avrupa'nın coğrafi ve kavramsal yönlerden tanımlanması (Davutoğlu, 2016:200) ve tarihsel derinliğinin (Davutoğlu, 2016:201) anlaşılması, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasında Avrupa kıta havzası içindeki konumunun belirlenmesini mümkün kılmaktadır. Avrupa'nın yakın kıta havzası olarak değerlendirilmeye alınması yeni bir bakış açısı ile mümkün olabilir. Davutoğlu'na göre Türkiye, Doğu Trakya bağlantısı ile Balkanlar ve Doğu Avrupa; Karadeniz bağlantısı ile kuzey-doğu Step Avrupa; Ege ve Doğu Akdeniz kıyıları ile Güney Avrupa; kurumsal bağlantılar ile Batı Avrupa ve

doğu–batı bağlantıları üzerinden Asya, kuzey-güney bağlantıları üzerinden Afrika ile Avrupa kıta havzası içinde özel ve vazgeçilmez bir ülkedir (Davutoğlu, 2016:202).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Soğuk Savaş sonrası dönemde Asya'da da önemli değişimlerin meydana gelmesi kıtada jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel yönlerden değişimlerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Bu noktada Davutoğlu, kıta ile ilgili Avrupa ülkelerinin 'Avrasya', ABD'nin ise 'Asiamerica' kavramını tanımlayarak ve geliştirerek kıta ölçekli yeni stratejik derinlik kazanmaya çalıştıklarını ifade etmektedir. Ayrıca, uluslararası ilişkilerde oluşan yeni konjonktürde Çin, Rusya ve Japonya gibi küresel düzeyde güçlü olan kıtanın önemli devletleri ile Hindistan, Endonezya, Pakistan ve İran gibi kıta içi dengeleri oluşturan önemli devletlerin, yeni durumlara intibak etme ve kazanımlar elde etme amacıyla arayışlara girdiğine işaret etmektedir (Davutoğlu, 2016:203).

Küresel ilişkilerde değişmelerin yaşandığı bir dönemde Türkiye'nin, jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik önemi ve kıta ölçekli dengelerdeki konumu açısından stratejik politikalar oluşturarak Asya derinliğinde etkin olması gerekmektedir. Türkiye'nin jeopolitik konumu ve Asya kökenli Türk kimlik yapısının yanında Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu kökenli çeşitli kimliklere sahip kültürel yapısı referans alınarak kuşatıcı bir jeokültürel tanımlama yapılması mümkündür (Davutoğlu, 2016:204). Bu minvalde, Soğuk Savaşın hemen ardından Orta Asya ve Afganistan'ı kapsayacak şekilde Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (ECO) genişletilmesi ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) girişimi gibi yeni araçlar oluşturularak uluslararası örgütler üzerinden etkinlik sağlama çabaları örnek oluşturmaktadır (Davutoğlu, 2016:205).

Uluslararası alanda devletler arasında karşılıklı bağımlılıkların artacağı öngörüsünde bulunan Davutoğlu, devletlerin toplam güçlerinin, uluslararası düzeyde tüm alanlarda gösterdiği etkinlik kapasitesi ile ölçüleceğini belirtmektedir. Bu öngörü, bu tezin literatüründe de gösterildiği üzere klasik ve neorealist düşünürler Morgenthau, Waltz ve Mearsheimer'da da incelenmiştir. Davutoğlu, Türk dış politikasında ciddi ihmallere maruz kalan kıta olarak gördüğü Afrika ile ilişkilerin, Soğuk Savaş konjonktürünün getirdiği ortam ve şartların değişmesiyle yeni bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır (Davutoğlu, 2016:207). Bu sebeple Türkiye'nin, uluslararası alanda güç elde etme yarışında geride kalmaması için çevresinde bulunan komşu devletlerin yanında, öncelikle Afrika'dan başlamak üzere diğer havzalarda da

kültürel, ekonomik ve diplomatik etkinlik sahalarını oluşturması ve bu amaçla birinci aşamada kültürel ve ekonomik düzeylerde etkinlik sahasının oluşturulacağı bir Afrika açılımına başlaması gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:208).

Türkiye'nin, yakın deniz, yakın kara ve yakın kıta havza politikalarının stratejik uyum içinde tutarlı bir bütünlük oluşturarak kıta ölçekli etki alanları kurabilmesi, Doğu Avrupa stepleri ve Karadeniz, Atlantik havzası, Akdeniz ve Kuzey Afrika ile Ortadoğu kıtalararası etkileşim bölgelerinde atacağı stratejik adımların başarılı olup olmayacağı ile ilgilidir (Davutoğlu, 2016:209).

Bu amaçla Davutoğlu'na göre;

Türkiye'nin Atlantik'te Avrupa-Amerika rekabetinden kaynaklı kıta dengelerini ve bu dengelerin küresel ve bölgesel sonuçlarını yakından takip ederek esnek diplomasi içinde olması ve Soğuk Savaş'ın kazananının NATO olması hasebiyle NATO üyesi olarak kazanan tarafta olmasının getirdiği avantajların farkında olarak, bölgesel ve küresel düzen kurmada aktif rol almaya dönük self-help sistemiyle diplomatik atak sergilemesi gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:212).

Kıtalararası geçiş bölgesinde bulunan bölgesel güçlü devletlerin istikrarlı bir yapıda ve güçlü durumda olmaları Türkiye'nin stratejik çıkarları doğrultusundadır. Bu sebeple Türkiye'nin, Ukrayna ve Moldova bağlantılarından Karadeniz, Orta ve Doğu Avrupa bağlantılarından ise Adriyatik doğrultusundaki devletlerin güçlendirilmesine yönelik politikalar oluşturması gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:214)

Akdeniz'de en uzun kıyıya sahip devletlerden biri olan Türkiye'nin, Afrika derinliğinde uluslararası etkinlik kazanabilmesi ve Akdeniz'de oluşan dengelerde söz sahibi olabilmesi için Doğu Akdeniz ve Ortadoğu politikaları ile Adriyatik ve Balkanlar politikaları arasında önemli bir bağ kurarak, bu stratejik bakışı Kuzey Afrika ve Orta Karadeniz politikaları ile destekleme zarureti bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:216).

Türkiye'nin, coğrafi ve jeopolitik konumunun avantajlarıyla, jeoekonomik aktarım hatlarına sahip Ortadoğu bölgesinde, bütün kıta bağlantılarını dikkate alan ve tarihi ve coğrafi faktörleri de içine alan stratejik derinliğe sahip dış politika geliştirmesi gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:217).

Türkiye'nin bulunduğu jeopolitik konumun tek yönlü değil çok yönlü uluslararası konum arayışı içerisinde olması gerektiğine vurgu yapan Davutoğlu, güçlü ekonomi-

politik statü elde etmenin yolunun, ekonomik açıdan küresel dönüşümlerin yaşandığı ve yoğunlaştığı merkezlere yönelmek olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden sadece yakın coğrafyada bulunan Avrupa ile değil, bunlarla birlikte yakın kıta havzasında Güney, Kuzey, Doğu ve Batı Asya’da bulunan devletler ile ilişkide olmak ve bu bölgelerde meydana gelen gelişmeleri yakından takip ederek gelişen yeni durumlara göre politikalar geliştirmek gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:218).

Bu bilgiler çerçevesinde havza politikaları için, neorealist düşünür Mearsheimer’in genel olarak realizme dair ifadelerinin bu noktada kullanımının doğru olacağı düşünülmektedir. Mearsheimer, realizmin sadece anarşi getirdiğini, sistemin ne tür bir siyasi birim oluşturduğunun önemli olmadığını, bunların; devletler, şehir devletleri, kültler, imparatorluklar, kabileler, çeteler, feodal prenslikler vb. olabileceğini ifade etmektedir. Anarşinin uzun bir süre daha dünya üzerinde olacağı öngörüsünde bulunan Mearsheimer’in egemen devletlerin zamanının geçtiğini düşünmek için iyi bir sebep olmadığı iddiası ve bir çeşit dünya hükümeti anlamına gelebilecek hiyerarşik bir uluslararası sisteme doğru hareket edilmediği tespitinden, Uluslararası İlişkiler’de realist kuramın güncelliğini koruyacağı anlaşılmaktadır (Mearsheimer J., 2001:360-365).

3.2. Türk Dış Politikasının Bölgesel Yönelimleri açısından Stratejik Derinlik

3.2.1. Stratejik Araçlar Olarak Görülen Uluslararası Örgütler ve Projeler

Devletler, amaçlarına ulaşmak ve çıkarlarını gerçekleştirmek için güçlerini artırmaya çalışmaktadır. Bu nedenle, Davutoğlu, uluslararası örgütler ve projeleri uluslararası sistemde güç elde etmenin aracı olarak stratejik araçlar şeklinde görmekte ve Soğuk Savaş sonrasında oluşan konjonktürde uluslararası örgütler ve projeler ile Türkiye’nin ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi gerektiğini iddia etmektedir. Bu iddiası bağlamında, uluslararası sistemde yer alan örgütleri ve projeleri tek tek inceleyerek, Türk dış politikasının stratejik hedeflerini bu örgütler üzerinden de şekillendirmektedir. Davutoğlu, Türkiye’nin, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ile ABD, Avrupa, Rusya ve bölgesel ilişkilerini düzenlemeye; Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ile, özellikle Balkanlar ve Kafkasya dahilinde bölgesel etkinliğini artırmaya; İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ile, jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel olarak İslam Dünyası’nı içine alan özellikle Afrika ve Asya derinliğinde stratejik yönelimlerini artırmaya; Ekonomik İşbirliği Teşkilatı

(ECO) ile, örgütün üyeleri ile ilişkilerini güçlendirerek Orta, Batı ve Güney Asya’da ortak çıkarlarını maksimize etmeye; Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) ile, Avrasya ölçekli ekonomik ve politik iletişim hattının merkezi haline gelebilmeyi ve Gelişen Sekiz Ülke (G-8/G-20) ile bölgesel ve küresel faaliyetlerin etkinliğini artırmaya çalışmaktadır.

Soğuk Savaşın son bulması ile beraberinde değişen bölgesel ve küresel dengeler, Türkiye’nin yakın deniz, kıta ve kara havzalarındaki etkinliğini de etkilemiştir (Davutoğlu, 2016:221). Davutoğlu’na göre, Türkiye’nin yeniden dış politika oluşturma sürecinin, akılcı diplomatik refleks ile teori ve pratik arasında tezatlık oluşturmadan, Soğuk Savaş sonrası dönemde daha belirgin hale gelen dış politika araçlarını değişen uluslararası konjonktürün gerekliliklerine göre stratejik bir bütünlük içinde değerlendirilmesi zaruridir (Davutoğlu, 2016:223). Bu bağlamda, Soğuk Savaş döneminin statik konjonktüründen Soğuk Savaş sonrası dönemin dinamik konjonktüründe Türkiye, NATO, AGİT, İKÖ, ECO, KEİ, G-8/G-20 ve Avrupa Birliği (AB) gibi dış politika araçlarını bir bütün olarak görmeli, teşkilatlanma süreçlerini oluşturmuş ve yeni teşkilatlanma sürecinde olan dış politika araçları ile çok alternatifli dış politika oluşturmalıdır (Davutoğlu, 2016:224). Davutoğlu’na göre uluslararası örgütler şu şekilde incelenmektedir.

3.2.1.1. NATO ve Türkiye

Soğuk Savaş sonrasında, ABD’nin uluslararası sistem içinde hegemon güç olmasını sağlayan kendi denetimi altındaki uluslararası kurumları (NATO vb.) ve ittifak yapılanmalarını yeniden dönemin dinamik şartlarına uygun hale getirmeye çalışması ve NATO’nun yeni bir kimlik ve misyon inşasına girmesi, her ülkeyi kendi stratejik çıkarları ile NATO arasında uyum dengesi oluşturmaya sevk etmiştir. Davutoğlu’na göre, IMF ile dünya finans hareketlerine, Dünya Bankası ile kredi süreçlerine, Dünya Ticaret Örgütü ile ticari ilişkilere yön veren Amerikan hegemonik gücü, NATO sayesinde de stratejik dengelerin denetlenmesini ve yönlendirilmesini sağlamaya çalışmaktadır (Davutoğlu, 2016:232). Bu süreçte Türkiye’nin de kendi çıkarları doğrultusunda NATO ile ilgili teorik ve pratik altyapısını oluşturma zorunluluğu bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:225).

Davutoğlu, NATO'nun Türkiye için önemini beş temel boyutta değerlendirmektedir. Bunlar; NATO'nun küresel stratejik misyonu, Avrupa ile Türkiye arasındaki ilişki,

Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye arasındaki ilişki, Avrasya dinamikleri bağlamında Rusya ile ilişki ve NATO'nun genişleme planlarında Doğu Avrupa ve Balkanlar'ın önemi (Davutoğlu, 2016:232).

Türkiye-NATO ilişkileri neo-realist teorinin varsayımları ile açıklanabilir. Uluslararası sistemin yapısı sebebiyle devletlerin güç elde etme eğiliminde olması (Mearsheimer J. J., 2013), uluslararası sistem yapılarının, üye devletlerin gözlemlenebilir nitelikleri (yeteneklerin dağılımı) açısından tanımlanması (Wendt A.E.,1987) ve devletin bekası için stratejiler geliştirme suretiyle denge politikaları oluşturulması Türkiye-NATO ilişkilerinin teorik temellerini oluşturmaktadır. Buna göre, Türkiye'nin jeopolitik yapısının ve diplomatik yeteneklerinin akılcı stratejik yönelimler ile kullanılması sadece Türkiye-NATO ilişkilerini değil, aynı zamanda Türkiye-ABD, Türkiye-AB, Türkiye-Rusya ve Türkiye-Ortadoğu ilişkilerini de yakından ilgilendirmektedir.

Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik özel konumu, NATO'nun küresel stratejik misyonu için de özel bir yere sahiptir. Bu sebeple Davutoğlu, Türkiye'nin bölgesel politika ve tercihlerini NATO'nun küresel misyon tanımıyla uzlaştırma ihtiyacından doğan dış politika ikilemini çözümlenmenin önemine vurgu yapmaktadır. Türkiye'nin, NATO adına yapılacak operasyonlarda görev alması bazı bölgesel çıkarlara aykırı sonuçlara sebebiyet vereceğinden, böyle zamanlarda diplomatik yeteneklerini ön plana çıkararak manevra yapabilmesi gerekir (Davutoğlu, 2016:233).

AB üyesi olmayan fakat NATO üyesi olan Türkiye'nin, Avruğa Birliği ile yaşadığı sorunların ve gerilimlerin çözümünde ve Batı dünyası ile ilişkilerinde NATO, stratejik araç olarak önem kazanmaktadır. Türkiye-ABD ikili ilişkisinin Türkiye-NATO ilişkilerinin merkezinde yer alması, Türkiye-ABD-NATO-AB dördü ilişkilerini de doğrudan etkilemektedir. Çünkü bu gerilimlerden ve problemlerden aynı zamanda hem AB hem de NATO üyesi olan devletler de etkilenmekte ve çözüm yolları bulmakta zorluklar yaşanmaktadır (Davutoğlu, 2016:234). Bu ilişkilerden hareketle karşılıklı denge politikaları oluşmakta ve devletler ulusal, bölgesel ve küresel çıkarlarına göre politikalar izlemektedir. Böyle bir ortamda Türkiye, hem NATO üyesi olmasından hem de özellikle jeopolitik konumundan kaynaklı gücünü kullanarak stratejiler geliştirmeli, ittifak – denge politikalarını gözetmelidir (Davutoğlu, 2016:235).

NATO'nun tekrardan yapılanması sürecinde Türkiye'nin alacağı rol ve bu rolün sorumlulukları Türkiye-NATO ilişkilerinin en kritik yönünü oluşturmaktadır. Çünkü hala birçok NATO üyesi Türkiye'yi stratejik bir ortak değil, gerek duyulduğunda ucuz insan gücü temin edilebilecek stratejik bir kaynak olarak görmektedir. Davutoğlu'na göre, müttefik ülkelerin Türkiye'yi ikinci sınıf bir stratejik ortak konumunda görmeye devam etmesi, gelecekte çeşitli problemlerle karşılaşılabilirliğini göstermektedir. Bu durumun engellenmesi ve Türkiye'nin Avrupa içine dahil olan bir ülke olabilmesi için, kendi başına bir Doğu Avrupa ve Balkanlar stratejisi geliştirmesi ve bu stratejiye uygun bir NATO politikası oluşturması gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:236).

Davutoğlu'na göre, NATO'nun yeniden yapılanması sürecinde Orta ve Doğu Avrupa'ya dönük genişleme planlarında Türkiye'nin, sürdürülemez politikalar yerine ciddi hazırlıklar yapması ve ilkeli, kararlı ve birbiri içinde tutarlı politikalar oluşturup geliştirerek bu planların uygulanmasında merkezi konumda yer alan bir ülke olması zorunludur (Davutoğlu, 2016:237). Bu bağlamda Türkiye'nin NATO ve Avrupa içinde etkin ve etken bir devlet olması için, NATO'nun yeni yapılanma sürecinde Ortadoğu'ya dönük değil, Doğu Avrupa'ya yönelik misyon ve vizyonu olmalıdır. Böylelikle NATO çatısı altında Balkan ülkesi ve Doğu Avrupa olarak rol alacak olan Türkiye'nin hem Balkanlara müdahil olması kolaylaşacak hem de Avrupa Birliği üyesi olmamasından kaynaklı oluşabilecek olan zayıflıkları kısmen de olsa azalacaktır. Bunun yapılmaması durumunda Ortadoğu bölgesinde üstlenilmesi gereken görevler hem bölgesel hem de ulusal yönde Türkiye'yi olumsuz anlamda etkileyecektir (Davutoğlu, 2016:238).

II. Dünya Savaşı sonrasında Rus yetkililer tarafından çok net bir şekilde yapılan açıklamada Rusya'nın Kars-Ardahan ve Boğazlar üzerinde oluşturduğu tehdit yine bugün NATO-Türkiye ilişkileri ile Türkiye-Rusya ilişkilerinin önemli bir yönünü oluşturmaktadır (Davutoğlu, 2016:239) Davutoğlu'na göre, Türkiye, NATO üyeliğinden dolayı, Rusya tarafından boşaltılan jeopolitik boşluklara yönelme fırsatı veren konjonktürü, uyumlu ve akılcı bir biçimde değerlendirmek durumundadır (Davutoğlu, 2016:240).

3.2.1.2. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) ve Türkiye

Hem üye yapısı hem de misyon açısından devamlılık ve kapsamlılık şartlarını taşımayan yapıların realist ve idealist kriterlere uygun bir çerçevede

değerlendirilebilmesi oldukça güçtür. Davutoğlu'na göre, AGİK'in devamlılığı ve kapsamlılığı örgütün uluslararası ilişkilerde idealist ve realist yönler açısından yeterli kriterlere sahip olduğunu göstermektedir (Davutoğlu, 2016:240). Kuruluşundan bu zamana kadar, bu iki kriterin gerekliliklerini yerine getirmeye çalışan AGİK'te, Soğuk Savaş döneminin izleri ve kuruluş dönemindeki realist teorinin etkisi görülmektedir (Davutoğlu, 2016:241). İdealist çerçeve ile realist güç yapılarının birbirini kestiği noktadan ortaya çıkan, hem devamlılık hem de kapsamlılık bakımından Soğuk Savaş dönemini aşabilen örgütlerin başında AGİK gelmektedir (Davutoğlu, 2016:242).

1994 Budapeşte Zirvesi ile birlikte Doğu Blokunun dağılmasından sonra ortaya çıkan yeni devletlerle Kanada'dan Rusya'ya kadar 55 üye sayısına ulaşan bu yapı, AGİK'ten AGİT'E dönüşerek uluslararası ilişkiler alanında önemli bir kurum olma özelliği kazanmıştır (Davutoğlu, 2016:243). AGİT'in bu yapısı sorumluluk ve etkinlik alanlarında Türkiye için de önemli olan öğeler içermektedir. Buna göre Türkiye-AGİT ilişkileri neo-klasik realist teorinin varsayımları ile açıklanabilir. Çünkü, Türkiye'nin iç politika değişkenleri ile AGİT'in insan hakları, demokratikleşme ve temel özgürlükler gibi küresel sorumluluk alanlarındaki uluslararası bağlantıları arasında karşılıklı etkileşim sahaları oluşmaktadır. Neo-klasik realist teorinin varsayımları çerçevesinde ulusal siyaset, devletlerin uluslararası sistem içindeki konumlarını, güç dağılımını ve nihayetinde dış politika davranışlarını etkileyen aracı bir faktör olarak kabul edilmektedir (Walt, 2002:211). Türkiye'nin AGİT nezdindeki etkisinin pekişmesi ve artması, kendi güvenini oluşturan ve iç dinamiklerine dayanan istikrarlı yönelimlerde bulunması ile doğru orantılıdır. Bu konjonktürde Türkiye'nin, özellikle Kafkaslar ve Balkanlar'da yapılan ihlaller konusunda yapacağı kendine has stratejik tercihler kolay hale gelmektedir (Davutoğlu, 2016:245). AGİT'e, Soğuk Savaş sonrasında Türkiye ile doğrudan ilişkili bölgelerde bulunan devletlerin dahil olması (Bosna, Arnavutluk, Kosova, Karabağ, Tacikistan ve Çeçenistan), bu örgütün Türkiye için ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu somut bir biçimde ortaya koymaktadır (Davutoğlu, 2016:246).

3.2.1.3. İslam Konferansı Örgütü ve Türkiye

Davutoğlu'na göre, İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ) stratejik araç olarak değerlendirilebilmesi için örgütün içerdiği coğrafi alanın stratejik tespitinin yapılması, bu alanın tarihi arka planının anlaşılması ve İslam Dünyası tanımının kavramsal hatlarının, özelliklerinin ve geçirdiği değişim evrelerinin anlamlandırılması zaruridir

(Davutoğlu, 2016:247). İslam Dünyasının sahip olduğu jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel niteliklerin Türkiye gibi medeniyetlerarası etkileşimlerin yoğun şekilde yaşandığı sınır hatlarında ve geçiş bölgelerinde bulunan devletlerin, bu nitelikleri stratejik parametre olarak değerlendirme zorunluluğu bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:256). Türkiye'nin coğrafi ve tarihi derinliği ile kültürel etkileşimin arttığı bir dönemde önemli stratejik/kültürel fırsatlar sunmasının gelecek dönemlerde Türkiye'ye önemli stratejik açılım fırsatı sağlayacağını ifade eden Davutoğlu, Türkiye'nin bu konumunu kalıcı bir medeniyet açılımını başlatacak şekilde kullanmasının önemine işaret etmektedir (Davutoğlu, 2016:261).

Türkiye-İK  ilişkileri klasik realist teorinin varsayımları ile açıklanabilir. Klasik realizmin rasyonellik ve devlet merkezli varsayımlarına göre açıklanabilir. Devlet merkezli varsayıma göre, devletler dünya siyasetinde en önemli aktörlerdir ve Türkiye-İK  ilişkilerinde de devletler etkindir. Rasyonellik varsayımına göre dünya siyaseti, devletlerin üniter rasyonel aktörler olduğunu, devletlerin alternatif eylemlerin maliyetlerini hesaplamak ve beklenen faydalarını en üst düzeye çıkarmak için uğraştıkları (Keohane, 1986:164-165) şeklinde getirdiği analiz Türkiye-İK  ilişkileri için de geçerlidir. Çünkü, İslam Dünyası'nın jeopolitik derinliğinin uluslararası ekonomi-politik etkinlik açısından Türkiye için önemine vurgu yapan Davutoğlu, bu derinliğin Türkiye'ye stratejik açıdan önemli unsurları taşıdığını ve Türkiye'nin kendisinin de içinde bulunduğu bu coğrafyada siyasi etkinliğe sahip olmasının uluslararası alanda stratejik etkin bir ülke konumu kazandıracağını belirtmektedir (Davutoğlu, 2016:262). Doğal kaynakların, hızla artan pazar kapasitesinin ve ulaşım ticaret fırsatlarının önemli bölümünün İslam Dünyası coğrafyasında bulunması uluslararası ekonomi-politik güç kaymaları için de önem arz etmektedir. Davutoğlu'na göre İK , Türkiye'nin Asya ve Afrika derinliğinde ekonomik etkinliğe yönelebilmesi için önemli bir stratejik araçtır (Davutoğlu, 2016:263). Bu nedenle Türkiye'nin Asya ve Afrika'da  nc  bir rol alması için bu örgüt ile olan iş birliği ve entegrasyon süreçlerinde örgütün sekreteryasındaki etkinliğini artırması ve hem iş birliği alanlarının projelendirilmesinde hem de bunalım dönemlerinde çözüm mekanizmalarının oluşturulmasında etki yapacak politikalar ve teklifler geliştirme zarureti bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:264).

3.2.1.4. Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) ve Türkiye

Türkiye, İran ve Pakistan'ın kurucu üyeliklerini oluşturduğu Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'ın içinde bulunduğu Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), Batı, Orta ve Güney Asya'nın stratejik kesişim bölgelerini biraraya getirmektedir (Davutoğlu, 2016:268). ECO'nun etkin stratejik bir araç olarak uluslararası sistemde var olabilmesi için üye devletlerin tek taraflı siyasi çıkarları ile ortak ekonomik çıkarları arasında akılcı bir bağ kurulması gerektiğine vurgu yapan Davutoğlu, ortak ekonomik çıkarların kısa vadeli siyasi yakınlaşmalara kurban edilmemesi gerektiğini belirtmekte ve özellikle kurucu üyeler arasında karşılıklı güven ortamının oluşması için sabır ve zamana duyulan ihtiyaca işaret etmektedir (Davutoğlu, 2016:269). Gücün elde edilmesi, dış politikanın rasyonel ve kaçınılmaz hedefidir (Evans & Newnham, 1998). Davutoğlu'nun bu ifadeleri, Türkiye-ECO ilişkilerinin klasik realist teorinin varsayımları ile açıklanabileceğini göstermektedir. Çünkü, klasik realist düşünür Morgenthau'ya göre, siyasal realizmin başlangıç noktası çıkar kavramıdır. Çıkar, siyaseti; ekonomi, ahlak, estetik ve din gibi unsurlardan ayrı ve özerk bir faaliyet ve anlayış alanı olarak kabul etmektedir (Morgenthau, 1970:4). Ayrıca, gücün elde edilmesi, dış politikanın rasyonel ve kaçınılmaz hedefidir (Evans & Newnham, 1998). Bu noktadan hareketle Davutoğlu, örgütün kurucu üyeleri olan Türkiye, Pakistan ve İran arasındaki ilişkilerin ve dolayısıyla ECO'nun başarısının, kendisinin Asya Derinliği olarak tanımladığı bölgede Türkiye'nin daha etkin rol almasını önemli derecede etkileyeceğini düşünmektedir (Davutoğlu, 2016:270). Bu bilgiler ışığında, NATO üyesi Türkiye'nin öncelikli hedeflerinden bir tanesi, ABD tarafından dışlanan ve yaptırımlara maruz kalan dolayısıyla özellikle Çin, Rusya ve Hindistan ile yoğun temas giren İran'la arasındaki ilişkileri tek taraflı konumdan çıkartarak genel Asya politikası çerçevesinde değerlendirmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Davutoğlu, Türkiye'nin İran'ın Avrupa ve Batı politikalarında, İran'ın da Türkiye için Asya politikalarında sahip olduğu etkinlik sebebiyle iki devletin karşılıklı ortak çıkar boyutunu ortaya koymaktadır (Davutoğlu, 2016:271).

3.2.1.5. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİ) ve Türkiye

Türkiye'nin, Ukrayna, Rusya, Bulgaristan, Gürcistan ve Romanya gibi Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler haricinde; Moldova, Arnavutluk, Yunanistan, Azerbaycan ve Ermenistan gibi Karadeniz ile dolaylı yönden bağlantısı olan ülkelerin üye olduğu bir

iş birliği örgütü olan KEİ'nin kuruluşunda (1992) yayınlamış olduğu beyanname ile uluslararası alanda dışlayıcı ve gizli bir politika benimsemediği görülmektedir (Davutoğlu, 2016:275). KEİ'nin, kuruluş aşamasında yapılan iş bölümünden sonra çalışma gruplarının oluşturulması ile birlikte bünyesine Karadeniz Ekonomik Parlamenter Birliği, KEİ Konseyi, KEİ Ticaret ve Kalkınma Bankası gibi yeni oluşumlar katması, uluslararası alanda geniş ve kapsamlı bir örgüt kimliği kazandığını göstermektedir (Davutoğlu, 2016:276).

Yüksek bir hızla kurulmasına rağmen doksanlı yılların ikinci yarısından sonra, üye ülkelerin, örgütün sürekliliğini sağlayacak etmenlerini, her yönden iyi ve üstün bir yapı olarak değil anı kurtaran ihtiyaçları karşılayacak bir yapı olarak görmesi, örgütün etkinliğinin azalmasına ve üye ülkelerin bu yapı konusunda ortak bir siyasi irade ortaya koyamamalarına sebep olmuştur (Davutoğlu, 2016:277). Hem kontrolsüz büyüme hem de aşırı güçlü istek ile derinleşme çabaları içine girme, KEİ'nin etkinliğinin azalmasının bir başka nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca KEİ içerisinde Türk-Rus rekabetinden kaynaklanan ortak siyasi bir irade oluşturulamaması KEİ'nin başarısız olmasının bir başka boyutunu işaret etmektedir (Davutoğlu, 2016:278).

Türkiye-KEİ ilişkileri de klasik realist teorinin varsayımları ile açıklanabilir. Çünkü Davutoğlu, Türkiye'nin özellikle ekonomik çıkarlarının maksimize edilmesinde KEİ ile birlikte hareket edilmesini önemli görmektedir. Bu durum, Uluslararası İlişkilerde realist teorinin, uluslararası ilişkileri güç ve çıkar mücadelesi çerçevesinde inceleyip, açıkladığına örnek teşkil etmektedir. Davutoğlu'na göre, KEİ'nin etkinliğini yeniden kazanabilmesi ve aktif hale gelebilmesi, Türk-Rus mücadelesinin ekonomik açıdan ortak bir çıkar alanı olarak görülmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü KEİ, uluslararası alanda 325 milyonluk pazar alanına sahip bulunmaktadır. Önemli pazar payı ve jeopolitik konuma sahip olan KEİ'nin, Türkiye'nin diğer stratejik unsurları ile birlikte uyumlu bir şekilde kullanılması ve uluslararası alanda ekonomi-politik etkinliği artıran stratejik destek unsuru olarak görülmesi gerekmektedir. Türkiye'nin G-20 zirvesinde Rusya dışında tek üye ülke olarak benzersiz konumu, doğu-batı ve kuzey-güney ilişkilerini kullanma kapasitesini artırmaktadır (Davutoğlu, 2016:279).

Türkiye'nin Avrasya ölçekli ekonomi-politik iletişim hattının merkezi haline gelebilmesi için, KEİ, ECO ve AB'nin birbiriyle uyumlu bir şekilde aktif olması, Karadeniz'in kuzeyindeki ülkelerle ikili ilişkilerin geliştirilmesi, Doğu Avrupa - Batı ve Güney Asya ile ilişkilerin güçlendirilmesi gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:280).

3.2.1.6. Uluslararası Ekonomi-Politik: G-8 / G-20 ve Türkiye

Soğuk Savaş sonrasında bir yandan Soğuk Savaş döneminin yapıları kendini yenilemeye çalışırken, diğer yandan uluslararası alanda yeni yapıların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda ekonomik-politik bir amaçla kurulan G-8, uluslararası platformda doğabilecek bir boşluğu dolduracak biçimde yeni görev alanları belirlemesiyle en büyük güç olma özelliğini taşımaktadır (Davutoğlu, 2016:282). Türkiye'nin de çağrıldığı G-20 topluluğunun işleyişinin anlaşılabilmesi ve Türkiye'nin pozisyonunun doğru analiz edilebilmesi için, G-8 topluluğunun Soğuk Savaş sonrasında yaşadığı değişimin net bir şekilde açıklığa kavuşturulması gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:283).

ABD, bir yandan G-8 üzerinden uluslararası ekonomik-politik düzende liderlik rolünü devam ettirmeyi, diğer yandan da uluslararası siyasi işlerini yerine getirirken ortaya çıkan reel yükleri diğer ülkelere de aksettirmeye çalışmaktadır. II.Dünya Savaşının psikolojik ağırlığını yüklenmek zorunda kalan Almanya ve Japonya, G-8'i meşruiyet kazanan ve uluslararası ilişkilerde doğrudan etkinlik kazanacak bir araç olarak görmektedir. Rusya, G-8 aracılığıyla hem uluslararası alanda faaliyetlerini korumayı hem de iç ekonomisine dış kaynaklar bularak sıkıntılarını gidermeyi amaçlamaktadır (Davutoğlu, 2016:284). Öte yandan, hem İngiltere hem de Fransa, güçlerini G-8'den BM Güvenlik Konseyi'ne geçirirken, aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi'ndeki güçlerini G-8'e aktararak yasal güç ve denge unsuru olma durumlarını devam ettirmeye çalışmaktadır (Davutoğlu, 2016:285).

Türkiye - G-8/G-20 ilişkileri neo-realizm ve klasik realizm teorilerinin varsayımları ile açıklanabilir. Neo-realist teorinin varsayımına göre açıklanabilir çünkü, uluslararası politik sistemler, ekonomik piyasalar gibi, kendi çıkarına bakan devletlerin birlikte hareketi tarafından oluşturulmaktadır. Yapılar devletlerin birlikte var oluşundan doğmaktadır (Waltz, 2015:115-116). Buna göre, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde merkezi bir konuma sahip olan G-8, ekonomi-politik ve siyasi sebeplerle daha da geniş bir örgüt haline gelerek G-20 grubu olarak ortaya çıkmıştır. Davutoğlu, amacı uluslararası mali istikrarı sağlamak olan G-20 grubunun, uluslararası sistemde alacağı rolün ve ekonomi dışında olan ara organlarında hem idealist hem de realist açıdan hangi rolleri üstleneceğinin süreç içinde görüleceği öngörüsünde bulunmaktadır. Soğuk Savaş sonrası demokrasi olgusunun yaygınlığının artmasına rağmen uluslararası örgütlerin katılım sıkıntısı yaşayan oligarşik örgütlere

sahip olması idealist yaklaşım açısından; reel güçler arasında kutuplaşmadan dolayı doğrudan ya da dolaylı olarak çıkacak çatışmalarda gerilimleri esnetici ve çatışmaları daraltıcı çözümlerin geçiş rolü üstlenecek ara organlar olmadan bulunabilmesinin oldukça güç olması ise realist yaklaşım açısından önemli görülmektedir (Davutoğlu, 2016:287).

Klasik teorinin varsayımına göre açıklanabilir çünkü, uluslararası alan güç mücadelesidir. Dünya devletlerini milletler cemiyeti ve birleşmiş milletler gibi örgütlerin çatısı altında birleşmesini sağlayan girişimlerin, uluslararası arenadan güç mücadelesinin kaldırılabilmesine olan inancı reddeden Morgenthau, devletlerin bütün bir tarih boyunca güç yarışı yüzünden birbirleriyle çarpıştığı gerçeğini görmezden gelmenin bu ulusun kendi canına kast etmesi demek ile eşdeğer olduğunu savunmaktadır. Ayrıca, güç için yapılan mücadelenin zaman ve mekan yönünden evrensel olduğunu ve tecrübeler karşısında bunun inkârının mümkün olmayan bir gerçek olduğunu ifade etmektedir. Dahası, güç tutkusu dünyanın her yerinde terkedilmedikçe böyle bir şeye teşebbüs edenler diğer ulusların güçlerine maruz kalacaktır (Morgenthau, 1970:37-38). Bu çerçevede Davutoğlu, Türkiye'nin sömürgeci güçlere karşı bağımsızlık mücadelesi verebilmesini, Soğuk Savaş koşullarının getirdiği ortamda sürekli Batı-Kuzey ülkelerinin çevresinde olma görünümünden kurtulabilmesini, Doğu-Güney ülkeleri ile yabancılaşan dış politika tutumlarının olumsuz birikimlerini aşabilmesini ve bu alanlarda önemli bir açılım gerçekleştirebilmesini G-20 üyeliğini iyi değerlendirmesine bağlı kılmaktadır (Davutoğlu, 2016:288). Ayrıca Türkiye'nin, G-20 gibi benzeri platformlarda üyelik fırsatlarını kendisine tanınan sınırlı misyonun ötesinde, bölgesel ve küresel faaliyetlerin aracı olarak algılaması çok önem arz etmektedir. Sadece bu platformda değil bütün platformlarda aktif bir politika benimsenmesi ile özgür ve özgün tavır alınması bunu mümkün kılmaktadır (Davutoğlu, 2016:289).

Sonuç olarak Davutoğlu, Türkiye'nin bölgesel ve küresel düzeyde etkin olması için stratejik araçlar olarak görülen uluslararası örgütler ve projeler ile iş birliği halinde olmasını ekonomik, güvenlik ve siyasi gerekçeler nedeniyle önemli görmektedir. Bölgesel ve küresel anlamda güçlü bir Türkiye olunabilmesi için, bu örgütlerin içinde hem idari görev alınması hem de aktif olunması halinde önemli kazanımlar elde edilebilecektir. Dolayısıyla, Davutoğlu'nun üç ana kısım olarak kaleme aldığı kitabın üçüncü kısım birinci bölümünde, Türkiye'nin stratejik bağlantıları ve dış politika

araçları ile ilgili yapılan değerlendirmelerin, klasik realizmin varsayımları çerçevesinde –yani devletler, iktidar aramakta ve çıkarlarını güç bakımından hesaplamaktadır (Keohane, 1986)- ve neorealizmin sistem düzeyinde getirdiği varsayımlar (Mearsheimer J. J., 2013) çerçevesinde incelendiği görülmektedir. Ulus devletleri uluslararası ilişkilerde birincil aktör olarak gören realistler, devletlerin dış politikada daha akılcı kararlar alma eğiliminde olduklarını iddia etmektedirler. Bu sebeple, çok uluslu şirketler, gruplar ve diğer ulusüstü ve uluslararası örgütler, devletlerle karşılaştırıldığında daha az öneme sahip olsalar da olarak realistler tarafından kabul edilirler. Devletler, uluslararası ilişkilerde temel aktörler olarak hakim konumlarını korumaya devam etmektedir (Viotti & Kauppi, 2012:39).

3.2.2. Türkiye'nin Balkanlar Politikası Esasları

Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte uluslararası sistemde çift kutuplu yapının dağılması, bölgesel istikrar faktörlerini de zayıflatmış ve Avrasya sathında özellikle etnik ve dini farklılığın kaotik jeokültürel yapı oluşturduğu Balkanlarda önemli stratejik ve jeopolitik boşluklar oluşmasına sebep olmuştur (Davutoğlu, 2016:291). Bu noktadan hareketle Davutoğlu, Türkiye'nin Balkanlar politikası esaslarını sistem düzeyinde incelemekte ve oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, Türkiye'nin Balkanlar politikasının sistem düzeyinde ele alınması gerektiğini söylemenin bir başka yolu olarak görünmektedir. Dolayısıyla, bu bölümün açıklanması için neorealist teorinin sistem düzeyinde getirdiği açıklamalar ve varsayımlar, Türkiye'nin Balkanlar politikasının anlaşılması açısından yardımcı olacaktır. Çünkü, neorealist teori yaklaşımı, devletlerin güç elde etme eğiliminde olmalarının sebebi olarak uluslararası sistemin yapısını inceleyen güçlü varsayımlar getirmektedir. Bu bağlamda Davutoğlu ilk olarak, Balkanlarda uluslararası sistemin büyük güçlerinin nasıl davrandıklarını ortaya koymaktadır.

Davutoğlu'na göre, Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkan coğrafyasında yaşanan gelişmeleri inceleyebilmek için – özellikle Bosna ve Kosova bunalımları, uluslararası sistemin ana unsurlarını da içeren geniş çaplı bir analiz yapmak gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:292). Davutoğlu, uluslararası sistemde yaşanan çelişkilerden kaynaklı Bosna ve Kosova bunalımlarını; Avrupa/Almanya-ABD arasında yaşanan küresel çıkar ilişkisi, Avrupa içerisinde Almanya, İngiltere, Rusya ve Fransa arasında yaşanan kıta ölçekli çelişkiler ve güç eksenli bu çelişkilerin uluslararası örgütler ve

hukuk boyutunda oluşturduğu çelişkiler olmak üzere üç başlık altında incelemektedir (Davutoğlu, 2016:293).

Soğuk Savaş sonrası dönemin dinamik konjonktüründe etkinlik alanlarını genişletmek isteyen büyük güçler arasında yaşanan gelişmelerin Bosna ve Kosova bölgelerini doğrudan etkilediğini belirten Davutoğlu, Körfez Savaşı'nın bitmesinin ve küresel güvenlik tanımlamasıyla Amerikan hegemonyasının Ortadoğu'da güçlenmesinin hemen ardından Balkan coğrafyasında küresel güçler arasında yaşanan çıkar çatışmasına dikkat çekmektedir. Soğuk Savaş sonrası bu dönemde büyük güçler askeri, diplomatik (Almanya öncülüğünde Avrupalı güçlerin Oslo ve Madrid Konferanslarını düzenlemeleri) ve akademik (Samuel Huntington'un Medeniyetler Çatışması ve Fransis Fukuyama'nın Tarihin Sonu tezleri) olarak birbirlerine karşı üstünlük kurmaya çalışmışlardır (Davutoğlu, 2016:294). Davutoğlu, Almanya ve ABD'nin karşılıklı uzlaşmaya dayalı anlaşmasının sonucu olarak ortaya çıkan Dayton Anlaşması'nın, Bosna'nın siyasi bunalımına nihai çözümü getirmediğini düşünmektedir. Fakat bu anlaşma ile Almanya'nın etki alanının Adriyatik'e indiğine, Amerikan güçlerinin de Balkanlar ve Doğu Avrupa'ya girmesinin hukuki zeminini oluşturduğuna, dolayısıyla ABD'nin bölgede ana meşru güç haline geldiğine dair tespitlerde bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:295). Kosova'daki bunalımda ise ABD, NATO unsuru ile bu bölgede oluşturulmaya çalışılan düzene dahil olarak, Rusya'nın küresel etkinliğinin bir parçası şeklinde gördüğü Sırbistan'a yönelik çıkışlar ile tepki göstermiştir (Davutoğlu, 2016:296). Uluslararası alanda büyük güçlerin çıkar çatışmalarına sahne olan -Bosna ve Kosova özelinde- Balkan coğrafyasında, NATO ve ABD etkisinin artmasının Rusya'yı tedirgin etmesi, bu sebeple Fransa ile Rusya arasında yakınlaşma olması, İngiltere'nin Avrupa-içi denge politikalarında Fransa ile uluslararası alanda ise ABD ile denge politikası gütmesi bölgede yaşananların sadece bölge ile sınırlı olmadığını aynı zamanda küresel boyutta olduğunu ortaya koymaktadır (Davutoğlu, 2016:297).

Davutoğlu'na göre, uluslararası sistemde yaşanan bu gelişmelere paralel olarak Türkiye'nin de, Balkan coğrafyasına dair dış politika yapımı ile iç siyasi kültür arasında yeni uyum ve denge politikaları oluşturma zorunluluğu bulunmaktadır. Davutoğlu, bu kapsamda Türkiye'nin Balkanlar politikasının ana unsurlarını beş başlık altında toplamaktadır (Davutoğlu, 2016:316).

Türkiye'nin Balkan politikasının temel dayanaklarını jeokültürel ve jeopolitik açılardan Balkanlar'ın anahtarı konumunda olan tarihi mirasın getirdiği Arnavutlar ve Boşnaklar oluşturmaktadır. Bu sebeple Balkanlar'da Arnavutların ve Boşnakların istikrarlı ve etkin olması, Türkiye'nin Anadolu ve Doğu Trakya'da huzurlu olmasını sağlamaktadır. Çünkü Türkiye, Bosna-Hersek ile siyasi, ekonomik ve kültürel olarak Orta Avrupa'ya uzanırken, Arnavutluk ile Balkanlar politikasını oluşturmakta ve bu coğrafyanın nabzını tutmaktadır. Türkiye'nin, özellikle Doğu Akdeniz ve Adriyatik politikalarında Arnavutluk önemli bir konuma sahiptir. Davutoğlu, Türkiye'nin tarihi mirasının Balkanlar'da etkinlik sahası oluşturmada önemli araç olarak kullanılması gerektiğinin altını çizmektedir (Davutoğlu, 2016:317). Ona göre, Türkiye ile kendi kaderini aynı gören Boşnak ve Arnavut toplulukların iç güvenliklerinin sağlanması, kültürel varlıklarının korunması, ekonomik ve sosyal yapılarının güçlendirilmesi, Türkiye'nin bölgede güçlü olmasını sağlayacaktır. Karşı durumda, yani bu bölgede yaşayan toplulukların demografik olarak dağılması ve dışlanması, Türkiye'nin Balkanlar'daki etkinliğinin önemli derecede azalmasına sebebiyet verecektir (Davutoğlu, 2016:318).

Türkiye'nin, aynı zamanda Ortadoğu, Kafkasya ve Doğu Akdeniz ülkesi olması, bölgelerarası karşılıklı bağımlılık ilişkilerinde stratejik olarak diğer Balkan ülkelerine nazaran uluslararası sistemde avantajlı durumda olmasını sağlamakta ve çok yönlü ve esnek dış politika imkanı sunmaktadır (Davutoğlu, 2016:318).

Türkiye'nin, bölgelerarası bağımlılık ilişkilerinde Kosova eksenli içiçe geçen üç halka bulunmaktadır. Birinci halka Makedonya, Kosova ve Arnavutluk, ikinci halka Yunanistan, Bulgaristan, Bosna-Hersek ve Türkiye, üçüncü halka ise Hırvatistan, Macaristan ve Romanya'dır. Birinci halkada Türkiye'nin, Arnavutluk'un her yönden güçlü bir yapıda olmasını sağlaması ve bu ülke ile Balkanlar'da geniş çaplı iş birliği yürütmesi gerekmektedir. Özellikle, Makedonya'da yaşayan Arnavutların yaşadığı problemlere yönelik Türkiye'nin sorunların çözümünde rol alan bir konumda olması, genel olarak Arnavutlar ve Arnavutluk üzerinde Türkiye'nin etkinliğinin artması anlamına gelmektedir. (Davutoğlu, 2016:319). İkinci halkada, Bulgaristan ile hem ikili hem de çoklu ilişkiler geliştirilmesi bölgede Sırp-Yunan-Bulgar ittifakına engel olunması açısından Türkiye için hayati öneme sahiptir. Üçüncü halkada ise Romanya ile ilişkilerin özellikle ekonomik ilişkilerin daha da genişletilmesi, Balkanlar'da denge ve ittifak politikalarına dayalı Türkiye'nin etkinliğinin artmasında önem arz etmektedir (Davutoğlu, 2016:320).

Balkanların tamamını kuşatan ortak projelerde öncü devlet olunması, Türkiye'nin bölgesel ağırlığının artması anlamına gelmektedir (Davutoğlu, 2016:321).

Türkiye'nin Balkan politikasında hedeflerine ulaşmasında sistemik araç olarak NATO, alternatif araç olarak ise İKÖ uluslararası örgütleri bulunmaktadır. NATO üyesi olarak Balkanlar'da daha etkin ve etkili olunması, Türkiye'yi dışlayan Avrupa'ya karşı güçlü bir konum sağlamaktadır. Balkanlarda İslam-Osmanlı kimliğine yönelik değil, İslam dünyasının bir sorunu olduğuna dikkat çekilerek İKÖ çerçevesinde Balkanlar'daki sorunların gündem yapılmasının sağlanması, yine Türkiye'nin Balkanlar politikası esasları çerçevesinde değerlendirilmektedir (Davutoğlu, 2016:321).

Davutoğlu'na göre Türkiye'nin Balkanlar politikası esaslarının, sadece konjonktür gereği bunalım dönemlerinde işlevselleşmesi değil, uzun vadeli projeksiyonlara uyumlu temel öncelik ve ilkelere dayanması gerekmektedir. Çünkü, Balkanlar'da sınır ötesi etki sahaları oluşturamayan Türkiye'nin, uluslararası sistemde de etken ve etkili olmasının imkanı bulunmamaktadır (Davutoğlu, 2016:322).

Davutoğlu, Balkanlar politikası esaslarının, realist kuramın unsurlarından olmayan fakat realist varsayımların sonuçlarına ulaştıran tarih, kimlik ve uluslararası kurumlar gibi araçların etkin kullanımıyla oluşturulmasının, Türkiye'ye sistem düzeyinde bölgesel ve küresel olarak güçlü olma imkanı tanıyacağını ifade etmektedir. Aynı zamanda, bu faktörlerin Türkiye'nin ulusal güvenliğinin sağlanmasında hayati önem taşıdığını belirterek, Türkiye'nin kendine has yeterliklerinin uluslararası sistemde nasıl kullanılması gerektiğini açıklamaktadır. Klasik realist düşünür Morgenthau'nun ulusal güç diye tanımladığı yeterlikler, Davutoğlu'nun Türkiye'nin Balkanlar politikası esaslarında da kendine yer bulmuştur.

3.2.3. Ortadoğu'nun Uluslararası Konumu ve Türkiye'nin Ortadoğu Politikasının Dinamiklerine Karşı Geliştirdiği Politikalar

Davutoğlu'nun küresel ekonomi-politik ve stratejik dengelerin kilidi olarak gördüğü Ortadoğu'nun uluslararası konumunu, coğrafi ve jeopolitik, tarihi ve jeokültürel ve jeoekonomik faktörlerin etkilediği belirtilmektedir (Davutoğlu, 2016:323). Ortadoğu kavramı ile işaret edilen coğrafi alan, kara havzası olarak Asya'nın batısı, Afrika'nın kuzeyi, Avrupa'nın doğu hatlarını, deniz havzası olarak, Akdeniz'in doğusu ve güneyi, Hazar Denizi ve Karadeniz'in güney kıyılarını kapsamakta, Kızıldeniz ve Basra Körfezi ise bu alan içinde bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:324).

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından bölgesel stratejik değişikliklerin küresel dengelere bağlı olarak değişmesi, ulusal faktörlerin ağırlığının artması ve bölgede strateji oluşturma kapasitesine sahip güçlü bölgesel aktörlerin manevra alanlarının genişlemesi bölgenin jeopolitik olarak uluslararası sistem içindeki yerinin yeniden değerlendirilmesine sebep olmuştur (Davutoğlu, 2016:326). Örneğin, bölgesel olarak Irak'ın saldırgan tarzda bu yeni konjonktürden istifade etmeye çalışmasının Körfez Savaşı'na sebep olması ve bu yeni dinamik konjoktürde küresel üstünlüğünü devam ettirmek isteyen ABD'nin bölge üzerinden yeni stratejik hesaplar yapması gibi.

Davutoğlu'na göre, insanlığı etkileyen önemli kültürel, dinsel ve düşünsel faaliyetlerin bu coğrafyada yaşanmış olması, bölgenin tarihi ve jeokültürel yapısının stratejik analizlerin temel unsurları olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir (Davutoğlu, 2016:327). Davutoğlu, Ortadoğu'da diplomatik bir başarı elde etmenin Ortadoğu'nun tarihi ve jeokültürel derinliğine nüfuz etmekle mümkün olabileceğini ifade etmekte; Ortadoğu kökenli üç evrensel dinin merkezi olan Kudüs'te Türkiye'nin, Osmanlı Devleti'nden tarihi miras olarak sahip olduğu jeokültürel ve tarihi derinliği Kudüs meselesinin çözümünde ve bölgesel barış çabalarında önemli dayanak noktaları olarak kullanmasının bölgede Türkiye'ye önemli bir konum kazandıracağı görüşünü taşımaktadır (Davutoğlu, 2016:328). Bu açıdan Türkiye'nin bölgesel etki yapan stratejik kapasiteye sahip olması için, bölgenin jeokültürel ve tarihi unsurlarını dikkate alan yaklaşımlar içinde olması gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:331).

Türkiye'nin, Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkanlarda olduğu gibi, Ortadoğu politikasına özellikle bölgenin tarihi, dini, jeopolitik ve jeokültürel yapısına vurgu yapılması Osmanlı Devleti'nin bölge üzerinde uzun süreli hakimiyet sahibi olması ile ilgilidir. Çünkü, Osmanlı Devleti'nin sona ermesinin üzerinden yeniden bir ulus devlet halinde uluslararası sistemde ortaya çıkan Türkiye Cumhuriyeti devletinin, bölge üzerinde yeniden nüfuz sahibi olabilmesi ve uluslararası sistemde yaşanan güç rekabetinde bölgesel ve küresel olarak güçlü olabilmesi için, Osmanlı Devleti'nden gelen tarih ve kültür unsurlarının en etkin şekilde kullanımı önemli avantajlar sağlayacaktır. Bu unsurların aktif bir şekilde devreye sokulması, Türkiye'nin Ortadoğu politikasında ekonomik ve güvenlik gerekçeleri ile bağdaştırılmıştır.

Uluslararası ekonomi-politik açıdan Ortadoğu olarak adlandırılan bölgenin sadece petrole dayalı bir coğrafi alan üzerinde olmadığı görüşünde olan Davutoğlu, antik dönemden modern döneme bölgenin aynı zamanda tarım potansiyeli ve ticaret aktarım

hattı olarak önemine vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte Afroavasya anakıtası içinde ulaşım ve ticaret yollarının neredeyse tamamının bu bölge ile ilişki içinde olduğunu belirtmektedir (Davutoğlu, 2016:332). Jeoekonomik olarak, dünya petrol rezervlerinin önemli bir bölümünün bu bölgede olması, bölgeye -ticari aktarım hattı olmasının yanında doğal kaynak stoku olarak da- uluslararası ekonomi-politik dengeler için stratejik bir konum kazandırmıştır. Petrolün küresel ve bölgesel dengeleri etkileyen stratejik önemi, hem uluslararası dengelerde bağımlılık ilişkisi oluşturmuş hem de uluslararası ilişkiler sisteminde yer alan aktörlerin güç yarışında önemli unsurlardan bir tanesi olagelmıştır (Davutoğlu, 2016:333). Bu bağlamda Davutoğlu, küresel stratejik güç yarışının dinamik bir şekilde vücut bulduğu bölgenin Ortadoğu bölgesi olduğuna işaret etmektedir (Davutoğlu, 2016:341).

Bu bilgileri temel alarak realist perspektiften Türkiye'nin Ortadoğu politikası esaslarını, klasik realizmin ve neo-realizmin varsayımları ile açıklamak mümkündür. Klasik realizmin; devlet merkezli, rasyonellik ve insan doğası sebebiyle devletlerin güçlü olmak istedikleri varsayımları ile neo-realizmin; devlet etkileşimlerinin sonuçları, devletlerin niyetleri ve yeteneklerinin dağılımları ve uluslararası sistem nedeniyle devletlerin güçlü olmak istedikleri varsayımları bu bölümün realist perspektiften önemini ortaya koymaktadır. Devlet merkezlidir, çünkü uluslararası ilişkilerde devletler en önemli aktörlerdir ve Ortadoğu'da yer alan tüm birimlerin devletler olduğu görülmektedir. Rasyoneldir, çünkü Davutoğlu Türkiye'nin Ortadoğu politikası esaslarını belirlerken devletin çıkarlarını en üst seviyeye çıkarmayı hedeflemektedir. Güç varsayımı çerçevesinde ise Davutoğlu'nun bölge özelinde Türkiye'nin bölgesel ve küresel olarak güç elde etmesine yönelik yaklaşımları, klasik realist teorinin varsayımlarını oluşturan veriler olmaktadır. Bununla birlikte, Davutoğlu'nun Türkiye'nin bölgedeki devletler ile ikili ve çoklu etkileşim halinde olması gerektiği yönündeki düşüncesi, bölgedeki her bir devletin sahip olduğu ulusal yeterlikleri, bölge özelinde büyük güçlerin, bölgesel güçlerin ve bölge-içi güçlerin rekabet halinde olması neorealist teorinin uluslararası sistemden kaynaklanan varsayımları için somut veriler olarak ortaya çıkmaktadır.

Davutoğlu'na göre, bölgedeki devletler ile ikili ve çoklu ilişkiler içinde olmak ulusal, bölgesel ve küresel olarak stratejik bir gerekliliktir. Ulusal olarak gerekliliktir, çünkü Kürt meselesinde komşu ülkeler ile stratejik seviyede birlikte hareket etmek gerekmektedir. Bölgesel olarak gerekliliktir, çünkü bölgesel güç olmak için güvenlik

ve ekonomik unsurlar önem arz etmektedir. Küresel olarak gerekliliktir, çünkü ulusal ve bölgesel stratejik hedeflere ulaşılması, küresel strateji ve yakın kıta havzası politikalarını yönlendiren Asya politikası ve yakın kara ve deniz havzaları ile ilgili diplomatik açılımlar yapılabilmesi için küresel dengeleri gözetmek gerekmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin Ortadoğu politikası esasları şu şekilde incelenmektedir.

Soğuk Savaş dönemi sonrasının dinamik stratejik rekabet konjonktüründe, bölge-dışı ve bölge-içi dengeler arasındaki ilişkilerin küresel unsurlar ile bölgesel durumun ortak alanını oluşturması sebebiyle, Türkiye'nin öncelikli meselelerini de yeni kurulacak bölgelerarası strateji arayışları ve Ortadoğu politikası oluşturmalıdır (Davutoğlu, 2016:396). Bu bağlamda ilk olarak Türkiye'nin Kuzey Ortadoğu politikasının (Doğu Akdeniz – Mezopotamya) -dolayısıyla Türkiye- Irak-Suriye dengelerinin-, Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar'ı kapsayan yakın kara havzasının stratejik etkileşim alanı kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:397). Davutoğlu, bölgelerarası aktif etkileşim alanlarının ortaya çıkardığı dinamik konjonktürü, zamanında ve tutarlı stratejik planlama ile doğru orantılı olarak değerlendiremeyen bölgesel güçlerin önemli güvenlik riskleri ile karşı karşıya kalacakları ve önemli konumlardan mahrum kalacakları görüşünü taşımaktadır. Bu açıdan, bölgelerarası etkileşim stratejileri ve karşılıklı dengelerde Türkiye'nin güney sınırları yani Doğu Akdeniz ve Mezopotamya havzası önemli bir konumdadır (Davutoğlu, 2016:398). Balkanlar ve Ortadoğu bölgelerinin etkileşim alanında Türkiye-Suriye ilişkileri Doğu Akdeniz, Türkiye–Irak ikili ilişkileri de Ortadoğu ve Kafkaslar bölgelerinin etkileşim alanı olan Basra-Mezopotamya hatları üzerinde oluşturulmaktadır (Davutoğlu, 2016:399). Bu sebeple Davutoğlu, Türkiye'nin bir yandan Irak ve Suriye ile ikili ilişkilerini de içeren bölge stratejisi geliştirirken, diğer yandan da Mezopotamya-Basra eksenli geçiş hattının istikbaline dair planları takip etmesini zorunlu görmektedir (Davutoğlu, 2016:400). Davutoğlu, Türkiye, Mısır, İsrail, Yunanistan, Suriye, Libya ve İtalya arasındaki etkileşimlerin bölgesel konjonktürün bir parçası olarak gelişeceği ve Ortadoğu ve Balkanlar bölgelerindeki bunalımların, ikili ve çok yönlü ilişkilerdeki dengelerin Doğu Akdeniz kuşağına yansıtacağı bir ortamda, devletlerin kendi çıkarlarını ön plana alan değişken ve dinamik bir siyaset içinde olacakları tespitlerinde bulunmaktadır. Ona göre, Türkiye'nin, bu konjonktürde bölgesel ve küresel denge denklemlerinin her döneminde aktif siyaset sergileyen müdahil bir aktör olması gerekmektedir. Örneğin, Türkiye'nin bölgesel politikalarının yeni bir anlam

kazanması Ortadoğu Barış Süreci'nin sadece Arap-İsrail anlaşmazlığı olarak görülmemesi kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin sadece bölgesel faaliyetleri yönünden değil, aynı zamanda güvenlik parametreleri açısından da Ortadoğu Barış Süreci'nde aktif bir rol alması önem arz etmektedir (Davutoğlu, 2016:401). Bölgesel denge denklemleri arasında Türkiye'nin, -en uzun kara sınırına sahip komşusu- Suriye ile ilişkilerini, geniş kapsamlı Doğu Akdeniz siyasetine ve bu siyaset çerçevesine dayalı deniz stratejisi bağlamında değerlendirmesi, aynı zamanda bölgesel bunalım alanları ve denge politikalarını da göz önünde bulunduran bir siyaset içinde olması gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:402). Türkiye-Suriye ilişkilerinde yaşanan gerilimin Türkiye'nin sıkıştığı alanlarda İsrail'i, Suriye'nin sıkıştığı alanlarda ise Yunanistan'ı ortak tehdit tanımlaması çerçevesinde ittifak dengelerini etkin kullanan taraflar olarak ortaya çıkarmaktadır. Davutoğlu'na göre, Türkiye-Suriye ilişkilerinde yaşanan diyalogsuzluk sürecinde Yunanistan ve İsrail kazanan taraflar olmaktadır (Davutoğlu, 2016:403). Bu sebeple Türkiye-Suriye ilişkilerinde ekonomik alanın genişlemesi, gerilimli siyasi ilişkilerinin panzehiri olarak ortak ekonomik çıkar alanının oluşturulması karşılıklı bağımlılık ilişkisini güçlendirecektir. Türkiye'nin güneyinde yer alan komşuları ile ilişkileri aynı zamanda Ortadoğu'nun iç dengeleri açısından önem arz etmektedir (Davutoğlu, 2016:404). Davutoğlu, Ortadoğu'nun tarihi güçlü devletleri olarak, Türkiye, Mısır ve İran'ı dış üçgen tanımlaması çerçevesinde değerlendirirken, Suriye, Irak ve Suudi Arabistan'ı ise dış üçgenin dengelerine göre şekillenen iç üçgen olarak görmektedir. Türkiye-İran-Irak üçgeninin Mezopotamya-Basra hattında, Türkiye-Mısır-Suriye üçgeninin ise Doğu Akdeniz hattında yer alan iç dengeleri oluşturduğu ve bu üçlü ilişkiler içinde Türkiye'nin, dışlanan, tek başına kalan bir duruma gelmemesi için özenli olması ve hangi sebeple olursa olsun bu üçlü dengelerde ikili durumlarla karşı karşıya gelmeyecek şekilde esnek tavır içinde olması gerekmektedir. Çünkü ulusal gücüne bakılmaksızın hiçbir devletin, Ortadoğu'da yer alan bu üçlü dengelerde tek başına kalmasının yükünü çekemeyeceğinin önemine dikkat çekilmektedir (Davutoğlu, 2016:405).

Türk-Arap ilişkileri açısından Türkiye'nin Ortadoğu politikasının parametrelerinin anlaşılabilmesi tarihi/psikolojik arka planı anlamayı gerekli kılmaktadır (Davutoğlu, 2016:406). Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel ve bölgesel değişimlerin yaşandığı yeni konjonktürde Türk-Arap ilişkilerinin de akılcı bir tavırla yeniden oluşturulması tarafların karşılıklı çıkarlarının yanında bölgesel barış açısından da önemini

göstermektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin öncelikle Arap dünyasındaki gelişmeleri yakından takip edebilen ve Arap toplumlarındaki sosyal, kültürel ve siyasal değişimlerin nabzını tutabilen bir perspektife sahip diplomasi geliştirmesi gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:414). Davutoğlu, Arap ülkeleri ile birebirde yürütülen ikili ilişkilerde, karşılıklı çıkar alanlarının genişletilerek artırılmasının ihtimal dahilinde olan kutuplaşmalara karşı engelleyici tedbir olarak görülmesinin, belli bir politika üzerinde yoğunlaşan tepkilerin risklerini azaltacağı görüşündedir (Davutoğlu, 2016:416).

Soğuk Savaş döneminin bitmesinin ardından Ortadoğu'da Türkiye'nin bölgesel konumunu ilgilendiren önemli ilişkilerden bir tanesi Türkiye-İsrail ilişkileri, bir diğeri ise Davutoğlu'nun tarihi derinlikten jeopolitik etkileşime diye tanımladığı Türkiye-İran ilişkileridir. Davutoğlu, Türkiye-İsrail ve Türkiye-İran ilişkilerini küresel ve bölgesel olarak iki başlık altında incelemektedir.

Türkiye'nin, İsrail ile ikili ilişkilerini, Ortadoğu politikasının genel politikası ve bu politikanın bölgelerarası ilişkilerde çıkardığı sonuçlar çerçevesinde aktif ve etkin bir tarzda yeniden değerlendirmeye alması gerekmektedir. Çünkü Soğuk Savaş sonrası dönemi Ortadoğu'sunda yaşanan gelişmelerin özellikleri Türkiye'nin önceki dönemlere nazaran daha fazla bölgesel etkin olmasını sağlayacaktır (Davutoğlu, 2016:426).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının küresel ve bölgesel dengelere etkisi bağlamında Türkiye-İran ilişkilerinde Davutoğlu, ikili ilişkilerin Kafkaslar ve Orta Asya'da oluşan jeopolitik boşluklar özelinde birbirine hem daha çok bağımlı hale geldiğini hem de küresel seçimler ile bölgesel dengeler arasında rekabet alanlarını artırdığını dikkat çekmektedir (Davutoğlu, 2016:432). Bu sebeple Türkiye-İran ilişkilerinin, Ortadoğu, Kafkaslar ve Orta Asya çerçevesinde birbiriyle uyumlu ve organize bir tarzda gelişmesi, Türkiye'nin yakın kara, deniz ve kıta havzaları açısından önem arz etmektedir (Davutoğlu, 2016:436).

Ayrıca, Kürt meselesinin, Kuzey Irak ve Türkiye'nin küresel ve bölgesel dengeler açısından jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel olarak öneminin anlaşılması, bölgede geleceğe dönük projeksiyonların sağlam temeller üzerine yapılmasını da kolaylaştıracağı yönünde yapılan değerlendirmeler için öncelikle Kürt meselesinin jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel tarihinin ve küresel aktörlerin Kürt

meselesindeki rollerinin anlaşılması gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:437). Bu noktadan hareketle Davutoğlu, Karadeniz-Hazar-Basra ve Doğu Akdeniz deniz bağlantısının karasal merkezi olan Kürt Meselesinin jeopolitik arka planına dikkat çekmektedir. Bu durum, ABD, Rusya ve Avrupa güçlerinin neden Kürt Meselesine dahil olduğunu ve Avrasya üzerindeki jeopolitik rekabetin bölgede de hissedilmesini açıkladığı şeklinde yorumlanmaktadır (Davutoğlu, 2016:438). Bu sebeple, Kürt meselesinde Türkiye'nin, kültürel, ekonomik, siyasi ve diplomatik unsurları birbirine bağlı olarak hareket ettirerek aidiyet hissi oluşturması, iç siyasi bütünlük, bölgesel etkinlik ve uzun vadeli kalıcı çözüm için gereklidir (Davutoğlu, 2016:448-449). Bu amaçla Türkiye'nin, bölgede siyasi, coğrafî, tarihi ve kültürel olarak etkin olmasıyla, hem ekonomisinin olumlu yönde etkilenmesi hem de güvenlik risklerinin azaltılması amaçlanmaktadır.

Davutoğlu'na göre, Kürt meselesinde olduğu gibi, Türkiye, Ortadoğu bölgesinde de jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel olarak bölgeyi tamamen kuşatan stratejik yaklaşım geliştirmeli ve bu yaklaşımı basiretli bir bakış açısı ile kademeli olarak taktik-strateji temelinde uygulamalıdır. Çünkü bu yaklaşım, Türkiye'nin sadece bölgesel etkinliğini artırmakla kalmayıp, bunun yanında 21.yüzyılın ilk yarısına damga vuracağı düşünölen jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik gerilim dönemlerinde küresel ve bölgesel dengeler açısından Türkiye'ye önemli avantajlar sağlayacaktır (Davutoğlu, 2016:451). Türkiye'nin, küresel strateji ve yakın kıta havzası politikalarını yönlendiren Asya politikası ve yakın kara ve deniz havzaları ile ilgili diplomatik açılımlar yapabilmesi, aynı zamanda Ortadoğu politikasında başarılı olması için gerekli stratejik yaklaşımlar daha da basitleştirilerek maddeler halinde şu şekilde sıralanmaktadır (Davutoğlu, 2016:452-453).

Bölgeye yönelik diplomatik açılımların başarıya ulaşması için psikolojik engellerin aşılması,

Bölgeyle ilgili derinlikli çalışma yapan araştırma merkezi, enstitü ve üniversitelerin kurulması, varolanların geliştirilmesi,

Küresel dengeler ile bölgesel reelpolitik arasında ilişkilerin sağlamlaştırılması,

Bölgeyi tamamen kuşatan projelerin oluşturulması,

Ortak çıkar alanlarının oluşmasına öncülük edilmesi,

Milliyetçi gruplaşmaların engellenmesi,

Çeşitlendirilmiş ikili ilişkilerin oluşturularak, yoğunlaşan tepkilerin risklerinin azaltılması,

Bölgesel problemlerde inisiyatif alan, etkin ve aktif yaklaşım içinde olunması gerekmektedir.

3.2.4. Orta Asya'nın Uluslararası Konumu ve Türk Dış Politikasının Orta Asya Politikası Esasları

Soğuk Savaş dönemi sonrasında uluslararası sistemin çift kutuplu yapısının ve Sovyetler Birliği'nin dağılması, Avrasya güç denklemini çerçevesinde Orta Asya'da da jeopolitik boşluk alanları oluşturmuştur. Bu çerçevede Davutoğlu'na göre, Türkiye'nin Orta Asya politika esaslarının belirlenebilmesi ve Orta Asya politikasında kapsamlı olarak yeniden değerlendirme yapılabilmesi için; Orta Asya'nın uluslararası konumunu etkileyen unsurların ve Türk dış politikasındaki öneminin, Orta Asya'da yaşanan dönüşümler ve bu dönüşümlerin Türkiye ile ilişkilerdeki rolünün ve hem küresel hem de bölgesel güçlü devletlerin Orta Asya politikalarının takibi ve bilinmesi gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:455).

Bu bilgilerden yola çıkarak, realist perspektiften Türkiye'nin Orta Asya politikası esaslarını, klasik realizm, neo-klasik realizm ve neo-realizmin varsayımları ile açıklamak mümkündür. Klasik realistler, neorealistler ve neo-klasik realistler açısından 'maddi çıkarlar' ön plandadır. Bu üç teorik perspektiften bakıldığında Soğuk Savaş sonrasında, Davutoğlu'nun Orta Asya'ya yönelik dış politikası şu konular çerçevesinde ele alınmıştır; Orta Asya'nın uluslararası konumunu etkileyen faktörler, Türkiye'nin, Orta Asya politikasına dönük psikolojik, teorik ve kurumsal durumu ve Türkiye'nin Orta Asya'ya yönelik yapacağı politikalar (Davutoğlu, 2016:56-57).

Orta Asya'nın uluslararası konumunu etkileyen faktörler; tarihi ve jeokültürel faktör, coğrafi ve jeopolitik faktör ve demografik ve jeoekonomik faktör olarak üç başlık altında değerlendirilmektedir. Klasik realist teori açısından Orta Asya'nın önemi, coğrafi ve jeopolitik özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Klasik realistler için devletler, rasyonel davranarak alternatif eylemlerin maliyetlerini hesaplamakta ve beklenen faydalarını en üst düzeye çıkarmak için mücadele etmektedir. Davutoğlu'nun, Türkiye'nin Orta Asya politikalarını bu varsayım çerçevesinde ele aldığını söylemek mümkündür.

Davutoğlu, Orta Asya'da coğrafi ve siyasi nedenlerle oluşan jeopolitik boşlukların kıtasal, küresel ve bölgesel dengelerde yeniden yapılanma sürecini başlattığını ve Türkiye'nin bu yeni yapılanma sürecinde bölge üzerinde sahip olacağı etkinin jeopolitik rolüne bağlı olacağını düşünmektedir (Davutoğlu, 2016:458). Özellikle coğrafi olarak zengin doğal kaynaklara sahip Orta Asya, küresel stratejik rekabetin jeoekonomik unsuru ile ön plana çıkmaktadır. Bölgenin sahip olduğu doğalgaz ve petrol kaynaklarının yanında stratejik mineral kaynaklarını da içinde barındırması, Orta Asya'nın uluslararası sistemdeki ağırlığını göstermektedir (Davutoğlu, 2016:463). Örneğin; Kazakistan'ın zengin doğalgaz, bizmut, bakır, kömür, talyum, çinko ve altın kaynaklarına, Türkmenistan'ın yine zengin doğalgaz kaynağı haricinde altın, platin, petrol, kömür, kalsiyum klorid, barit, iyot, potasyum, magnezyum, sülfür, bromür, civa, sülfat, bentonit, ozoserit ve celestine gibi doğal kaynak ve minerallerle sahip olması, Özbekistan'ın Güney Afrika'dan sonra önemli altın üreticileri arasında yer alması ve petrol ve doğalgaz ihracatçısı ve gümüş üreten ülke konumunda bulunması ayrıca, zengin kömür, bakır, uranyum, çinko kaynaklarını barındırması, Kırgızistan ve Tacikistan'da ise zengin altın, civa ve bakır maden ve minerallerinin bulunması (Davutoğlu, 2016:464) uluslararası ekonomi-politik açıdan güçlü devletlerin bölgeyi yeniden kontrolleri altında tutmak istemelerinin jeoekonomik sebeplerini oluşurmaktadır (Davutoğlu, 2016:465). Jeokültürel, jeoekonomik ve jeopolitik olarak Soğuk Savaş ve Sovyetler Birliği sonrası dönemde, Orta Asya'daki dönüşüm ve uluslararası güçler arasındaki denge, ittifak ve mücadeleler küresel rekabette Orta Asya'nın uluslararası sistemdeki konumunu görmek için önemli unsurlar ihtiva etmektedir. Davutoğlu'na göre, bu unsurların bütünlük içinde incelenmesi aynı anda birçok yakın kara, yakın deniz ve yakın kıta havzasında strateji geliştirmek ve uygulamak durumunda olan Türkiye'nin Orta Asya stratejisi ağılımları için son derece önemlidir (Davutoğlu, 2016:487).

Neo-klasik realistlerin belirttiği gibi, hem yapısal hem de devletin içyapısından kaynaklanan faktörler dış politikayı açıklamaktadır. Neo-klasik realizmin bu varsayımı, Türkiye'nin Orta Asya politikasında yaşadığı sorunların sebeplerini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Çünkü, Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni konjonktürde Türkiye'nin, Orta Asya politikasına psikolojik, teorik ve kurumsal olarak hazırlıksız yakalanması, kurumlararası koordinasyonsuzluk ve dinamik şartlarda taktik-strateji bağlamında oluşan zaafklar ve bunlara paralel olarak ülke

içindeki siyasi istikrarsızlığın dış politika yapımında zaafın oluşmasına sebep olması ve özellikle Putin’li Rusya’nın bölgede yeniden nüfuz sahibi olmasını kolaylaştıran sebepler olarak sıralanmaktadır (Davutoğlu, 2016:491). Davutoğlu’na göre, Türk Dış Politikası’nda Orta Asya’nın yeri ve öneminin anlaşılması için küresel, kıtasal ve bölgesel aktörler ile Türkiye’nin ilişkilerinin genel Avrasya dengeleri içinde yeniden tanımlanma ihtiyacı bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:492).

Neo-realistlere göre, uluslararası sistemdeki ‘anarşik yapı’ (devletlerin üzerinde bağlayıcı bir otorite olmaması), güç mücadelesinde devletlerin dış politikalarında kendi bekası için stratejiler geliştirme, denge politikaları (ittifak oluşturma) oluşturma ve taklit etme gibi etkiler doğurmaktadır. Neo-realist teorinin bu varsayımı, Türkiye’nin Orta Asya’ya yönelik yapacağı politikalarda nasıl davranması gerektiğini ortaya koyması açısından önemlidir. Bu çerçevede Davutoğlu’na göre, Türkiye’nin bölgeye dönük yapacağı politikalarda, AB, ABD ve Rusya’nın küresel dengelerinin Orta Asya’ya etkisi önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle Davutoğlu, Türkiye’nin bu güçler arasındaki ritmi ve eksen değişimlerini takip etmesinin, kendisine Orta Asya’da güç dengelerine etki eden bir aktör olma imkanı verebileceği düşüncesindedir. Böyle bir zamanda Japonya ve Çin ile daha yoğun ilişkiler içine girilmesi, Orta Asya dengelerinde Türkiye’nin manevra alanının genişlemesini sağlayacaktır (Davutoğlu, 2016:493). Asya dengeleri açısından, Orta Asya politikası çerçevesinde jeopolitik kaynaklı rekabette Türkiye, Japonya, Çin ve Rusya arasındaki karşılıklı dengeler de önem kazanmaktadır (Davutoğlu, 2016:494). Bu açıdan bir değerlendirme, Orta Asya’da uzun vadeli bir konum elde etmek isteyen Türkiye’nin yine bu güçler arasındaki ilişkileri takip etmeyi ve Türk-Japon, Türk-Rus, Türk-Çin ilişkilerini bu ilişkilere göre düzenleme yapmayı zorunlu hale getirmektedir. Tüm bunların gerçekleşebilmesi için ise yetişmiş insan kaynağına ihtiyaç vardır (Davutoğlu, 2016:495). Orta Asya dengelerinde önemli bir diğer güç olan İran’ın, bölgesel reelpolitik açıdan, Rusya ile çıkar ilişkisi kurması ve genel olarak bölge içindeki aktörlerle uyumlu ve akılcı politikalar seyretmesi hem bölge içinde olması muhtemel kaygıların önüne set çekmiş hem de uluslararası sistemik güçler ile mücadelede avantajlı konuma gelmesini sağlamıştır (Davutoğlu, 2016:496). Davutoğlu bu misali vererek, İran’ın Orta Asya diplomasisinin bölgesel etkinlik ve uluslararası sistem baskısına karşı elde ettiği taktiksel kazanımlara dikkat çekmekte (Davutoğlu, 2016:497); Orta Asya politikası’nda Türkiye’nin, Rusya ve İran ile ilişkilerini çatışma

temeline dayalı değil, bölgede hareket alanının da genişlemesini sağlayacak diplomasiye dayalı oluşturmasının önemini göstermektedir (Davutoğlu, 2016:498). Çünkü Davutoğlu'na göre, Türkiye'nin derinlikli Asya stratejisi oluşturmasının anahtarı görevini Orta Asya üstlenmektedir. Bölgede bölgeçi, bölgesel ve küresel aktörler ile dengeleri gözetken ve geliştiren stratejik planlamayla aktif bir diplomasi takip edilmesi, Türkiye'nin küresel etkinliğinin alt yapısını oluşturması açısından ayrıca önem taşımaktadır (Davutoğlu, 2016:499).

3.2.5. Türkiye – Avrupa Birliği (AB) İlişkileri

Davutoğlu, Türkiye-AB ilişkilerini çok boyutlu ve çok düzlemlili bir çerçevede incelemektedir. Ona göre, Türkiye'nin Avrupa kıtasındaki konumunun belirlenebilmesi, hem birlik olan AB ile ilişkilerinin hem de AB üyesi ülkeler ile ikili ilişkilerinin ayrı ayrı derinlikli perspektif gerektiren analiz yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin AB üyeliğinin engellerinin anlaşılması açısından ve AB-Türkiye ilişkilerinin kapsamlı ve derinlikli anlaşılması için ideolojik ve sloganik söylemden soyutlanmış bir değerlendirme yapılması gerekmektedir (Davutoğlu, 2016:501). AB-Türkiye ilişkilerini, tüm yönleriyle derinlikli ve kapsamlı bir şekilde değerlendirilebilmesini engelleyen üç temel yöntem problemi bulunmaktadır. Birincisi, bu ilişkinin iki statik yapı görünümüne dayanmasıdır. Oysaki AB-Türkiye ilişkileri, talep eden ve edilen iki statik yapıdan değil, iki dinamik yapıdan oluşan ilişkiye dayanmaktadır. Dolayısıyla, bu ilişkiye dinamik faktörleri dikkate alan çok boyutlu ve çok düzlemlili bir yöntemle sahip olunması gerekmektedir. İlişkilerin statik şekilde değerlendirilmesinden kaynaklı ikinci yöntem engeli, bu ilişkinin tek taraflı olduğu yanılsamasıdır. AB, Türkiye ile ilişkilerini bölgesel, kıtasal ve küresel unsurlarla birlikte değerlendirirken, Türkiye de aynı unsurların etkilerini ilişkilere yansıtmaktadır (Davutoğlu, 2016:502). İlişkilerin tek bir düzlemde takip edildiği varsayımı ise üçüncü temel yöntem problemini oluşturmaktadır. Davutoğlu, yöntem problemlerini dikkate alarak AB-Türkiye ilişkilerini ekonomik ve sosyal yapı, hukuk, diplomasi, strateji ve medeniyet düzlemlerinden oluşan beş farklı düzeyde incelemektedir (Davutoğlu, 2016:503).

Klasik realizmin varsayımları arasında, bir ulusun gücünü meydana getiren ve istikrarsız bir faktör olarak kabul gören diplomasi, o ulusun sahip olduğu diğer ulusal güçleri kalıcı başarıya ulaştıran bir araçtır. Yüksek nitelikte bir diplomasi, ulusun sahip olduğu tüm güç unsurlarını siyasal gerçeklikler haline dönüştürmektedir. Ayrıca

realistler, güç şeklinde kavramsallaştırılan çıkar anlayışı üzerinden düşünmektedir. Diplomasi unsurunun çıkar kavramı ile birleşmesinden ise bir devletin diğer devletler karşısındaki gücü ortaya çıkmaktadır. Realistlerin diplomasi ve çıkar kavramlarına yüklediği anlamların, Davutoğlu'nun AB-Türkiye ilişkilerinde bu kavramlara atfettiği anlamlar ile örtüştüğü görülmektedir. Buna göre, diplomatik/siyasi ilişkiler düzleminin başlıca özelliğinin siyasi rasyonalite, diplomatik esneklik ve pragmatizme, diplomatik ilişkilerin ise çıkar ilişkisine dayalı olduğuna değinen Davutoğlu (Davutoğlu, 2016:503), Türkiye'nin, küresel, kıtasal ve bölgesel stratejik tercihlerinde AB ile ilişkilerini ve AB unsurlarını temel değişkenler olarak sürekli gözönünde bulundurmasının zorunluluğuna dikkat çekmektedir (Davutoğlu, 2016:507). Türkiye'nin, özellikle Ortadoğu, Kafkaslar ve Balkanlar politikalarında bölgesel çıkarları doğrultusunda, AB ile yaşanması muhtemel gerilim dönemlerinde bu gerilimleri çözüme kavuşturacak diplomatik kabiliyete sahip olması, AB ve AB unsurlarıyla ilişkilerin başlıca meselelerini oluşturmaktadır. Davutoğlu, Türkiye'nin anlık, günlük tavırlara dayanan psikolojik reflekslerden ziyade, orta ve uzun dönemde birbiri içinde tutarlı, kapsamlı ve derinlikli stratejik planlamaya sahip olması halinde, oturmuş bir dış politika geleneğine sahip AB karşısında dışlanmasını engelleyeceği görüşündedir (Davutoğlu, 2016:508).

AB-Türkiye ilişkilerinin ekonomik ve sosyal boyutunun neorealist teoride yer alan, self-help yani kendi başının çaresine bakmak şeklinde tanımlanan kavram ile karşılık bulduğunu söylemek mümkündür. Self-help sisteminde olan devletler, kendi çıkarlarını maksimize etmek için bileşik yeteneklerini kullanmaktadır. Bu noktada, self-help sistemiyle diplomatik atak elde edilmeye çalışılmaktadır. Bu çıkarımda bulunmanın dayanak noktasını Davutoğlu'nun, Helsinki Zirvesi ile başlayan süreç ve Maastricht Kriterleri dikkate alındığında, Türkiye'nin, ekonominin yapısal sorunlarından kurtularak ve genel ekonomik dengeleri oluşturarak, ekonomik, sosyal yapı ve AB'ye tam üyeliği çerçevesinde, kendi yeterliklerinin yanında coğrafi konumundan kaynaklanan potansiyel destekleri de göz önünde tutan ekonomik kalkınma stratejisi geliştirmeye ve kökten yeni bir değerlendirmeye ihtiyacı bulunduğu dair yaptığı tespit oluşturmaktadır (Davutoğlu, 2016:513). Bununla birlikte, Türkiye'nin yakın kara, yakın deniz ve yakın kıta havza politikaları bağlamında sadece AB temelli ekonomi değil, ayrıca yeni ekonomik etkinlik sahalarını

oluşturması AB karşısındaki göreceli ekonomik ağırlığının artırmasını da sağlayacaktır (Davutoğlu, 2016:514).

AB-Türkiye ilişkilerinin hukuki analiz düzlemi boyutunu, neo-klasik realist teorinin varsayımları çerçevesinde incelemek mümkündür. Neo-klasik realizmin, devletlerin iç siyasi yapılarını, özellikle devletlerin sahip oldukları yapıları ve devlet liderlerinin ya da elitlerinin davranış biçimlerini incelemesi bu boyutun açıklanmasında kolaylık sağlamaktadır. Çünkü neo-klasik realizm hem yapısal hem de devletin iç yapısından kaynaklanan faktörlerin dış politikayı açıkladığını varsaymaktadır. Bu bağlamda Davutoğlu göre, Türkiye'nin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısının hukuki çerçevesi ile AB'nin hukuki ilkeleri arasında uyum problemi bulunmaktadır. Bu açıdan Kopenhag Kriterleri, Türkiye-AB ilişkileri için önem arz etmektedir (Davutoğlu, 2016:514). Bu noktada Türkiye'nin, Kopenhag Kriterleri çerçevesinde atılacak adımlardan ve AB'nin yönlendirmelerinden bağımsız olarak, kendi ulusal siyasi, ekonomik ve sosyal yapısı ile ilgili siyasi irade göstermesi, ulusal egemenlik ile AB'ye üyeliği başlıca stratejik hedef halinde gören bir tavır arasında yaşanan çelişkilerin belli bir dengede olması açısından önem arz etmektedir (Davutoğlu, 2016:515-516). AB'ye intibak süreci çerçevesinde, Türkiye'nin siyasi kültürü, psikolojiyi, kurumları ve sistemi yeniden düzenlemesi zorunludur (Davutoğlu, 2016:517).

Uluslararası ilişkilerde stratejik arayış içine girilmesi, uluslararası sistemde meydana gelen büyük ölçekli savaşlardan sonra (Örneğin: Otuz Yıl Savaşlarından sonra Vestfalya ulus-devlet sisteminin oluşması, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan Birleşmiş Milletler sistemi ve çift kutuplu yapının ortaya çıkışı gibi) önem kazanmış ve küresel, kıtasal ve bölgesel aktörleri uluslararası konumlarını yeniden belirleme sürecine sevk etmiştir. AB-Türkiye ilişkilerinde, stratejik analiz düzlemi boyutunu, yine neo-realist teorinin varsayımları çerçevesinde incelemek mümkündür. Güç mücadelesinde devletler, dış politikalarında kendi ulusal kaynaklarını güç formatına dönüştürerek, bekası için stratejiler geliştirme ve denge politikaları oluşturma şeklinde uluslararası sistemde konumlanmaya çalışmaktadır. Neo-realist teorinin bu açıklamaları çerçevesinde, Davutoğlu'na göre Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde, küresel güçler arasında dengeleri gözeten bir strateji oluşturarak çok eksenli bir politika takip etmesi ve sahip olduğu tarih ve coğrafya unsurları ile hem kıtasal hem de bölgesel stratejik bir perspektife sahip olması gerekmektedir. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası süreçte Türkiye'nin AB ile entegrasyon süreci, uzun dönemli tarih ve coğrafya

derinliğine dayalı stratejik analiz düzlemi çerçevesinde değerlendirilmeli (Davutoğlu, 2016:518) ve stratejik analiz düzlemi, küresel, kıtasal ve bölgesel boyutlar çerçevesinde ele alınmalıdır. Küresel boyutta Türkiye-AB ilişkilerinde Türkiye'nin, özellikle AB-ABD-Rusya üçgeninde oluşan küresel güç denge kaymalarını takip ederek yönlendirme çabası içinde olması (Davutoğlu, 2016:519) ve Türkiye'nin bölgesel ve kıtasal stratejik çıkarları açısından bu dengeler arasında tek bir aktörle yalnız kalmaması gerekmektedir (Davutoğlu, 2016, s. 521). Kıtasal boyutta Türkiye, coğrafya ve tarih unsurları ile Asya'ya, ekonomik ve stratejik tercihleri ile Avrupa'ya bağlı olmak arasında anlamlı bir ilişki oluşturmalı, bunlara paralel olarak AB ile ilişkilerde ise Asya derinliğini unutmadan stratejik bir pozisyon geliştirmelidir (Davutoğlu, 2016:522). Bölgesel boyutta ise Türkiye'nin Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu'da izlediği politikalar ile AB'nin bölgesel politikaları arasında uyum sorunu ilişkilerin en zor alanları olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Türkiye, kendi jeopolitik konumunu merkeze alan uzlaştırıcı stratejik bir perspektif geliştirme zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Davutoğlu'na göre, bu şekilde bir perspektif olmaksızın, Türkiye'nin AB ile entegrasyon süreci, bölgesel çıkar çatışma alanı şeklinde ortaya çıkabilir (Davutoğlu, 2016:527).

Davutoğlu, medeniyet/kültür dönüşümü düzlemi açısından Avrupa Birliği'ni, yeni-gelenekçi tepki olarak AB, cepheleşme-bütünleşme sarkacında Türkiye-AB ilişkileri ve medeniyetlerarası etkileşim çerçevesinde Türkiye-AB ilişkileri olarak üç başlık altında incelemektedir. Hudson (Hudson, 2014:117), Soğuk Savaş sonrası dönemde kültür unsurunun, devletlerin dış politika yapımında ve uluslararası güç dengelerinde ulusal motivasyonları şekillendirdiğini belirtmişti. Ayrıca, çıkar anlayışı üzerinden düşünen realizmin, siyasal olmayan diğer alanların ve fikirlerin var olduğunu kabul ettiği ve getirilerini de dışlamadığı, aksine siyasal olmayan her ne var ise onları siyasal olana bağımlı hale getirdiği ifade edilmişti. Bu bağlamda, AB-Türkiye ilişkilerinde, medeniyet/kültür dönüşümü düzlemi boyutunu, klasik realist teorinin güç varsayımı çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Çünkü, Davutoğlu'na göre, gelecek yüzyılda sahip olduğu tarihi tecrübe ve birikimi değerlendirebilen, güçlü psikolojik temelleri olan ve coğrafyasını merkeze alarak zaman-mekan idraki çerçevesinde tutarlı stratejik zihniyet geliştirebilen rasyonel ve esnek diplomasi sahibi ülkeler, uluslararası sistemin başlıca aktörleri olacaklardır (Davutoğlu, 2016:545). Ona göre, devletler sahip oldukları jeostratejik, jeopolitik ve jeokültürel yeterlikler ile uluslararası ilişkiler

sistem hiyerarşisinde kendilerini konumlandırabilir. Türkiye'nin medeniyetlerarası etkileşim açısından tarihi derinliğe dayalı bir medeniyet aidiyetinin yanında, yoğun Batılılaşma tecrübesini de yaşayan jeokültürel derinliğe sahip bir devlet olarak AB karşısına çıkması, AB üzerindeki etkinliğini artırmasını sağlayacaktır (Davutoğlu, 2016:546).

Cepheleşme-bütünleşme sarkacında Türkiye'nin AB ile ilişkilerini de yine klasik realist düşünür Morgenthau'nun diplomasiye atfettiği önem çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Çünkü diplomasi ile ulusal gücün kaynakları bir bütün olarak değerlendirilmektedir ve böylelikle siyasal gerçeklik ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan Davutoğlu, yeni gelenekçi tepki olarak AB'nin Avrupa tarihinden referansla kurulduğu (Davutoğlu, 2016:534) ve Avrupa ve Batı'nın yekpare olmadığı, aksine çıkar çatışmaları ile karşı karşıya kalabilecek güçlü ulusal stratejilere sahip Avrupa diplomasi geleneğinin var olduğundan hareketle, Türkiye'nin AB çerçevesindeki ilişkileri ile birliğin üyeleri arasında yürütülen ikili ilişkiler arasında ince bir diplomasi dengesinin oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir (Davutoğlu, 2016:536). Türkiye'nin AB ile ilişkilerini coğrafi ve tarihi unsurları da dikkate alan akılcı bir değerlendirmeye tabi tutması, Türk dış politikası değişkenlerinin sağlam temeller üstüne atılmasını kolaylaştıracaktır (Davutoğlu, 2016:539). Davutoğlu, medeniyetlerarası etkileşim ve Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde Türkiye'nin, kendisine özgü tecrübeleri ve niteliklerini uygulanır kılması durumunda, medeniyetlerarası etkileşimi doğrudan etkileyebileceği ve küreselleşme sürecinde yaşanan çatışma ve bunalım durumlarında da prestijli bir konum sahibi olabileceği çıkarımında bulunmaktadır (Davutoğlu, 2016:541). Ayrıca, medeniyetlerarası etkileşimin de stratejik hedefe varmak için kullanılacak bir unsur olduğunu göstermek için, Huntington'un Medeniyetler Çatışması tezini dayanak noktası olarak almaktadır (Davutoğlu, 2016:542). Çünkü Huntington, batı-dışı medeniyetlerdeki kültürel hareketliliği stratejik bir tehdit olarak görmüş, Batılı stratejisyenlere de medeniyet etkileşimindeki çelişkileri manipüle etmeleri tavsiyesinde bulunmuştur (Davutoğlu, 2016:543).

Türkiye'nin coğrafi ve tarihi olarak Avrupa'dan kopamayacağı görüşünde olan Davutoğlu, medeniyetlerarası etkileşim açısından, Türkiye-Avrupa ilişkilerinde Türk dış ilişkiler stratejisinin, AB'yi de kapsayan fakat AB'yi kesinlikle tek unsur olarak görmeyen rasyonel bir bakış açısıyla yeniden geliştirilmesini gerekli görmektedir. Bu

noktada, neo-klasik realist teori bağlamında devletin içyapısından kaynaklanan faktörleri, Davutoğlu'nun ifadelerinde görmek mümkündür. Ona göre, dış ilişkiler stratejisinde AB'yi tek unsur olmaktan çıkarıp, çok yönlü stratejiye sahip olmak için, Türkiye'nin iç siyasi yapılanmasında bulunan seçkinleri ve siyaset yapıcılar büyük önem taşımaktadır. Çünkü, medeniyetlerarası etkileşim sürecinin getirdiği perspektifi, tutarlı bir bütünlük içerisinde, siyasi, ekonomik, sosyal ve hukuki olarak eyleme dönüşmesini ve özgüvenin oluşmasını sağlayacak bu kişilerdir (Davutoğlu, 2016:550).



DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA ve SONUÇ

Üç ana kısım ve dokuz bölümden oluşan *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* ayrıntılı olarak incelenmiş ve kitap ile ilgili birden fazla teorik yaklaşımın olduğu ve bu yaklaşımların realizm, konstrüktivizm, idealizm (ütopyacılık) teorileri ve Yeni Osmanlılık ve medeniyet kavramsallaştırması çerçevesinde şekillendiği ve müşterek bir kararın olmadığı tespit edilmiştir. Bu tespite göre, *Stratejik Derinlik* kitabı hakkında getirilen teorik yaklaşımlar ile ilgili olarak şunları söylemek mümkündür.

Oran'ın (2013), "*Tipik bir uluslararası ilişkiler realist teori kitabı*" tespiti ile Davutoğlu'nun teorilerinin realist yayılcı politikalar etrafında temellendirdiğini iddia eden Özkan'a göre, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu'nun* teorik açıdan realist teorinin varsayımları çerçevesinde değerlendirildiği görülmüştür (Özkan, 2014:119). Buna göre; anarşi düzeninin yeniden anarşi düzeni getirdiği şeklinde döngü içinde olan realist teori kapsamında *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* kitabının da anarşi getireceği düşünülmektedir. Bu çıkarımda bulunulmasının dayanak noktasını, Davutoğlu'nun, Türkiye'nin uluslararası alanda merkez bir ülke konumu kazanabilmesine dair şu ifadeleri oluşturmaktadır (Davutoğlu, 2016:563).

"Türkiye, tarihi derinliği ile stratejik derinliği arasında yeni ve anlamlı bir bütün oluşturma ve bu bütünü coğrafi derinlik içinde hayata gecirme sorumluluğu ile karşı karşıyadır. Mihver bir ülke olan Türkiye bunu yapabilmesi durumunda, jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik bütünleşmeyi gerçekleştiren merkez bir ülke konumu kazanacaktır".

Bu düşünceye göre, diğer devletlerin de kendi ulusal güçlerine dayanarak bu şekilde düşünmelerinde bir beis görünmemektedir. Çünkü, dünya üzerinde yer alan tüm devletlerin bu hakkı bulunmaktadır ve bu hak yeniden anarşi doğuracaktır. Bu çıkarım, son tahlilde Oran'ın şu tespiti ile de örtüşmektedir. Oran'a göre (Oran, 2013:138):

"Merkez Güç kavramının, Almanya'nın II. Dünya Savaşına giden yıllarda yayılmak için kullandığı 'Lebensraum' (hayat alan) kavramını ve 19. yüzyılda

ABD'nin batıda Vahşi Batı'ya, güneyde de Latin Amerika'ya doğru yayılması için kullanılan 'Manifest Destiny' (Aşıkâr Kader/Alın Yazısı) stratejisini anımsatması, bölgedeki başka devletleri alarma geçirebilecek bir durumdur”.

*Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu'nun, teorik açıdan Yalvaç tarafından (Yalvaç, 2012) devleti merkeze alan realist anlayış ile inşacı anlayış arasında bölündüğü şeklinde ifade ettiği çıkarımlar çerçevesinde incelendiği görülmüştür. Bu yaklaşıma göre, realist anlayışın varsayımları ile inşacı anlayışın kimlik, tarih ve kültür üzerine varsayımları kitapta harmanlanmış ve Türkiye'nin uluslararası konumunun belirlenmesi ve merkez güçlerden biri olması için önemli araçlar olmuştur. Bu yaklaşıma realist teorinin varsayımları zaviyesinden bakıldığında Morgenthau'nun, siyasal realistler için şu söylemi önem taşımaktadır. Siyasal realistler, siyasal olmayan diğer alanların ve fikirlerin de var olduğunu bilmekle birlikte, bunların getirilerini dışlamaz. Aksine, siyasal olmayan her ne var ise onları siyasal olana bağımlı hale getirmektedir. İnşacı anlayışın bakış açısından bakıldığında ise insana özgü kimlik, tarih ve kültür unsurlarının uluslararası ilişkileri analiz etmek için kullanılabilmesi mümkündür. Çünkü, insan bilinci ve onun uluslararası hayattaki rolü (Ruggie, 1998) inşacı teorinin varsayımları ile ilgilidir. Bu noktada da Davutoğlu'nun kimlik, tarih ve kültür unsurlarına atfettiği önem, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu'nun inşacı teori açısından da incelenmesini mümkün kılmıştır.**

Tuğtan (Tuğtan, 2016), *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu'nu* Davutoğlu'nun genel olarak dış politika fikriyatının E. H. Carr'ın ütopyacılık olarak tanımladığı idealizme daha yakın olduğu şeklinde ifade ettiği çıkarım çerçevesinde incelemiştir.

Teori ile pratiğin uyumsuzluğunu temel alan bir bakış açısıyla eleştirel bir inceleme yapan Tuğtan, Davutoğlu'nun ifade ettiği -uluslararası ilişkilerde rasyonel pragmatik dış politika yaklaşımı çerçevesinde- güç parametrelerinde sabit ve potansiyel güç unsurlarından faydalanmanın realist bir yaklaşım tarzı olduğunu belirtmiştir. Buna karşılık, Türkiye'nin içinde ve dışında, iktidarın tüm muhatapları tarafından bu yaklaşımın benimseneceği düşüncesinin ve Türkiye'nin normal şartlar altında sahip olmadığı, kendi ifadesiyle 'sihirli' bir güç kaynağının ortaya çıkmasını beklemenin ütöpik olduğunu ifade etmiştir. Çünkü ona göre, Stratejik Zihniyet, Stratejik Planlama ve Siyasi İrade unsurları arzulanan güç çarpanı etkisini oluşturmamaktadır. Ütöpik

sayılmasının nedeni budur. Tuğtan'ın da bu noktada tek bir teorik bakış açısıyla değerlendirme yapmadığı ve realist öğeleri göz ardı etmediği görülmüştür.

Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü, Davutoğlu'nun özellikle yakın kara havzası olarak tanımladığı bölgeleri ve müslüman toplulukları kapsayan alanda tarih, kimlik ve kültür unsurlarına önem atfederek Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin uluslararası konumunu belirlemeye çalışmıştır. Komşularla sıfır sorun politikası ve merkez ülke kavramsallaştırması ve söylemleri Erşen (Erşen, 2013), Aydınli ve Mathews (Aydınli, 2008) tarafından *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*'nun Yeni Osmanlılık düşüncesi çerçevesinde de değerlendirilmesine yol açmıştır. Fakat, Davutoğlu bahsi geçen coğrafyalar üzerine oluşturduğu fikirlerini, Osmanlı Devleti'ne duyduğu özlem ya da yeni bir Osmanlı Devleti tasavvuru kurmak istemesi nedeniyle değil, Soğuk Savaş sonrası yaşanan uluslararası jeopolitik depremde Türkiye'nin uluslararası konumunu yeniden kurgulamak ve bölgesel düzen kurmak istemesi nedeniyle oluşturduğu söylenebilir. Davutoğlu'nun Yeni Osmanlılık söylemlerine karşı şu açıklamalarının yerinde olacağı düşünülmektedir (Batur, 2009).

“Benim ağızımdan hiçbir yerde Yeni Osmanlılık diye bir tabir çıkmamıştır. Politikayı tanımlarken böyle bir tabir kullanmadım. Ama neden bunu çıkardılar. Batı'da Amerika'da belli çevreler çıkardı önce. Sonra yaygınlaştırılmaya çalışıldı. Nedeni biraz da şu! Benim bazen tarih referansı yapmam, tarihe referansta bulunmam yani tarih referanslı konuşmamı onlar gerekçe gibi gösterebilirler. Yani ‘İran sınırimız 370 yıllık’ dememiz veya ‘Balkanlar'da tarihi sorumluluğumuz var’ dememiz gibi. Tarih referansı bir ideolojik çerçeve gibi yorumlanamaz. O tarihi anlamadan bugünkü siyasi olayları çözümleyemezsiniz. Aksini çok söyledim ben. Dedim ki Türkiye bir ulus devleti olarak bölgemizdeki herhangi bir ulus devletle, en küçük ölçekli nüfus ya da yüzölçümü olarak, aynı şartlardadır, eşittir. Kimse üzerinde bir hâkimiyetimiz de yoktur. Ama yapmak istediğimiz şey, çevremizde kalıcı düzenin kurulmasına katkıda bulunmaktır. Düzendeki kasıt Pax-Ottomana”ysa, Pax düzen anlamında biz düzen kurmaya çalışıyoruz, böyle bir şey yanlış da değil. Ama bunu modern çerçevede bu ulus devletlerin eşitliği parametreleri etrafında kurmaya çalışıyoruz. Yani Türkiye'nin Ortadoğu politikasında bir buyurgan dil var mı? Yukardan bakan bir dil. Böyle bir şey yok. Bu biraz belli

çevrelerin, tam da Türkiye çok ciddi bir dış politika hamlesi içine girmiş ve büyük bir uluslararası, bölgesel ve küresel etkinlik kazanmış olduğu dönemde Türkiye'yle yakın çevre ülkeler arasında olumsuz bir hava yaratma çabası da seziyorum”.

Davutoğlu'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşan jeopolitik kırılmalar nedeniyle *Stratejik Derinlik* ile düzen kurma mülahazası çerçevesinde medeniyet kavramsallaştırmasına atfettiği önem sebebiyle ve devletlerin gücü önceleyen ve çıkar anlayışı yaklaşımlarından dolayı realist olduğu yönünde değerlendirmeler yapılmıştır. Fakat, Cohen'in (Cohen, 2016), Yeşiltaş'ın (Yeşiltaş, 2014), Okumuş'un (Okumuş, 2014) ve Balcı ve Miş'in (Balcı, 2008) bu yaklaşıma karşı argümanlar geliştirdikleri görülmüştür. Bahsedilen yazarlardan bahisle genel görüşe göre Davutoğlu *Stratejik Derinlik*'te medeniyet kavramı ile; uluslar arası ilişkilerde düzen kurmada uluslararası kurumların, normların ve değerlerin önemini gözetmekte, İslam medeniyetinin unsurlarını içeren yeni bir zaman-mekan idrakinin kurulmasıyla çoğulcu bir dünya düzeni görüşünün merkezini oluşturmaya çalışmıştır.

Bu görüşlere göre, *Stratejik Derinlik*'te idealist teorinin izleri de yansıtılmaktadır. Çünkü, idealizmin varsayımları arasında etik ve değerler devletler arası ilişkilerde önemli sayılmakta, uluslararası hukukun uygulanmasında uluslararası örgütler önemli kabul edilmektedir (Gözen, 2014:67). Realist bakış açısında devletler uluslararası aktördür ve ulusal çıkarlarına göre hareket etme potansiyelleri vardır. Bu sebeple, idealizmin temel kabullerinde, devletlerin uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde hareket etmesini sağlayacak uluslararası mekanizmaların kurulması gerektiği savunulmaktadır (Gözen, 2014:101).

Milattan önce yaşayan Thucydides'ten günümüzde yaşayan Mearsheimer'a kadar akademik yazımda teorik bir çerçeve oluşmuştur. Bu teorik çerçeve uluslararası ilişkiler disiplininde realizm olarak adlandırılmıştır. Realist teori geleneği, zaman-mekân fark etmeksizin yaşanan sosyal, ekonomik, askeri ve politik dönüşümlere rağmen insanoğlunun sürekli bir biçimde karşı karşıya kaldığı sorunları incelemektedir (Ersoy, 2014:159). Bu tezde, *Stratejik Derinlik*'i, çerçeve olarak uluslararası ilişkiler teorileri arasında hakim teori olarak kabul edilen realist teorinin varsayımları üzerinden mukayeseli olarak incelemeye çalışmanın yerinde olacağı düşünülmüştür. Çünkü, realist teorinin uluslararası ilişkilerin teorik olarak anlaşılabilmesi adına sorduğu şu soruların kapsamlı olduğu görülmüştür: “*Uluslararası ilişkilerin tabiatı nedir,*

uluslararası ilişkilerin cereyan ettiği ortamın başlıca özelliği nedir, uluslararası ilişkilerin temel aktörü kimdir, uluslararası ilişkilerin temel aktörünün öncelikli amacı nedir ve uluslararası ilişkilerde temel aktörün amaçlarına ulaşmak için kullandığı başlıca araç nedir?” (Ersoy, 2014:161-165). Ayrıca, bu tezde Soğuk Savaş sonrası dönemde Davutoğlu'nun Türkiye'nin uluslararası konumunu belirlerken genel olarak realist teorinin varsayımlarından sıkça yararlandığı teorik bir çalışma ortaya koyduğu iddia edilmiştir. EK 1'de görüleceği üzere *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*'na yekpare bir teorinin varlığı ile kapsamlı açıklamalar getirmenin mümkün olmadığı tespit edilmiştir.

İnsanlık tarihine bakıldığında insanın insanla, toplumla ve doğayla ilişkisine/mücadelesine şahit olunmaktadır. Uluslararası İlişkiler çerçevesinde de insanın insanla ve toplumla ilişkileri ve mücadeleleri incelenmektedir. Bu ilişkileri ve mücadeleleri tutarlı bir bütünlük içinde anlamak ve açıklamak için birbirine neden-sonuç ilişkisi ile bağlı teoriler oluşturulmuştur. Bu bağlamda, uluslararası ilişkileri insan doğası, devletin yapısı ve uluslararası sistem açısından teorik varsayımlar çerçevesinde değerlendiren ve pratik alana söylemler getiren realist teori, bu tezde, temel varsayımları, kavramları, iddiaları, versiyonları, insan, devlet, güç, güvenlik, rasyonel dış politika, anarşi, güç dengesi gibi genel ve alt başlıklar altında incelenmiş, tümdengelimsel bir yaklaşım ve bütüncül bir çalışma ile ortaya konulmuştur.

İnsan, doğası gereği topluluklar halinde, isteği ve iradesine bağlı olmaksızın, toplum içinde yaşamaya gereksinim duyan bir canlıdır (İbn-i Haldun, 2004:79). Bu gereksinim sonucunda ortaya çıkan ilişkilerde, realist teorinin insanın doğası gereği kötü olduğuna dair yaptığı varsayımları görmek de mümkündür. İnsan doğasına dair olumsuz nitelermeler, Machiavelli, Hobbes ve Morgenthau'da yer edinmiş, güç mücadelelerinin sebebi olarak da insan doğası gösterilmiştir. Realist teoriye göre, uluslararası sistemde temel aktör olarak devletler ve realist teori geleneğinde hakim teori olarak da yapısal realizm yani uluslararası sistemin kendisi (Ersoy, 2014:186) kabul edilse de, gerçekte insan doğası kastedilmektedir. Çünkü, devletleri, şehir devletlerini, kültürleri, imparatorlukları, kabileleri, çeteleri, feodal prenslikleri ve uluslararası sistemi insan adlı canlılık oluşturmaktadır. Realist teorinin insan doğasının kötü olduğuna yönelik kabulü, uluslararası ilişkilerde insana güven duyulmaması gerektiği çıkarımına götürmektedir. Çünkü, uluslararası alanda bir devlet, diğer devletin hangi niyetle ilişki kurduğundan ya da kurmaya çalıştığından emin

olamamaktadır. Dolayısıyla devletler, geleceklerinden sorumlu olduğu insanlar adına niyetlere göre hareket etmemektedir. Devletler, niyetlere göre değil, sahip olduğu yeteneklere göre denge kurmaktadır (Mearsheimer J., 2001:43).

Ayrıca, insan doğasının kötü karakterli özelliklerinin zapturapt altına alınmaması, beraberinde kaosu, anarşiyi ve düzensizlikleri getirmektedir. Bu sebeple, toplumsal hayatın düzeninin sağlanabilmesi için otorite olmazsa olmazdır (İbn-i Haldun, 2004:80). Bu düzenin sağlanabilmesinde ortaya çıkan otorite, insanın korunma ve savunulma ihtiyaçlarının karşılanması için oluşturulmuş, insandan çok daha büyük bir güce sahip ‘yapay insan’ ve ‘ejderha’ olarak tanımladığı ‘Devlet’ biçiminde Hobbes’ta ortaya çıkmaktadır (Hobbes, 2007:17). Devletler için güç elde etmenin vazgeçilemez bir yönetim aracı olması ve gücün bir bütün olarak ele alınması gerektiği yönündeki fikirler Carr’ın güç tanımlamasında ortaya konulmakta, Morgenthau’da ise daha fazla güç elde etmenin nedenleri ve nasılları zirve sayılabilecek bir noktada incelenmektedir. İnsanoğlunun, bilimsel, sanayiye dayalı, ulusal ve pozitivist devrimler sayesinde elde ettiği teknolojik, mekanik, askeri ve siyasi güçler, realizmde güçlü olmanın ve güvenliği sağlamanın araçları olarak kabul görmektedir. Bu araçlara, yetkinliklerine göre her devletin sahip olduğu veya olabileceği ve güç elde etmenin uluslararası sistemden ve yetenek eksikliklerinden kaynaklı olduğu yönünde görüşler ise Waltz ve Mearsheimer’da sistem ve devletlerin yetkinlikleri açısından tartışıldığı alanı oluşturmaktadır.

Özünde insan doğasından kaynaklı çeşitli yaklaşımlar, uluslararası ilişkiler sisteminde de çeşitli teorileri doğurmaktadır. Uluslararası İlişkiler teorilerinden biri olan realizm, böyle bir sürecin sonunda ortaya çıkan değerler toplamının bir ürünüdür. Realizme göre, uluslararası alan anarşiktir, yani devletlerin üstünde onları kontrol eden başka bir mekanizma bulunmamaktadır. Sistemin düzenleyici ilkesi ise yine anarşinin kendisidir. Devletin kaynaklarını, kendi gücü haline dönüştürmesi ve bu gücünü uluslararası alanda göstermeye çalışması ise yeniden anarşi ortamının doğuşu şeklinde gerçekleşmektedir. Hobbes’a göre, bir insan, her istediğini yapma hakkından vazgeçer ise diğer tüm insanların da bu haklarından vazgeçmesi gerekir. Aksi durumda o insanın da kendi hakkını bırakması için bir neden bulunmamaktadır. Çünkü böyle bir şey, o kişiyi, başkaları için bir av konumuna getirecektir. Bu durumda, yani herkesin her istediğini yapma hakkına sahip olduğu bir ortamda, bütün insanların savaş durumunda olduğu kabul edilmektedir (Hobbes, 2007:99-100). Herkesin herkese karşı savaşı,

mülkiyetin, egemenliğin, şahsi mal/mülk ayrımının olmadığı, herkesin eline geçirebildiği şeye, onu elinde tutabildiği sürece sahip olduğu savaştır (Hobbes, 2007:99-103). İnsan ile devlet yapısının benzer olduğunu kabul eden realistlere göre, bu mantık çerçevesinde, devletlerin de güçlerini bırakmaları mümkün görünmemektedir. Güç konuları, devletler arasındaki korku seviyesini belirlediğinden, devletlerarası ilişkilerde barışı güçlendirmek için genel bir formül üzerinde anlaşılması da ihtimal dahilinde değildir. Çünkü, büyük güçler, gücü bir kenara bırakamazlar (Mearsheimer J., 2001:51:52).

Machiavelli'nin, Hobbes'un, Morgenthau'nun bir devlet yönetiminde, zamanının yönetimlerine ve yöneticilerine, olması gereken, yapılması ve yapılmaması gereken şeyleri söylemeleri gibi Ahmet Davutoğlu da Soğuk Savaş sonrasında, Türkiye ve Türkiye'nin uluslararası konumu hakkında bu kitabı ile yeni söylemler getirmiştir. Davutoğlu, kavramsal ve tarihsel süreç analizi yaparak uluslararası sistemin aktörlerini incelemiş ve bu çerçevede Türkiye'nin uluslararası konumunu ortaya koymaya çalışmıştır. Bu noktadan hareketle, Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşan kendi ifadesiyle uluslararası jeopolitik depremde (Davutoğlu, 2019), Türkiye'nin ulusal dinamiklerinin, uluslararası dinamiklerin arasında güç parametresi haline dönüşmesini hedef edinerek *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* kitabını yazmıştır.

Bu bağlamda, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* 'nda, devletlerin davranışları ve eylemleri derinlemesine incelenmiştir. Davutoğlu, Türkiye'nin böyle bir ortamda jeopolitik, jeostratejik, jeoekonomik ve jeokültürel olarak nasıl davranması ve hangi eylemleri gerçekleştirmesi gerektiği ile ilgili Türkiye'nin iç yapısı, dış politikası, yetenekleri ve uluslararası sistemin yapısı başlıkları altında betimleme, anlama, açıklama, anlamlandırma ve yönlendirme şeklinde ortaya çıkan değerlendirmelerini yapmıştır.

Davutoğlu, -Türkiye'nin tarihi derinliği ile- geçmiş, bugün ve gelecek bağlantısı kurarak, devletlerarası ilişkilerin kavranabilmesini ve stratejik bir süreklilik içinde gelecek perspektifinin oluşturulmasını, coğrafi derinlik ile; iç içe geçen daireler şeklinde ortaya çıkan Türkiye'nin iç yapısının, bölgesel alanların ve uluslararası konjonktürün birbirlerine bağımlılıklarını göstermeyi hedeflemiştir. Tarihi derinlik ile döneminin en büyük imparatorluklarından biri olan Osmanlı Devleti'nin birikimi üzerinde kurulmuş olunmasını kastetmektedir. Davutoğlu'na göre bu birikim,

jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel olarak yeni devlet Türkiye Cumhuriyeti'ne miras olarak kalmıştır ve bu mirasın Türkiye'nin uluslararası konumunu yeniden belirlemek için kullanılması gerekmektedir. Bu açıdan Davutoğlu, Türkiye'nin sahip olduğu coğrafya, nüfus, tarih ve kültür gibi sabit güç unsurlarını, reel güç elde edilmesi amacıyla incelemiştir. Bu inceleme kapsamında, Türkiye'nin yakın kara, yakın deniz ve yakın kıta havzalarını ele alarak bu havzaların iç yapılarını, Türkiye'nin stratejik yapılanması yönünden önemlerini ve uluslararası sistemdeki konumlarını ortaya koymuştur. Bu analizlerini ise açıklama, anlama ve anlamlandırma zeminleri üzerinde yapmıştır. Yakın kara, deniz ve kıta havzalarında, sabit güç verileri olan tarih ve coğrafya unsurlarının kullanımını, kültür ve medeniyet unsurlarının kuşatıcı ve birleştirici özelliğinin öne çıkarılmasını, dinamik nüfus unsurunun harekete geçirilmesini ve bu verilerden teknolojik, ekonomik ve askeri kapasiteyi maksimize etmeyi amaçlayan stratejik zihniyeti, stratejik planlama ve siyasi irade ile devreye sokmayı amaçlamıştır. Realistlere göre, uluslararası ilişkileri tanımlayan temel güç mücadelesinde devletler üç yönlü bir güç politikası izlemektedir. Bunlar; kendi varlıklarını korumayı merkeze alan bir politika, fırsat ve koşullara dayalı olarak gücünü genişletmeye dayalı politika ve çıkarlarının örtüştüğü diğer devletlerin gücünü korumayı amaçlayan politikadır (Gözen, 2008). Bu çerçevede, Davutoğlu'na göre, Soğuk Savaş sonrası dönemi şartlarının ardından jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel faktörler uluslararası sistemde görünür hale gelmiştir. Bu durumda Türkiye'nin de stratejik derinliğinin havza politikaları ile yeniden tanımlanması, bu derinliğin jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel faktörlerinin dış politika stratejisi olarak yeniden değerlendirilmesi ve bunlarla birlikte stratejik araçların devreye sokulması ve pratik alanda rasyonel ve uzun vadeli dış politika yapım sürecine girilmesi gerekmektedir. Bu sayede uluslararası konjonktürün yeni dengelerinde daha uygun şartlara sahip olunması sağlanacaktır.

Bu tezde, realizm ve versiyonları teori geleneği olarak tanıtılmış, uluslararası ilişkilerin gerçekleşmesini sağlayan insan doğasının görünümü tespit edilmiş ve realizmin, neo-realizmin ve neo-klasik realizmin temel varsayımları bir teori geleneği olarak incelenmiştir. Güç, çıkar, ulusal kapasite, ulusal çıkar, güç dengesi, anarşi, sistem kavramları realist yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* hakkında ortaya atılan yaklaşımlar incelenmiştir.

Sonuç olarak, Davutoğlu'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde oluşan yeni uluslararası sistemde T¼rkiye'nin uluslararası konumunu belirleme ve T¼rkiye'nin dış politikada stratejik teori eksikliğini giderme iddiası ile kaleme aldığı *Stratejik Derinlik*'in tamamı teorik d¼zeyde incelenmiş, sadece realist teorinin varsayımları ile analiz edilemeyeceği, inşacı ve idealist teorilerin varsayımları ve medeniyet kavramsallaştırması kapsamında da analiz edilebileceği g¼r¼lm¼řt¼r.



KAYNAKÇA

- Aydınlı, E. J. (2008). Periphery Theorising for a Truly Internationalised Discipline: Spinning IR Theory out of Anatolia. *Cambridge University Press*, 693-712.
- Balcı, A. a. (2008). Turkey's Role in the Alliance of Civilizations: A New Perspective in Turkish Foreign Policy. *Turkish Studies*, 387-406.
- Batur, N. (2009, 12 04). *Sabah Gazetesi*. Mayıs 25, 2023 tarihinde Sabah Gazetesi: https://www.sabah.com.tr/siyaset/2009/12/04/yeni_osmanlilar_sozu_iyi_niyet_li_degil_adresinden_alindi
- Carr, E. H. (1946). *The Twenty Years' Crisis 1919-1939 An Introduction to the Study Of International Relations*. London: Macmillan & Co. Ltd.
- Clausewitz, C. V. (1976). *On War*. (M. Howard, & P. Paret, Çev.) New Jersey: Princeton University Press.
- Cohen, M. S. (2016). Ahmet Davutoğlu's Academic and Professional Articles: Understanding The World View Of Turkey's Former Prime Minister. *Turkish Studies*, 527-539.
- Davutoğlu, A. (2016). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* (115 b.). İstanbul: Küre Yayınları.
- (2019, 02 09). Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu Ankara Konferans II Sistemik Deprem Ulusal Bölgesel Ve Küresel Bunalım. 02 17, 2020 tarihinde Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=PXUsidem-4k> adresinden alındı
- Donnelly, J. (2005). Realism. *Theories of International Relations* (s. 36). içinde New York: Palgrave Macmillan.
- Dugin, A. (2010). *Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Ersoy, E. (2014). Realizm. R. Gözen içinde, *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (s. 159-187). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erşen, E. (2013). The Evolution of 'Eurasia' as a Geopolitical Concept in Post-Cold War Turkey. *Taylor & Francis Group*, 24-44.
- Evans, G., & Newnham, J. (1998). *The Penguin dictionary of international relations*. 2. London: Penguin Books.

- Gözen, R. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç ve Adalet. *Muhafazakâr Düşünce*, 207-227.
- (2013). ABD Dış Politikası Yaklaşımları. *Amerikan Dış Politikası*. içinde
- (2014). Giriş: Uluslararası İlişkiler, Teori ve Türkiye Tecrübesi. R. Gözen içinde, *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (s. 17). İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2014). İdealizm. R. Gözen, *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (s. 67-119). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Haushofer, K. (1928). *Bausteine zur Geopolitik*. Berlin: Berlin-Grünwald, Kurt Vowinckel.
- Herz, J. (1950). Idealist Internationalism and the Security Dilemma. *World Politics*, 157-180.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan* (6 b.). (S. Lim, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobson, J. M. (2000). *The State and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hudson, V. M. (2014). *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory* (2 b.). United Kingdom: Rowman & Littlefield.
- İbn-i Haldun. (2004). *Mukaddime* (Cilt 1). (H. Kendir, Çev.) Ankara: Yeni Şafak Yayınları.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kamramlar, İlkeler, Teknikler* (23 b.). İstanbul: Nobel Yayınları.
- Keohane, R. O. (1986). Theory of World Politics: Structural Realism and Beyond. R. O. Keohane içinde, *Neorealism and Its Critics* (s. 164 - 165). New York: Columbia University Press.
- Kissinger, H. (2016). *Diplomasi* (15 b.). (İ. H. Kurt, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koçak , A., & Arun, Ö. (2006). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu. *Selçuk Üniversitesi Dergileri*, 21-28.
- Kösebalaban, H. (2003). Ahmet Davutoğlu - Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*(14), 213-215.

- Küçük, M. (2014). Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık. *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (s. 325-327). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lebow, R. N. (2013). Classical Realism. T. Dunne, M. Kurki, & S. Smith içinde, *International Relations Theories Discipline and Diversity*. Oxford: Oxford University Press.
- Lutwak, E. (1993). *The Endangered American Dream: How To Stop the United States from Being a Third World Country and How To Win the Geo-Economic Struggle for Industrial Supremacy*. New York: Simon and Schuster Children's Publishing.
- Machiavelli, N. (2005). *The Prince*. Oxford: Oxford University Press.
- (2016). Prens. (A. Tolga, Çev.) Say Yayınları.
- Mearsheimer, J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: W. W. Norton & Company.
- (2005). E.H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On. *International Relations*, 139-152.
- (2013). Structural Realism. T. Dunne, M. Kurki, & S. Smith içinde, *International Relations Theories Discipline and Diversity* (s. 77-93). Oxford: Oxford University Press.
- Morgenthau, H. (1970). *Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi* (Cilt 1). (B. Oran, & Ü. Oskay, Çev.) Ankara: Sevinç Matbaası.
- Morgenthau, H. (1970). *Uluslararası Politika: Güç ve Barış Mücadelesi* (Cilt 1). (B. Oran, & Ü. Oskay, Çev.) Ankara: Sevinç Matbaası.
- Nye, J. S., & Welch, D. A. (2015). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak* (4 b.). (R. Akman, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Okumuş, A. (2014). Kavramların Stratejisi, Stratejinin Kavramları, Stratejik Derinlik'in Felsefi-Kavramsal Arka Planı. T. Köse, A. Okumuş, & D. Burhanettin içinde, *Stratejik Zihniyet: Kuramdan Eyleme Ahmet Davutoğlu ve Stratejik Derinlik* (s. 15-46). İstanbul: Küre Yayınları.

- Oran, B. (2013). Dönemin Dış Politikası. B. Oran içinde, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt: III 2001-2012* (Cilt 3). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özey, R. (1998). *Jeopolitik ve Jeostratejik Açından Türkiye*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Özkan, B. (2014). Turkey, Davutoglu and the Idea of Pan-Islamism. *Survival: Global Politics and Strategy*, 119-140.
- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim Bilimleri Araştırmaları İçin Doküman İnceleme Yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Rose, G. (1998). Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy. *World Politics*, 144-172.
- Ruggie, J. G. (1998). What Makes the World Hang Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge. *International Organization*, 856.
- Soilen, K. S. (2012). *Geoeconomics*. London: Ventus Publishing ApS.
- Spykman, N. J. (1942). *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*. New York,: Harcourt, Brace and Company.
- Taliaferro, J. W., Steven, L. E., & Ripsman, N. M. (2009). *Introduction: Neoclassical Realism, the State and Foreign Policy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tang, S. (2009). Taking Stock of Neoclassical Realism”, *International Studies Review*, 11, 799-803.
- Tarakçı, N. (2003). *Devlet Adamlığı Bilimi: Jeopolitik Ve Jeostrateji*. İstanbul: Çantay Yayınları.
- Thucydides. (2000). *Peloponnessos Savaşları* (2 b.). (F. Akdemir, Çev.) Belge Yayınları.
- Tuğtan, M. A. (2016). Kültürel Değişkenlerin Dış Politikadaki Yeri: İsmail Cem ve Ahmet Davutoğlu. *Uluslararası İlişkiler*, 13(49), 3-24.
- Viotti, P. R., & Kauppi, M. V. (2012). *International Relations Theory* (5 b.). Pearson Education.
- Viroli, M. (2005). Who is Machiavelli? N. Machiavelli içinde, *The Prince* (s. 10 - 12 Arası). Oxford: Oxford University Press.

- Walt, S. M. (1998). International Relations: One World, Many Theories. *Foreign Policy*, 29 - 46.
- (2002). The Enduring Relevance of the Realist Tradition. H. V. I. Katznelson içinde, *Political Science: State of the Discipline* (s. 211). New York: Norton Company.
- Waltz, K. N. (1990). Realist Thought and Neorealist Theory. *Journal of International Affairs*, 21-37.
- (2015). Uluslararası Politika Teorisi. (O. S. Binatlı, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics. *International Organizations*, 46, 391-425.
- (1987). The Agent-Structure Problem in International Relations Theory. *International Organization*, 335 - 370.
- Yalvaç, F. (2012). Strategic Depth or Hegemonic Depth? A Critical Realist Analysis of Turkey's Position in the World System. *International Relations*, 165-180.
- (2014). Uluslararası İlişkilerde Teori Kavramı ve Temel Teorik Tartışmalar. R. Gözen içinde, *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (s. 34-35). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yeşiltaş, M. (2014). Türkiye'yi Stratejileştirmek, Stratejik Derinlik'te Jeopolitik Muhayyile. *Stratejik Zihniyet Kuramdan Eyleme Ahmet Davutoğlu ve Stratejik Derinlik* (s. 89-122). içinde İstanbul: Küre Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (5 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, S. (2020, 12 26). *Jeopolitik ve Jeostrateji*. Academia: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/34187667/JEOPOLITIK_VE_JEOSTRATEGI.pdf?1405249290=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DJeopolitik_ve_Jeostrateji.pdf&Expires=1608944909&Signature=EeeOJf6GLnZ~Cbufr6rrmkIcKT1bNoK2QAZZ7w9hvY0iNUkvdpRDEpVN~ adresinden alındı

Zakaria, F. (1992). Realism and Domestic Politics: A Review Essay. *International Security*, 177 - 198.



EKLER

EK 1: *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu'na Teorik Bakış*

Bağımlı Değişken	Teori
Güç Parametrelerinde Sabit ve Potansiyel Veriler, Stratejik Zihniyet, Stratejik Planlama, Siyasi İrade	Klasik Realizm + Konstrüktivizm + İdealizm
Tarihi Miras ve Türkiye'nin Uluslararası Konumu	Klasik Realizm + Konstrüktivizm
Türk Dış Politikasındaki Stratejik Teori Yetersizliği	Neo-Klasik Realizm
Kademeli Strateji ve Havza Politikaları (Yakın Kara Havzası)	Klasik Realizm + Neo- realizm + Medeniyet İnşacılığı
Kademeli Strateji ve Havza Politikaları (Yakın Deniz Havzası)	Neo-realizm (Saldırgan Realizm)
Kademeli Strateji ve Havza Politikaları (Yakın Kıta Havzası)	Klasik Realizm + Neo- Realizm
Stratejik Araçlar Olarak Görülen Uluslararası Örgütler ve Projeler - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)	Neo-Realizm + İdealizm
Stratejik Araçlar Olarak Görülen Uluslararası Örgütler ve Projeler - Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)	Neo-Klasik Realizm + İdealizm
Stratejik Araçlar Olarak Görülen Uluslararası Örgütler ve Projeler - İslam Konferansı Örgütü (İKÖ)	Klasik Realizm + İdealizm
Stratejik Araçlar Olarak Görülen Uluslararası Örgütler ve Projeler - Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO)	Klasik Realizm + İdealizm
Stratejik Araçlar Olarak Görülen Uluslararası Örgütler ve Projeler - Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ)	Klasik Realizm + İdealizm
Stratejik Araçlar Olarak Görülen Uluslararası Örgütler ve Projeler - Gelişen Sekiz Ülke (G8/G20)	Klasik Realizm + Neo- Realizm + İdealizm

Türkiye'nin Balkanlar Politikası Esasları	Klasik Realizm + Neo-Realizm + Medeniyet İnşacılığı
Türkiye'nin Ortadoğu Politikasının Dinamiklerine Karşı Geliştirdiği Politikalar	Klasik Realizm + Neo-Realizm + Medeniyet İnşacılığı
Türk Dış Politikasının Orta Asya Politikası Esasları	Klasik Realizm + Neo-Realizm + Neo-Klasik Realizm
Türkiye – Avrupa Birliği (AB) İlişkileri	Klasik Realizm + Neo-Realizm + Neo-Klasik Realizm + Medeniyet İnşacılığı

ÖZGEÇMİŞ

• EĞİTİM DURUMU

1. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi – Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (Türkçe) (Tezli Yüksek Lisans), İstanbul / Türkiye - 2023
2. International Balkan University - İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / Uluslararası Ekonomik İlişkiler (İngilizce) (Lisans), Üsküp / Makedonya – 2013

• KAMU ve ÖZEL KURUM ve KURULUŞLARDA YAPILAN GÖREVLER

1. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi – Uzman, Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı (01.02.2017 – 04.07.2023)
2. İlim Yayma Cemiyeti – Uluslararası Beylikdüzü Yükseköğrenim Erkek Öğrenci Konukevi, Kurucu Müdür (01.11.2014 - 31.10.2016)
3. İlim Yayma Cemiyeti - Uluslararası Fatih Sultan Mehmet Anadolu İmam Hatip Lisesi Erkek Öğrenci Yurdu, Müdür Yardımcısı (02.05.2014 - 31.10.2014)
4. Uluslararası Öğrenci Platformu (ISAP) - İlim Yayma Cemiyeti Temsilcisi (15.09.2014 - 01.10.2016)
5. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) - Stajyer / Ankara (03/07/2011 - 08/08/2011)
6. Makedonya Türk Büyükelçiliği - Stajyer / Üsküp / Kuzey Makedonya (05/06/2011 - 01/07/2011)

• SOSYAL ÇALIŞMALAR

1. Makedonya Türk Talebe Birliği Eğitim Birimi Sorumlusu – 2010/2012
2. Uluslararası Strateji Enstitüsü (USAK) Üniversite Birimi, Makedonya Temsilcisi- Balkanlar Sorumlusu - 2011
3. Evlad-ı Fatihan Dergisi Yazı İşleri Sorumlusu - 2010/2012

• LİSANS BİTİRME TEZİ

Turkish Political Parties and Their Attitudes Towards Islam, International Balkan
University – 2013 (Tez Danışmanı: Asst.Prof.Dr. Bejtulla DEMIRI)

